

VĚLINĚS

Poema

Iš lenkų kalbos vertė
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

VAIDUOKLIS¹

Širdis jau atšalus, ir žvilgsnis aptemęs,
Pamėlę jo lūpos, kadaise raudonos.
Jisai dar ant žemės, bet jau ne dėl žemės!
O kas jis yra? Tai lavonas.

Suteikia viltis jam gyvybės ir ryžto,
Žvaigždė atminties dar nenusileido.²
Į šalį jaunystės lavonas sugrįžta
Ieškoti jos mylimo veido.

Atgyja krūtinė ir žvilgsnis aptemęs,
Lavonas alsuoja ir vaikšto kaip gyvas,
Ir vėl jis ant žemės, tiktai ne dėl žemės.
Tad kas jis? Vaiduoklis vėlyvas.

O tie, kur šalia kapinačių gyvena,
Ne sykį regėję vaiduoklį, kartoja:
Kas metai jis vėlinių naktį vaidenas,
Iš kapo pakilęs, klajoja.

Sugrįžta ketvirtai savaitei prabėgus,
Kai varpas advento toli pasigirsta³,—
Krūtinė kraujuoja⁴, išsekusios jėgos,
Pavargęs į kapą jis virsta.

Gyvi dar tie žmonės, kur duobę jam kasė,
Paporins koks nors pasakorius įgudęs,
Kad dangui jis jaunas atidavė dvasią,
Kad tartumei pats nusižudęs.

Tikriausiai todėl ir kankinasi šičia,
Liepsnodama gailiai vaitoja vėlė jo.
O zakristijonas senasis netyčia
Jį matė, jo kalbą girdėjo.

Pakilęs vaiduoklis ant kapo suklupo,
Į rytmečio žvaigždę įsmigę jo akys⁵.
Užlaužęs rankas, jis pamėlusiom lūpom
Dejonę graudingą pasakęs:

„O dvasia prakeikta, pradinki, pranyki,
Gyvybės ugnim nebejaudinki kraujo!
O šviesa prakeikta, užgesusi sykį,
Ir kam vėl švieti man iš naujo?

Rūsti ir teisinga bausmė skirta man čia:
Matyti ją vėlei, pažint, atsiskirti;
Kas metai kentėti iškęstą jau kančią,
Numirusiam dar sykį mirti.

Aš ieškau tavęs po žmonių didžią minią —
Iš tolo kaip žvaigždės dvi akys sutvisko,—
Nepaisau, kaip žmonės pasveikins pažinę,
Nes gyvas patyriau jau visko.

Aš tau nedrįsau tarti žodžio bent vieno,
Nuleidęs akis, tik virpėjau kaip lapas.
Girdėjau tave, o turėjau kas dieną
Tylėti tarytum šis kapas.

Draugai ir bičiuliai vis, būdavo, šaipos,
Vadina keistu mano ilgesį juodą,
O seniai praeina ir galvas pakraipo
Arba patarimą man duoda.

Juokų, patarimų vienodai klausiausi —
Jų vietoj tą patį ir aš pakartočiau:
Kaip senis išrėžčiau pamokslą ilgiausią
Arba — kaip jaunuolis — kvatočiau.

Kai kam⁶ tai baisus įžeidimas atrodė,
Kiti čia tavęs negerbimą pamatė,
Bet kentė kiekvieną ne taip tartą žodį,
Apsimesdami nesupratę.

Buvau išdidus ir kenčiau, kiek galėjau,
Mokėjau tylėti geriau kaip jie patys:
Kalbėjau per jėgą, jiems kalbant, tylėjau,
Apsimesdamas nesupratęs.

Bet kas mano nuodėmės man neatleido,
Ilgai atsiminsiu ir ašen dabar tą,
Kuris maloniu, besišypsančiu veidu
Širdy mane keikė ne kartą.

Tokiam neatleisiu už kruviną žaizdą —
Aš niekad jam skundo neištariau žodžių.
Ne panieką rodžiau — regėjo apvaizda,—
Kai šypseną savo jam rodžiau.

Bet vos tik tai žmonės pamato ant tako
Bent mano šešėlį beklaidžiojant šiandien,
Vieni egzorcizmais kaip rykštėmis plaka,
Pabėga kiti išsigandę.

Negaili vieni man paguodos, malonės,
Kiti su juokais ir melu pasitinka.
Aš ieškau vienos, tai kodėl gi, o žmonės,
Atrodau keistai ar juokingai?

Gražinsiu visiems šitą skolą ir duoklę:
Kam pajuoką kandžią, kam panieką baisią.
Tik tu, mylima, pasitiki vaiduoklį,
Pasveikinki jį kaip kadaise.

Pažvelk, prakalbėk, kad išdrįsčiau ir vėlei
Sugrįžt pas tave, nugalėdamas baimę,
Kaip juodas šešelis tik tai valandėlei
Sudrumst dabartinę jūs laimę.

Gal akys, pripratę prie saulės šviesybės,
Pažvelgs į lavoną — vaiduoklį — kas žino?
O gal tu surasi lašelį kantrybės
Klausyt nebylaus kapinyno?

Tada tu svajonėm į praeitį grįši,
Svajų kaip žolių sulaikyt nieks negali:
Senajam name jos tarp plytų ras plyšį
Ir leis ten užgintą daigelį“.

VĖLINĖS. Tai — pavadinimas iškilmingų apeigų, kurias ir šian dien paprasti žmonės atlieka daugelyje Lietuvos, Prūsijos ir Kuršo apskričių⁸ vėlių arba iš viso mirusių protėvių atminimui. Šios apeigos savo šaknimis siekia pagonystės laikus ir vadinosi kadaise „ožio švente“⁹, kuriai vadovavo *Koźlarz*¹⁰, *Huslar*, *Guślarz*, kartu žynys ir poetas (*gęślarz*)¹¹.

Mūsų laikais, kai apsišvietę dvasininkai ir valdžia stengiasi išgyvendinti šitą paprotį, susijusį su prietaringomis apeigomis ir smerktinomis pagonystės liekanomis, žmonės švenčia Vėlinės slaptai kopolyčiose arba tuščiuose namuose netoli kapinių. Ten paprastai paliekama įvairiausių valgymų, gėrimų, vaisių ir iššaukiamos mirusiųjų vėlės. Įsidėmėtina, kad paprotį vaišinti mirusiuosius, atrodo, turėjo visi stabmeldžiai — senojoje Graikijoje Homero laikais, Skandinavijoje, Rytuose ir iki šiol tebeturi Naujojo pasaulio salose¹². Mūsų Vėlinės turi tą ypatybę, kad čia pagoniškos apeigos yra sumišę su krikščioniškosios religijos vaizdiniais, juoba kad ir ši šventė beveik sutampa su tų apeigų laiku. Žmonės tiki, kad valgiais, gėrimais ir giesmėmis palengvina vėlėms skaistyklos kančias.

Toks dievobaimingas šventės tikslas, nuošali vieta, nakties metas, fantastiškos apeigos kadaise smarkiai veikė mano vaizduotę; klausiausi pasakų, sakmių ir dainų apie numirėlius, grįžtančius su prašymais arba įspėjimais, ir visuose baisiuose prasimanymuose galima buvo įžiūrėti neabejotinus moralinius tikslus ir tikrą, liaudišku būdu vaizdingai išreikštą mokslą.

Ši poema parašyta panašia forma, o apeiginės giesmės, užkeikimai ir inkantacijos¹³ daugiausia yra tikri, kai kurie net pažodžiui paimti iš liaudies poezijos.

II DALIS

BURTININKAS — PIRMAS SENIS CHORE — KAIMIEČIŲ CHORAS —
KOPLYČIA, VAKARAS

There are more things in Heaven and Earth,
Than are dreamt of in your philosophy.

Shakespeare

Yra stebuklų žemėj ir danguj,
Kurių net nesapnavo jūsų protas.¹⁴

Šekspyras

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Uždarykite duris
Ir prie karsto pasilenkit.
Imkite ir bet kuris
Langus marškomis uždenkit,
Kad nešviestų mums nakčia
Aiški mėnesio delčia.
Tiktai greitai, tiktai veikiai!

SENIS

Jau padarėme, kas reikia.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Skaistyklos vėlelės!
Ar toli jūs, ar šalia,
Ar dervos gal katile,
Ar šaltam dugne upelės,
Ar gal medžio šakoje

Ne viena iš jūsų rauda,
Kai ugnis apninka ją,
Kai ne medžiui — vėlei skauda¹⁵,—
Visos lėkite būriu,
Susirinkit į koplyčią!
Visko šiandien jums turiu,
Vėlines atšvėsime šičia!
Išmalda jums paruošta —
Valgiai ir malda karšta.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Duokit pakulų greičiau,
Uždegu jų vieną saują.
Pūskit kibirkštis aukščiau,
Kur tamsybė viešpatauja.
Šitaip, šitaip, dar ir dar —
Tegu sudega dabar.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Lengvos dvasios, jus kviečiu,
Jus, kurios čionai tarp mūsų
Nuo darbų ir nuo kančių,
Ir nuo ašarų uždusot,—
Sudegėte jūs čionai
Tarsi pakulos nūnai.
Tas, kurios ilgai klajojo
Nepatekdamos į rojų,
Mes lengvąja ugnimi
Šaukiame užkeikdami.

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BURTININKAS

Ak, pažvelkite tiktai,
Kas ten tokią šviesą skleidžia?

Tai, lekiodami aukštai,
Du maži vaikeliai žaidžia.
Kaip lapelis su lapeliu
Sukas, lekia, kai vėjas juos pučia,
Kaip balandis su balandėliu,
Taip skrajodami žaidžia vaikučiai.

BURTININKAS ir SENIS

Kaip lapelis su lapeliu
Sukas, lekia, kai vėjas juos pučia,
Kaip balandis su balandėliu,
Taip skrajodami žaidžia vaikučiai.

ANGELĖLIS (*vienai kaimietei*)

Mes atskridom iš dausų,
Šičia aš, mamyte, Juzis!
Aš tikrai tas pats esu,
Čia sesutė mano Ruzė.
Rojuj mums geriau su ja¹⁶
Kaip mamytės glėbyje.
Žiū, kaip šviečia mums veideliai,
Spindim apdaru skaisčiu,
Ir plevena už pečių
Kaip drugelių du sparneliai.
Rojuj mums visko gana,
Kasdien vis kitokie žaidimai:
Kur einame — ten kas diena
Gėlelės žydėti ima.

Nors gėlėm sėti takai,
Rūpestis mums širdis gelia.
Tavo, motina, vaikai
Nesuras į dangų kelio!

CHORAS

Nors gėlėm sėti takai,
Rūpestis jiems širdis gelia.
Tavo, motina, vaikai
Nesuras į dangų kelio!

BURTININKAS

Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

Gal karštų maldų prašai?
Gal padės tau skanumynai,
Duona, vaisiai, saldumynai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

ANGELĖLIS

Ne, nereikia mums maldų,
Nieko, nieko mums nestinga.
Žemėj buvo per saldu,
Ir todėl mes nelaimingi.
Žemėj gyvenau, tačiau
Jos kartybių nemačiau.
Vis malonės, vis glamonės,
Viskas tik skanu — gardu,
Skraidėm pievoj tarp žiedų
Tartum paukščiai, o ne žmonės.
Skindavau aš jai gėles,
Ji — rėdydavo lėles.
Ir atskridom šiandien mudu
Ne į patiektas vaišes,
Ne į užpirktas mišias —
Duokit du garstyčios grūdų:
Mums tie du maži grūdai
Bus didžiausi atlaidai.

Nes atminkit — taip viešpats paskyrė,
Ir todėl pagal valią dangaus,
Kas šios žemės vargų nepatyrė,
Tas saldybių dangaus neragus.

CHORAS

Nes atminkim — taip viešpats paskyrė,
Ir todėl pagal valią dangaus,
Kas šios žemės vargų nepatyrė,
Tas saldybių dangaus neragus.

BURTININKAS

Angelėli, vėlele!
Imkite štai pagaliau
Sau garstyčių po grūdelį

Ir keliaukite toliau.
Kas, patekēs šiton žemēn,
Mūsu valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

CHORAS

Kas, patekēs šiton žemēn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!
(Šmėkla pranyksta)

BURTININKAS

Jau vidurnaktis atslinko,
Tai užsklęskite skląščius.
Imkite skalų smalingų
Ir degtinės ąsočius.
Kai apvaizda duos mums žinią,
Teužsidega degtinė.
Tik greičiau jūs iš tiesų.

SENIS

Jau,

BURTININKAS

Aš pradedu būrimą.

SENIS

Spraga, verda, gesti ima.
Jau tamsu.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Jūs — išvargę, iškankintos,
Jums dar rytas neprašvito.
Nuodėmėm jūs prirakintos
Ašarų pakalnėj šitoj.

Nors ir trūko žemės pančiai
Po mirties dalgiu kiekvienai,
Betgi kenčia kūno kančią
Sielos jūsų po šiai dienai.¹⁷
Juodą pragaro bedugnę
Ir kančių baisiųjų ugnį
Apgesinti gali žmonės,
Vardan viešpaties malonės
Ugnį šią uždegdami,
Jus užkeikiam ugnimi,
Kenčiančių koplyčioj laukiam.
Mes jus šaukiame, mes jus šaukiame!

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BALSAS (už lango)

Varnos, pelėdos atskrieję,
Leiskit koplyčion mane!
Leiskit, ereliai plėšrieji,
Žengti bent žingsnį žeme.

BURTININKAS

Pažiūrėkit! Štai dvasia
Užu lango šmėseliuoja!
Tamsoje jinai boluoja
Tartum kaulai kapuose.
Dūmais ir žaibais dvėsuoja,
Plėšrūs paukščiai puola ją,
Lyg žarijos žaižaruoja
Akys šmėklos kaktoje.
Kaip sudžiūvę ėgliai svyla,
Spragsi nuo ugnies karštos,
Taip spragsėdamos pakyla
Kibirkštys nuo jos kaktos.

BURTININKAS ir SENIS

Kaip sudžiūvę ėgliai svyla,
Spragsi nuo ugnies karštos,
Taip spragsėdamos pakyla
Kibirkštys nuo jos kaktos.

ŠMĖKLA (*už lango*)

Nepažįstat, kas esu?
Aš apylinkę valdžiau šią,
Gerbiamas buvau visų,
Dvarą saugojau didžiausią,
Jūsų ponas aš! Baisu —
Metų trejetas praslinko,
Kai žemelėje guliu,
Bet bastausi aš aplinkui
Ir nurimti negaliu.
Baudžia viešpaties rūstybė,
Gena pragaro piktybė.
Kančios didelės ištis.
Juodame nakties pasauly
Aš einu ieškot nakties.
Taip bastausi be vilties,
Bėgdamas tolyn nuo saulės.
Alkanas visad jauties,—
Pamaitinkite klajūną!
Paukščiai lesa mano kūną!¹⁵
Kas apgins ranka gera?
Kančiai galo vis nėra!

CHORAS

Paukščiai lesa tavo kūną!
Kas apgins ranka gera?
Kančiai galo vis nėra!

BURTININKAS

Ko gi reikia tavo vėlei,
Kad nurimtų valandėlei?
Gal dangaus džiaugsmų prašai?
Gal sumažins kančią baisią
Duonos kšnis, uogos, vaisiai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tavo vėlei,
Kad nurimtų valandėlei?

ŠMĖKLA

Ne, dangaus nereikia vėlei —
Neverta dangaus jinai.
Ne, nereikia rojaus vartų!

Pragare jai šimtą kartų
Bus lengviau negu čionai.
Šimtąkart geriau, žinia,
Juodo pragaro dugne,
Nei su dvasiomis lakstyti¹³
Po pasaulio šio žemes,
Savo praeitį matyti
Ir piktų darbų žymes.
Saulė leidžiasi už bokštų,
Už beržynų, už plačių,
Aš vandens lašelio trokštu,
Alkį amžiną kenčiu.
Plėšrūs paukščiai! Ko jūs nuolat
Mano vargšę vėlę puolat?
Ak, sunki lemtis, deja,
Tol bastytis tamsoje,
Kolei jūsų geros širdys
Pamaitins mane, pagirdys.

Ak, kaip aš ištroškęs gert,
Bent gurkšnelio sau maldauju!
Kad galėtų pabert
Man kviečių bent menką saują!

CHORAS

Ak, kaip jis ištroškęs gert,
Bent gurkšnelio sau maldauja!
Kad galėtų pabert
Jam kviečių bent menką saują!

NAKTIES PAUKŠČIŲ CHORAS

Veltui maisto sau maldauji,
Veltui, pone, elgetauji:
Mes, pelėdos ir varnai,
Tau ištikimai tarnavom,
Mus badu numarinai,
Mes sulesim maistą tavo.
Mes, pavirtę vanagais,
Išmaldą atimsim šitą,
Mes išplėšime nagais
Ją prarytą, sukramtytą.

Ei pelėdos ir kovai,
Mes neliksime skolingi!
Piktas, pone, mums buvai,
Tai ir mes negailestingi!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,
Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą.

VARNAS

Tai nenori mirt badu!
Užmiršai jau tu, atrodo,
Kaip kadais iš tavo sodo
Obuolius nuskyniau du?
Mat burnoj jau dienos kelios
Neturėjau nė kąsnelio.
Bet — nelaimė su manim:
Sodininkas tartum žvėrį,
Užpjudydamas šunim,
Prie tvoros mane nutvėrė —
Peršokti nesuskatau —
Ir nuteist atvarė tau.
O už ką? Už vaisių porą!
Tai aukščiausio dovana.
Žemėj jų visiems gana
Taip kaip vandens, kaip oro.
Bet prie stulpo įsakei
Išrengtą mane pririšti
Ir be gailėsčio plakei,—
Moki, pone, kailį dyžti.
Po plakimo to antai
Kaulai nuo odos atšokę —
Taip kaip varpose grūdai!
Ne, gailėtis tu nemoki!

PAUKŠČIŲ CHORAS

Piktas, pone, mums buvai,
Ei pelėdos ir kovai,—
Mes nebūsime tau kitoki!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,

Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą!

PELĖDA

Tai nenori mirt badu!
O ar pameni, kaip kartą
Per kūčias žiemos metu
Su vaiku prie tavo vartų
Ašarom gaudžiom verkiau.
Pone, pagailėk! — šaukiau.—
Motina trobelėj serga,
Vyras mirė nelauktai,
Dukrą paėmei už mergą,
Vaikas mažas — pats matai.
Duok mums duonos kąsnį bent,
Nes nėra iš ko gyvent!

Visko pertekęs, turtingas,
Tu duris mums uždarei,
Puotavai toliau laimingas,
Sargui pašnibždom tarei:
„Ko jie staugia čia atėję?
Po velnių tu ją išvyk!“
O haidukai²⁰ prakeiktieji
Ir telaukė to kaip tik.
Už plaukų mane išvilkę,
Pametė sniege kaip vilkę!
Su mažu vaiku, viena,
Sušalau aš alkana.
Ne, gailėtis tu nemoki!

PAUKŠČIŲ CHORAS

Piktas, pone, mums buvai,
Ei pelėdos ir kovai,—
Mes nebūsim tau kitoki!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,
Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą!

ŠMĖKLA

Nėr paguodos, vienos bėdos!

Ką bedėtumei delnan,
Ryja varnos ir pelėdos.
Vėlinės ne man, ne man!

Nežinosiu džiaugsmų valandos.
Tu teisingai baudi, visagali!
Kas nebuvo žmogum niekados,
Tam žmogus ir padėti negali.

CHORAS

Nežinosi džiaugsmų valandos.
Tu teisingai baudi, visagali!
Kas nebuvo žmogum niekados,
Tam žmogus ir padėti negali.

BURTININKAS

Jeigu nieko tau nereik,
Pasitrauk nuo mūsų, eik!
Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

CHORAS

Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(Šmėkla pradingsta)

BURTININKAS

Duokite dabar greičiau
Šventintų žolių vainiką!
Uždegiau — ir nebeliko —
Kilkit, dūmai, kuo aukščiau!

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

O dabar ateikit, vēlēs,
Kur gyvenote drauge
Su žmonēm tamsoj, varge
Ant žemelės motinėlės.
Bet, gyvendamos dorai,
Buvote ne mūsų būdo,
Kaip žolių tų stagarai —
Nei tau žiedo, nei tau grūdo.
Nepalies jų gyvulys
Ir žmogus nesuvalys,
Tik paliks vainikų pynės
Džiūt ant sienos. Taip tatai
Nepasiekiamai aukštai
Vysta mergiškos krūtinės.

Kam keliai dar tolimi
Ligi rojaus malonumų,
Tą ugnim ir baltu dūmu
Šaukiame užkeikdami.

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BURTININKAS

Matote už lango vėlę?
Kas tu — angelas esi?
Ar gal dievo motinėlė?
Ne vaivorykštė šviesi,
Nusitiesusi padange, —
Tai jinai koplyčion žengia.
Vėjas žaidžia plaukuose,
Ligi žemei rūbas baltas,
Šypsosi, bet akyse
Žiba ašaros nekaltos.

BURTININKAS ir SENIS

Vėjas žaidžia plaukuose,
Ligi žemei rūbas baltas,
Šypsosi, bet akyse
Žiba ašaros nekaltos.

BURTININKAS ir MERGINA

BURTININKAS

Ant galvos jai vainikėlis
Žydi iš laukų gėlių.
Vejasį ji avinėlių,
Žaisdama su drugeliu.
Šaukia ji: bas bas, mažyti,
Bet negali pasivyti
Avinėlio mergina.
Ir drugelį — lengvą, švelnų,
Rodos, jau uždengia delnu —
Tas ištrūksta, ir gana.

MERGINA

Ant galvos man vainikėlis
Žydi iš laukų gėlių.
Ir vejuosi avinėlių,
Žaisdama su drugeliu.
Šaukdama: bas bas, mažyti,
Nevalioju pasivyti
Avinėlio aš jauna.
Ir drugelį — lengvą, švelnų,
Rodos, uždengiu jau delnu —
Tas ištrūksta, ir gana.

MERGINA

Čia kadais graži piemenė,
Vainikėlių pindama,
Avinėlių bandą ganė
Ir dainavo sau linksma.
Lia lia lia lia.

Olius už balandžių porą
Pabučiuotų ją karštai,
Bet iš tokio Oliaus noro
Ji pasijuokė tiktai.
Lia lia lia lia.

Juzis davė jai kasnyką,
Priedo širdį siūlė jai,

Bet Zoselė tik supyko
Ir dainavo išdidžiai.
Lia lia lia lia.*²¹

Aš Zosė esu, gyvenau šitam kaime.
Bet žydėjau neilgai —
Gražuolė buvau, nenorėjau tekėti,
Ir štai jauna aš miriau netikėtai,
Nepatyrus, kas vargai,
Nesupratus, kas ta laimė.
Nors pasauly gyvenau,
Jo, deja, nepažinau.
Ne po žemę skraidė mintys,
Lengvą vėją bandė gintis,
Žaisdavau aš tarp gėlių
Ne su jaunu berneliu —
Su mažu avinėliu.
Aš dainų klausytis mėgau
Ir, išginusi avis,
Piemenų draugėn vis bėgau,
Girdavo mane jie vis.
Nemylėjau jų nė vieno.
Nežinau net, ko geidžiu,—
Degina ugnis kas dieną,
Nors kiek noriu, tiek žaidžiu,
Nors skraidau visur su vėju,
Neturiu akimirų liūdnu
Ir darau ką panorėjus,
Vainikus vaivorykščių pinu.
Ir drugelį, ir balandį
Iš rasų sukurti bandė
Mano rankos, bet viena
Aš vis tiek esu liūdna.
Šlamesio klausaus kiekvieno,
Bet esu viena kas dieną!
Man ir liūdna, ir baisu,
Kad mane tarytum pūką

* Iš Gėtės. (Aut.)

Vėjas neša, mēto, suka.
Nežinau, iš kur esu.
Vos kur nors aš priartėju —
Vėl skrendu atgal su vėju,
Taip ant viesulo bangos
Aš blaškaus be atvangos:
Nei į dangų man pakilti,
Nei paliest šios žemės smiltį.

CHORAS

Taip ant viesulo bangos
Blaškosi be atvangos:
Nei į dangų jai pakilti,
Nei paliest šios žemės smiltį.

BURTININKAS

Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?
Gal karštų maldų prašai?
Gal padės tau skanumynai,
Duona, vaisiai, saldumynai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

MERGINA

Visko, visko man gana!
Paprašyčiau tik vaikiną —
Te mane jis apkabina
Ir ant žemės pasodina,
Kad pažaisčiau aš jauna.

Atsiminkit todėl ir klausykit,
Nes tokia jau aukščiausio valia:
Kas nepalietė žemės nė sykį,
Tam į dangų įeit nevalia.

CHORAS

Atsiminkim todėl ir klausykim,
Nes tokia jau aukščiausio valia:
Kas nepalietė žemės nė sykį,
Tam į dangų įeit nevalia.

BURTININKAS (*keliems kaimiečiams*)

Veltui vejatės šešėlį,
Veltui rauda mergina —
Vėjas ją aukštai iškėlė.
Mergužėl, neverk! Gana.
Akys mano, protas mano
Tavo ateitį numano:
Tau reikės dvejus metus
Vienai žaisti ir skraidyti,
Kolei dangiškus vartus
Tau bus leista pamatyti.
Jau kelionė neilga.
Su dievu! Keliauk sveika.
O kuris, atėjęs žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

CHORAS

O kuris, atėjęs žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(*Mergina pranyksta*)

BURTININKAS

O dabar ateikit šičia,
Visos vėlės, jau būriu!
Išbarstysiu po koplyčią
Visa, ką tiktai turiu:
Štai jums lėšiai ir aguonos,
Trupinėliai juodos duonos.

CHORAS

Jūs ištroškę, išbadėję,—
Viską imkite atėję.

BURTININKAS

Jau uždegt žvakės gali
Ir atvert duris į lauką.
Baigėm šitą baisią auką,
Gieda jau gaidžiai toli...
Prisiminsime senovę,
Stok...

CHORAS Kas ten?

BURTININKAS Vėl šmėkla slovi!

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūščią?

BURTININKAS (*vienai kaimietei*)

Tu, su juoda skarele,
Atsistok, dėl dievo baimės!
Sėst ant karsto nevalia —
Neišvengsime nelaimės.
Krinta grindys vis giliau.
Štai vaiduoklis atsikėlęs
Atsistojo pagaliau
Netoliese piemenėlės.
Baltas veidas — net baugu —
Tarsi apneštas sniegu.
Tyli, nieko neatsako,
Tik įsmigę klaikios akys
Piemenaitėi į akis —
Kas tą žvilgsnį atlaikys?
Žvelkit į jo širdį, broliai!
Lyg raudoni kaspina²²
Ar koraliniai karoliai
Puoštų ją. Kraujuos jinai!
Kas čia dedasi nūnai?
Štai į širdį sau parodė.
Kad ištartų jis bent žodį!

CHORAS

Kas čia dedasi nūnai?
Štai į širdį sau parodė.
Kad ištartų jis bent žodį!

BURTININKAS

Ko tau reik, jauna dvasia,
Kad patektumei į rojų?
Gal padės malda artojų?
Duonos turim krepšiuose,
Pieno kaušas tau prie kojų.
Ko gi reikia, aš kartoju,
Kad patektumei į rojų?

(Šmėkla tyli)

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Ko sustojai čia prie tako?
Tyli, nieko neatsako!

CHORAS

Tyli, nieko neatsako!

BURTININKAS

Jeigu nieko tau nereik,—
Su dievu, toliau sau eik.
Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(Šmėkla stovi)

CHORAS

Kas, atėjęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

BURTININKAS

Pasitrauki mums nuo tako!
Tyli. Nieko neatsako!²³

CHORAS

Tyli. Nieko neatsako!

BURTININKAS

Pasitrauk, pikta dvasia,
Mūsų apeigas paliki!
Lįsk pro plyšį grindyse,
Kur buvai, ten ir pranyki²⁴,
Nes prakeiksiu amžinai.

(*Po pauzės*)

Eik miškan²⁵ sau ir tenai
Žūk, pražūki, kur žinai!

(*Šmėkla stovi*)

Pasitrauki mums nuo tako!

Tyli. Nieko neatsako!

CHORAS

Tyli. Nieko neatsako!

BURTININKAS

Jeigu žodžiai nenuvijo,—
Kas ten stovit prie dubens,—
Duokit šventinto vandens...
Jis gi ir vandens nebijo!
Tebestovi — net kraupu —
Atsibastęs iš kažkur čia,
Šaltas, nebylus ir kurčias,
Kaip akmuo vidur kapų.

CHORAS

Tebestovi — net kraupu —
Atsibastęs iš kažkur čia,
Šaltas, nebylus ir kurčias,
Kaip akmuo vidur kapų.

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Atsakyki, piemenėle,
Gal jo vardą tu žinai?
Gal tu jo gedi nūnai?
Gal pažįsti šitą vėlę?

Tavo giminė visa
Dar gyva — ar ne tiesa?
Pasakyk, ar gyvas vyras?
Ko tyli, lyg būtum mirus?
Ko juokiesi? Ko šypsai?
Ką tau primena jisai?

CHORAS

Ko juokiesi? Ko šypsai?
Ką tau primena jisai?

BURTININKAS

Duokit stulą²⁶ ir grabnyčią —
Gal nuvys vaiduoklį tą
Kryžius ir šviesa šventa...
Nesitraukia jis lyg tyčia.
Veskite tad po ranka
Piemenaitę iš koplyčios.
Ko atgal žiūri keistai?
Ką gi tu jame matai?

CHORAS

Ko atgal žiūri keistai?
Ką gi tu jame matai?

BURTININKAS

Šmėkla pajuda antai,
Iš paskos jai seka rūščiai...
Kas gi bus čia, kas gi bus čia?

CHORAS

Iš paskos jai seka rūščiai...
Kas gi bus čia, kas gi bus čia?

IV DALIS

KUNIGO KAMBARYS — STALAS PADENGITAS, TIK PO VAKARIENEI —
KUNIGAS — ATSISKYRĖLIS — VAIKAI — DVI ŽVAKĖS ANT STALO —
LEMPELĖ PRIE ŠVENČIAUSIOS PANELĖS MARIJOS PAVEIKSLO — ANT
SIENOS LAIKRODIS, MUŠANTIS VALANDAS

Ich hob alle mürbe Leichenschleier auf, die in Särgen lagen —
ich entfernte den erhabenen Trost der Ergebung, bloss um
mir immer fort zu sagen: „Ach, so war es ja nicht! — Tau-
send Freuden sind auf ewig nachgeworfen in Gräfte und
[du] stehst allein hier und überrechnest sie!“ Dürftiger!
Dürftiger! Schlage nicht das ganze zerrissene Buch der Ver-
gangenheit auf!.. Bist du noch nicht traurig genug?

Jean Paul²⁷

KUNIGAS

Vaikai, kelkitės nuo stalo!
Net už duoną — ir už ją
Padėkot žmogus privalo
Dievui tėvui danguje.
Šiandien mūs bažnyčia švenčia
Melsdamasi už vėles²⁸,
Tas, kurios skaistykloj kenčia.
Tai ir mes maldas kelias
Už vėles aukokim dangui.
(*Atverčia knyga*)
Skaitom čia!

VAIKAI (*skaito*)

„Anuo metu...“²⁹

KUNIGAS

Kas ten beldžiasi po langu?

(*Įeina keistai apsirengęs Atsiskyrėlis*)

VAIKAI

Jėzau!

KUNIGAS Klaupk, žmogau, ir tu!

(*Sumišęs*)

Kas esi, toksai vėlyvas?

VAIKAI

Tai lavonas! Tai negyvas!

Vardan dievo!.. Dink, pranyk!

KUNIGAS

Kas tu, broli? Atsakyk.

ATSISKYRĖLIS (*lėtai ir liūdnai*)

Lavonas aš esu!.. Teisingai pasakyta.

VAIKAI

Lavonas... Ak! Pranyki, mums baisu!

ATSISKYRĖLIS

Aš miręs... Ne! Miriau tik žemei šitai!

Suprantat? Atsiskyrėlis esu.

KUNIGAS

Tad ko gi taip vėlai bastaisi?

Kuo tu vardu? Kur naktį eisi?

Kai pažiūriu į tamstą iš arti,

Tai akys, rodos, prisiminti ima.

Sakyk, brolau, iš kur esi kilimo?

ATSISKYRĖLIS

O taip! Buvau... čionai aš! Praeity!

Taip, prieš trejus metus... prieš savo mirtį!

Bet kam tau vardas ir kilmė? Antai,

Kada varpai prabyla nelauktai,

Teiraujas žmonės: kas galėjo mirti?

(*Pamėgdžiodamas varpininką*)

„O kam tau vardas? Pasimelsk tiktai“.

Tu nori mano praeitį iširti?

Ir kam tau reikia? Pasimelsk tiktai.

O vardą...

(*Žiūri į laikrodį*)

Dar anksti... Einu, kur neša kojos.

Pats nežinau, iš kur — iš pragaro ar rojaus.

Einu atgal į šalį tą³⁰ nūnai.

Parodyki man kelią, jei žinai!

KUNIGAS (*maloniai, šypsodamasis*)

Mirties keliu nė vieno nenorėčiau vesti.

(*Draugiškai*)

Mes taisome tik tuos, kurie paklydę esti.

ATSISKYRĖLIS (*su širdgėla*)

Kiti paklysta savo nuosavam name.

Ar karas, ar taika pasaulyje šiame,

Ar pavergtą tautą, ar mylimas kur miršta —
Tu sėdi su vaikais³¹, nepakeli nė piršto.
O aš blaškaus tamsoj, man prieglobsčio nėra!
Ar tu girdi, kokia audra —
Koksai lietus už lango pila!

(*Apsidairo*)

Aš laiminu mažų, jaukių namelių tylą!

(*Dainuoja*)

Ką aplenkia meilė, tas tikrai laimingas,
Nekankins to naktys, dienos ilgesingos.*³²

Jo tyliame name!

(*Dainuoja*)

Nusileisk bent kartą tyčia
Tu iš rūmų į trobelę,—
Rasi čia kvapnių gėlelių,
Jautrią širdį rasi šičia.

Čia paukšteliai maistą renka,
Iš kalnų upeliai ūžia,—
Tiems, kur mylisi, užtenka
Atsiskyrėlio bakūžės.**³³

KUNIGAS

Jei taip patinka mano namas, židinys,
Tai sėsk ir šildykis; jau užkurta ugnis,
Įmesiu malkų dar — eik, pailsėk kaip dera.

ATSISKYRĖLIS

Dėkoju, kunige, už patarimą gerą!

(*Dainuoja rodydamas į krūtinę*)

Kas čia dega, ar žinai,
Ir per šaltį, ir per lietu —
Amžinai!
Joks vanduo jos neužlietu,
Ji liepsnoja amžinai,
Ir ledai ištirps čionai,
Kur širdis ugnim kaitroja.
Dega man jinai!

* Liaudies daina. (*Aut.*)

** Iš Šilerio. (*Aut.*)

Čia akmuo sutirps iš karto,
 Ir karščiau čia šimtą kartų
(rodydamas į židinį)
 Nei tenai!
 Ir ledai ištirps čionai,
 Kur širdis ugnim kaitroja.
 Dega man jinai!

KUNIGAS *(į šalį)*

Be reikalo kalbu — nemato ir negirdi.
(Atsiskyrėliui)
 Vienok, keleivi, permirkai kiaurai,
 Tikriausiai peršalai, tai susišilk gerai.
 Neklausiu, kas esi — matau, pavargę kojos.

ATSISKYRĖLIS

Kas aš?.. Dar per anksti... Sakyti negaliu.³⁴
 Pats nežinau, iš kur — iš pragaro ar rojaus.
 Skubu į ten atgal, ir tuo pačiu keliu.
 Tik perspėti tavęs užbėgau į pirkelę.

KUNIGAS *(į šalį)*

Su juo, matyti, bus susikalbėt sunku.³⁵

ATSISKYRĖLIS

Parodyk... Juk gerai žinai į mirtį kelią?

KUNIGAS

Na ką gi, tebūnie! Padėti sutinku.
 Dar tau ligi mirties, o gerbiamas bičiuli,
 Labai toli,— visi nueisim ten laiku...

ATSISKYRĖLIS *(sumišęs ir nuliūdęs, pats sau)*

Kaip greit aš nuėjau šį nuotolį didžiulį!

KUNIGAS

Dėl to ir pavargai, ir susirgai turbūt,
 Atnešiu valgio tau, pabūki prie vaikų čia.

ATSISKYRĖLIS *(pamišėliškai)*

Ar eisime po to?

KUNIGAS *(šypsodamasis)*

Reikės dviejų terbų

Duonelei įsidėt.

ATSISKYRĖLIS *(išsiblaškęs, nerūpestingai)*

Gerai.

KUNIGAS

O jūs, vaikučiai,

Pakol sugrįšiu nešinas maistu,
Su gerbiamu svečiu pažaiskite kartu.
(*Išeina*)

VAIKAS (*apžiūrinėdamas*)

Turbūt nuo tamstos žmonės kaip nuo baubo bėga —
Kodėl tu taip keistai dabintis sumanei?
Iš gabalų kelių sudurstyta sermėga,
Puiki liemenė ir suplyšę marškiniai!
O ant galvos žolių ir lapų daug prikibo.
(*Pastebi peilį. Atsiskyrėlis jį slepia*)
Kas tenai taip dailiai žiba?
Kas ten blizga? Nuostabu!
Cha cha cha cha!
Pavadinkim jį baubu!
Cha cha cha cha!

ATSISKYRĖLIS (*atgydamas ir vėl prisimindamas*)

Vaikučiai, iš manęs nesišaipykit, ne!
Aš pažinojau vieną moterį kadaise —
Su lapais ant galvos, suplyšusia suknia,
Pavargusią kaip aš ir nelaimingą baisiai!
O kai keliu ji slinko su lazda,
Tai žmonės iš paskos vis ėjo,
Ją badė pirštais, apkalbėjo
Ir pašaipom toli lydėjo:
Tik vienąkart nusijuokiau tada!
Ir ką žmogus žinai — galbūt už tai taip skaudžiai
Mane dangus dabar teisingai baudžia!
Buvau tada aš laimės glėbyje,
O šiandien štai — aš panašus į ją!
(*Dainuoja*)
Ką aplenkia meilė, tas tikrai laimingas,
Nekankins to naktys, dienos ilgesingos.

(*Kunigas grįžta su vynu ir lėkšte*)

ATSISKYRĖLIS (*apsimesdamas linksmas*)

Ar tau patinka, kunige, liūdna daina?

KUNIGAS

Prisiklausiau aš jų gyvenime gana!
Po liūdesio reik džiaugsmą prisiminti.

ATSISKYRĖLIS (*dainuoja*)

Atsiskirt sunku su ja,
Susitikt nelengva ją! *

Dainelė paprasta, bet slepia gilią mintį!

KUNIGAS

Na, apie tai vėliau, dabar kviečiu užkąst.

ATSISKYRĖLIS

Tu knygoj geresnių randi dainų kur kas!

(*Šypsodamasis ima knygą iš spintos*)

Ar tu gali suprast ir Eloizos jausmą?³⁶

Pažįsti Verterį, jo ašaras ir skausmą?³⁷

(*Dainuoja*)

O tos kančios! Kiek jų iškentėjau!

Tik mirtis mus išvaduos nuo jų.

Jei ką nors nuskriausti aš suspėjau,

Tai nuplausiu skriaudą tą krauju. **³⁸

(*Išsitraukia peilį*)

KUNIGAS (*sulaikydamas*)

Žmogau, ką tu darai?.. Ar bepročiu virtai?

Mesk peilį, tau sakau! Greičiau, dėl dievo baimės!

Krikščionis juk esi?³⁹ Bedieviška tatai!

Ar Evangeliją žinai?

ATSISKYRĖLIS O tu — žinai nelaimę?

(*Slepia peilį*)

Reik viską padaryt laiku, o ne vogčia.

(*Žiūri į laikrodį*)

Dar tik devynios, ir trys žvakės dega čia!⁴⁰

(*Dainuoja*)

O tos kančios! Kiek jų iškentėjau!

Tik mirtis mus išvaduos nuo jų.

Jei ką nors nuskriausti aš suspėjau,

Tai nuplausiu skriaudą tą krauju.

Ir kodėl tu vaidenies kas dieną,

Ir kodėl tavęs neužmirštu?

Iš visų išsirinkau tik vieną,

Bet kitam atiteikai ir tu.

* Iš liaudies dainos. (*Aut.*)

** Iš Gėtės. (*Aut.*)

Tu Gėtė jo kalba gimtąja paskaitai,—
O jei dar balsas jos arba fortepijonas!
Bet kur! Tau nevalia galvoti apie tai,
Tau rūpi tik dangus ir tiek, kiek liepia stonas.
(*Varto knyga*)

Vienok ir tu knygas šias kartais pasklaidai?..
Kokie čia slepiasi tarp lapų tų nuodai!⁴¹
(*Suspaudžia knyga*)

Jaunystės mano kančios ir svajonės!
Tai jūs užlaužėte į viršų man sparnus,
Kad jau nebegaliu sugrižt žemyn pas žmones:
Aukštų padangių aš — ne žemumų — sūnus!

Sapnus ir svajones, ir mirazus aš mėgau,
Bodėjaus tvariniais kasdieniškos gamtos,
Aš nuo įgrisusios buities kažkur vis bėgau⁴²,
Ieškojau meilės, ak! nežemiškos, šventos,
Kokios dar nieks lig šiol pasauly nepažino —
Ji atplaukė tiktai vaizduotės bangoje,
Aistros alsavimas padidino man ją,
O geiduliai savom gėlėm ją padabino.
Bet kai to idealo niekur neradau,
Iš dabarties į aukso amžių⁴³ nuskridaу.
Klajojau danguje, sukurtame poeto,
Vijaus be paliovos, čia greitai, čia iš lėto.
Ir, veltui tiek šalių aplakstęs tolimų,
Pavargęs malonumų upėj grimzt imu.
Grimztu ir vis दौरaus, tarytum ko ieškočiau!
Ir pagaliau ją pamačiau!
Aš priešįau prie jos arčiau,
Taip, suradau aš ją... kad amžinai nustočiau!

KUNIGAS

Aš užjaučiu tave nelaimėje, brolau!
Gal dar yra vilties? Padėti privalau...
Ar jau seniai sergi, keleivi nelaimingas?

ATSISKYRĖLIS

Sergu?

KUNIGAS Ar jau seniai tu raudi jai pradingus?

ATSISKYRĖLIS

Ar jau seniai? Deja, sakyti negaliu,—
Kas kitas pasakys. Turiu aš gerą draugą,
Praėjome kartu su juo tiek daug kelių!

(*Apsidairo*)

Ak, kaip jauku čionai! Nuo vėjų sienos saugo.

O ten, lauke,— audra, lietus, perkūnija!

Sušalęs tarsi šuo prie slenksčio draugas guli!

Kadangi mes abu pavargom kelyje,

Tai, kunige, pakviesk į vidų ir bičiulį.

KUNIGAS

Aš durų niekados žmonėms neuždariau.

ATSISKYRĖLIS

Palauk, palauk, brolau, atvesiu pats geriau.

(*Išeina*)

VAIKAI

Cha cha cha cha! Matyt, jis nenutuokia!

Vis laksto ir nenukalba gerai.

Kokie keisti jo apdarai!

KUNIGAS

Verks tas, vaikai, kuris jo ašaras išjuokia!

Pavargęs tai žmogus, ligonis jis, vaikai!

VAIKAI

Ligonis? O atrodo taip sveikai!

KUNIGAS

Jo išorė sveika, tačiau širdis žaizdota.

ATSISKYRĖLIS (*tempdamas eglės šaką*)

Eik šen, brolau, eik šen!..

KUNIGAS (*Vaikams*) Sumaišė viešpats protą.

ATSISKYRĖLIS (*eglės šakai*)

Eik šen, brolau, bijai tu kunigo, ar ką?

VAIKAI

Ak, tik žiūrėk, ką jis įnešt į vidų bando!

Taryt plėšikas koks — su didžiule šaka.

ATSISKYRĖLIS (*Kunigui, rodydamas šaką*)

Bičiulį toks kaip aš tikrai miške suranda!

Gal tau keista jo išvaizda?

KUNIGAS

Kieno?

ATSISKYRĖLIS

Bičiulio mano.

KUNIGAS Pagalio ano?

ATSISKYRĖLIS

Tokie draugai kaip jis tiktai miške išlikę.

Pasveikink!

(*Pakelia šaką*)

VAIKAI Ką darai? Ei, ką darai, plėšike!

Tėvelio neužmušk, šalin eik, mums baisu!..

ATSISKYRĖLIS

Jūs tiesą sakote, plėšikas aš esu!

Bet toks, kursai save užmušt patamsy tyko!

KUNIGAS

Kam eglė ta, brolau? Ji tau labai patiko?

ATSISKYRĖLIS

Sakai, kad eglė čia? Ak, mokyta galva!

Pasižiūrėk geriau, čia kiparisas, va!

Jis primena man ją, jis žino mano ligą.

(*Ima knygas*)

Paimk ir paskaityk senųjų amžių knygą.

Du augalus šventus turėjo graikai. Štai —

Jei mylimas koks nors mylėjo pats karštai,

Tai mirtom galvą sau dabino⁴⁴ paprastai.

(*Po pauzės*)

O ši, jos rankom nulaužta, šaka⁴⁵

Vis primena man paskutinį „lik sveika!“

Pasiėmiau aš ją, tą šaką, į draugus —

Bejausmė, dar geriau nei su jausmais žmogus.

Ji ašaras manas ir liūdesį suprato.

Ji — vienas draugas man iš didelio jų rato

Ir paslaptis visas širdy manojų mato.

Jei nori sužinot, kiek iškenčiau skriaudų,

Tai draugo pasiklausk — paliksiu vienu du.

(*Šakai*)

Papasakok tu jam, kaip aš seniai jos raudu.

Tai buvo taip seniai, o man ir šiandien skauda!

Šakelę šią, menu, man ištiesė jinai,

O buvo ji maža — mažesnė kaip nūnai;

Pasodinau tada smėly šakelę šitą

Ir laisčiau ašarom⁴⁶ kas vakarą, kas rytą.
 Žiūrėk, kokia šaka išaugo išlaki,
 Kokia aukšta, kokia puiki!
 Kai skausmas pagaliau man leis ramiai užmigti,
 Ji kaip šešėlis koks stovės gale galvos,
 Uždengus nuo manęs ir dangų, ir jo pyktį⁴⁷.
(Švelniai šypsodamasis)
 Ak, buvo jos plaukai taip pat tokios spalvos,
 Kaip ši liekna šakelė!
 Jei nori — pažiūrėk!
(Ieško ant krūtinės)

Atrišiu tą mazgelį.

(Su dar didesnėm pastangom)

Tai mylimos plaukai⁴⁸... nedaug čia jų, deja...
 Bet vos mazgelį tą pridėjau prie krūtinės,
 Tarytum ašutai⁴⁹, jis, visą apipynęs,
 Pragraužė kūną man... ir skęsta manyje!..
 Ir skęsta, skęsta... Štai jau širdį mano smaugia!
 Už nuodėmės sunkias kenčiu aš, mano drauge!

KUNIGAS

Nusiramink, sakau, beliko tik viltis,
 Kad tuos baisius skausmus mirtis nutildys,
 Už nuodėmės visas, kurias esi papildęs,
 Tau viešpats aname pasauly atskaitys!

ATSISKYRĖLIS

Už nuodėmės? Kokias? O, leiskite paklausti,
 Ar meilė nekalta taip baisiai reikia bausti?⁵⁰
 Ar kito dievo ji, ta meilė, sutverta?
 Dvi sielas grandine tvirta
 Visiems laikams aukščiausias surakino!
 Dar daug anksčiau, nei šviesą jos pažino,
 Anksčiau, nei kūnai buvo sutverti,
 Jau jungė mus ryšiai⁵¹ tie nekalti!
 Dabar, kai iš žmonių tiek pikto susilaukiau,
 Įsitempia, tačiau grandinės nenutraukiau!
 Nelemtos kliūtys, skiriančios jausmus.
 Nors mudu niekados arčiau nesusitiksime,
 Bet viename rate klajoti pasiliksime:
 Vienam žaizdre lieta grandinė riša mus.

KUNIGAS

Kas surišta dangaus, neatrīša to žmonēs!⁵²
Gal baigsis liūdesys iš viešpaties malonēs.

ATSISKYRĒLIS

Kam veltui ramini? Nebent tik po mirties
Vēl susijungsim mes, suradus sielai sielā,
Nes čia abu netekome vilties,
Nes čia aš amžinai praradęs savo mielā!
(*Po pauzēs*)

Atsiskyrimā tā kaip šandien aš menu.
Ruduo... ir vēsuma... ir vakaras vēlyvas.
Prieš išvažiuodamas per sodā aš einu,
Paskendēs mintyse, nei mirēs, anei gyvas!
Bijojau, kad švelni širdis neišlaikys,
Kai paskutinīkart pažvelgs ji ī akis.
Tad klaidžiojau sode, kur vedē akys, kojos.
Kokia puiki nakts! Prisimenu aš jā:
Prieš valandas kelias, lietučiui nukrapnojus,
Žolē ir medžiai maudēs rasoje.

O lygumas tylas kaip sniegas dengē rūkas,
Ir debesis rūstus artējo īs rytū,
Išblyškusi delčia jau yrēsi skliautu,
Ir žvaigždēs virš galvos īsižiebē netrukus.
Aušrinē jau seniai spindējo danguje,—
Ir nuo tada kasdien aš sveikinuos su ja!
Apsidairiau aplink... Ir kraujas subangavo.
Išvydau jā ties altana!

Tarp medžiu tamsoje suknelē jos baltavo,
Sustingo vietoje kaip kapo kolona,
Paskui pribēgo it lengvutis ryto vējas,
Nuleidusi akis... O aš priējēs
Jos baltā veidā pamačiau.
Paskui pasilenkiau arčiau,—
Mačiau, kaip ašaros nukrito.

„Aš īšvykstu,— tariau,— īs ryto!“ —
„Lik sveikas! — tyloje vos pasiekē ausis.—
Užmirški!..“ Ar galiu — užmiršt nelengva būna!
Šešēliui īsakyk užmiršt sekioi kūnā —
Mieloji, tu manai, kad jis tavēs klausys!..

Bepigu pasakyt:

Užmirški!

(*Dainuoja*)

Neraudoki taip liūdnei,

Išsiskirti mums telieka.

Atsiminsiu...

(*nutraukia dainą*)

amžinai,

(*linguoja galvą*)

(*dainuoja*)

Bet nebūsiu tavo niekad!

Tik atsimint?.. Rytoj, rytoj aš išvykstu!

Imu jos rankeles ir prie širdies dedu.

(*Dainuoja*)

Iš visų mergelių ji gražiausia⁵³,

Jos veideliai skaisčiai dyvini

Tarsi saulės, kai ji nusiprausia

Žydrame upelio vandeny.

Bučinys — tai dangiškas nektaras!

Lyg ugnis, naikinanti, baisi,

Lyg dvi stygos užgautos gitaros,

Susijungę džiaugsmo skambesys.

Dega lūpos, liečia veidą brangų,

Susilieja sielos dvi staiga...

Ir sumaišo pragarą ir dangų

Išsiūbuota mudviejų banga!*

O kunige, meldžiu, suprask ir išklausyki!

Tu lūpų mylimos nebučiavai nė sykį!⁵⁴

Ir nors visi mylės ir nusidės vogčia,

Bet tavo siela liks gamtos šauksmams kurčia.

Buvau, o mylima, prie rojaus vartų,

Kai bučiavau tave į lūpas pirmą kartą!

(*Dainuoja*)

Bučinys — tai dangiškas nektaras!

Lyg ugnis, naikinanti, baisi,

* Iš Šilerio. (*Aut.*)

Lyg dvi stygos užgautos gitaros,
Susijungę džiaugsmo skambesį.
(*Griebia Vaiką ir nori pabučiuoti; Vaikas ištrūksta*)

KUNIGAS

Ko tu bijai žmogaus? Jis nieko tau nedaro.

ATSISKYRĖLIS

Juk nelaimingo, ak, mes lenkiamės kaip maro,
Kaip nuo baidyklės traukiamės šalin!
Ak, taip ir ji, nubėgdama tolyn,
„Lik sveikas!“ — tarė ir pražuvo
Kaip žaibas — buvo ar nebuvo?
(*Vaikams*)
Kodėl jinai pradingo kaip svaja?
Gal aš per drąsiai pažvelgiau į ją,
Gal įžeidžiau žodžiu?
Ak, sukasi galva!..
(*Prisimindamas*)

Nors praeitį, nors seną,

Bet mano atmintis ir šiandien puikiai mena.
Atsimenu gerai: kokia trumpa šneka!
(*Liūdnai*)

Tik tris žodžius jai pasakiau iš viso!
„Rytoj“ ir „Lik sveika!“ —
„Laimingo kelio!“ Ir, šakelę kipariso
Įspraudusi, pasakė man jinai:
„Tai visa, kas paliko mums
(*rodo į žemę*)

nūnai!

Laimingo kelio!“ — Tarė ir pražuvo,
Kaip žaibas — buvo ar nebuvo?

KUNIGAS

Vaikine, atjaučiu — žinau, kaip skauda tau!
Bet daugelį kur kas baisesnis skausmas varsto,
Ne vieną ir aš pats jau apverkiau prie karsto.
Ir už tėvus kasdien litaniją skaitau,
Du vaikelius mažus į dangų palydėjau,
Ir draugės netekau aš džiaugsmo bei vargų —
Žmonos, kurią karštai mylėjau!..
Ką dievas davė, tą pasiima tegu!
Ir viskas tebūnie pagal jo šventą valią!

ATSISKYRĖLIS (*garsiai*)

Žmona?

KUNIGAS Ak, praeitis ir vėl man širdį gelia!

ATSISKYRĖLIS

Kur tikėjau, žmonių beverciančius girdėjau!

Bet aš nekaltas, nes tavosios neregėjau!

(*Susigriebia*)

Tu netekai žmonos — paguosiu aš tuojau:

Dar prieš numirdama ji buvo mirus jau!

KUNIGAS

Kaip tai?

ATSISKYRĖLIS (*garsiai*)

Jei mergina jau žmona kartą tapo,

Tai reiškia — ji gyva išsikasė sau kapą!

Atsisakys jinai ir draugių, ir tėvų,

Išsižadės visų — gyvų ir negyvų,

Ant slenksčio svetimo nutolus nuo savų.

KUNIGAS

Nors tavo žodžiai tie ir ašaros tos tyros,

Bet ta, kurios verki, atrodo, dar nemirus?

ATSISKYRĖLIS (*ironiškai*)

Vadinas, dievui aš dėkoti privalau?

Sakai, gyva? Bet kur? Parodyk man tą šalį!

Jei netiki, galiu prisiekti tau, brolau:

Ji numirė ir prisikelt negali!..

(*Po pauzės, lėtai*)

Įvairių yra mirčių.

Paprasčiausia jų nuvaro

Į kapus kiekvieną parą

Daugel vyrų ir marčių.

Ši mirtis į duobę gilia

Nutempė ir ją, Marilę.

Mirė ji, o aš kenčiu.

(*Dainuoja*)

Ten, tarp žaliųjų lankų⁵⁵,

Kur Nemunas teka lanku,

Koks tenai dunkso kalnelis?

Aplinkui jį krūmai, pušelės

Juosia žaliu vainiku...

(*Nustoja dainavęs*)

Ak, baisu, kada, deja,
Grožiui vos tepražydėjus,
Vos šiai žemei užtekėjus,
Atsisveikint reik su ja!
Štai ji guli apraudota,
Lyg aušra blausi, miglota!
Liūdi jos visi ilgai:
Liūdi kunigas, kaimynai,
O už juos labiau — šeimyna,
O už ją labiau — draugai,
Už draugus labiau — motulė,
O labiausiai — mielas jos.
Štai jinai užgesus guli,
Bet gyvenimo gijos
Dar iš rankų nepaleido.
Ant išbalusio jos veido
Blėsta vakaro šviesa;
Mėlsta lūpos — ji visa
Tarsi žiedlapis jurgino,
Nurašytas iš gėlyno.
Galvą pakelia jinai,
Apsidairo dar aplinkui,
O paskui — galva nulinko,
Veidas — tartum pelenai.
Plaka jos širdis iš lėto,
Blėsta rankų šiluma.
Jau užgeso... Tyluma.
Nebėra akių saulėtų...
Ar matai tu žiedą šį?
Atminimas sielvartingas!
Į akis jos
Spindulingas
Jo akelė panaši.
Bet širdy ugnis nekibirkščiuoja,
Lyg puvėsiai blykčioja nakties laiku⁵⁶
Ar vandens lašeliai ant šakų,
Kai sušalę vėjų spinduliuoja.
Galvą pakelia jinai,
Apsidairo dar aplinkui,

O paskui — galva nulinko,
Veidas — tartum pelenai.
Plaka jos širdis iš lėto,
Blėsta rankų šiluma.
Jau užgeso... Tyluma.
Nebėra akių saulėtų!

VAIKAS

Ji mirė! Dieve, kaip baisu
Ir liūdna buvo man klausyti!
Ar tai pažįstama? O gal jauna sesytė?
Tebūna danguje jai linksma ir šviesu,
Mes melsimės karštai už ją kiekvieną dieną.

ATSISKYRĖLIS

Aš apsakiau jums mirtį vieną.
Tačiau yra mirtis kita,
Kuri baisiau, žiauriau kankina:
Labai skausminga ir lėta,
Užpuolusi ji du iš karto skina,—
Tik mano viltis ji pakirto mirtinai,
O jos nedegina net atminimai skaudūs.
Ašarėles kelias išspaudus,
Gyvena, vaikšto vėl jinai,
Po to jausmai jos surūdija,
Jinai pavirsta granitu.
Ak, mus abu užpuolusi kartu,
Mirtis nukirto mano vilties giją,
O jos žaizdelė kaip matai užgijo!
Vėl vaikšto ji gyva, sveika.
Vaikai, aš nesakysiu, kur ir ką
Ištiko ši mirtis! Tačiau baisu be galo,
Kada numirėlis, o vaikščioti privalo.

(Vaikai nubėga)

Tačiau ji numirė!.. Aš vienas sau verkiu,
O žmonės tuoj aplink apspito
Ir veržiasi per vienas kitą,
Kai kas vadina melagiu,
Kiti tiesiog į ausį šaukia:

„Jinai gyva, bet kito laukia!“

(*Kunigui*)

Netikėki, nors būry

Pritarimo ir nerasi.

Pasiklausk širdies — suprasi:

Jau Marilės neturi⁵⁷!

(*Po pauzės*)

Be to, yra trečia mirtis:

Ji amžina, kaip Raštas sako⁵⁸.

O, vargas žmogui tam, kuris

Į jos baisius nagus pateko!

Tai man po nuodėmių našta

Turbūt mirtis ši paskirta!⁵⁹

KUNIGAS

Tos tavo nuodėmės dangaus bausmės nevertos,

Pasauliui ir pats sau daugiau nusikaltai.

Ne juoktis ir raudot žmogus yra sutvertas,

Bet artimui tarnaut, mylėti jį šventai.

Nors išmėgindamas dangus tave ir baustų,

Atminki, kas esi, ir nepamesk vilties.

Ši didelė mintis tegu aistras sukausto,

Nėsa dangaus tarnai tarnauja lig mirties.

Iš tingulio anksti į karstą virsta kitas⁶⁰

Ir miega, kol pašauks jį viešpaties trimitas.

ATSISKYRĖLIS (*nustebęs*)

Tai burtai, kunige! Iš tikro nuostabu!

(*Į šalį*)

Arba stebukladaris mano geradėjas,

Ar klausėsi slapta užlindęs mūs kalbų.

(*Kunigui*)

Juk aš tokius žodžius esu iš jos girdėjęs!

Lyg kad iš lūpų jos kalba ši paimta,

Tik vakaras ne tas ir valanda ne ta.

(*Ironiškai*)

Ir kam reikėjo tų pamokslų iškilmingų!

Klausiausi žodžių jos gražių, skambių, didingų:

„Tėvynė ir šlovė, ir mokslas, ir draugai!“⁶¹

Jau žodžių tų širdis nesiveja nurimus,

Ir aš galiu miegot ilgai.

Uždegdavo kadais mane skambusis rimas,
Prikeldavo anksti šlovės pasiilgimas.

(Dainuoja)

Jaunyste, kilk be atvangos⁶²
Aukštyn, aukštyn kaip saulė!
Ir nuo pradžios lig pabaigos
Apžvelki šį pasaulį!

Ji šiuos didžius žodžius išblaškė praeity!
Iš visko liko tik lengvi šešėliai,
Mažyčiai krislo trupinėliai,
Kuriuos alsuodama įtraukia ji pati,
Kuriuos maži drugeliai myli,—
O ji ant dulkių tų statyt norėjo pilį!
Pavertus uodu, ji man uždeda, jaučiu,
Pasaulį kaip kokiam Atlantui ant pečių⁶³.
Bet veltui! Kibirkštis viena tik žmogui,
Tik vieną kartą ji jaunystėj suliepsnoja.
Minerva⁶⁴ kartais pūsteli į ją,
Ir tarp tamsių tautų garsus išminčius stoja,—
Ir nuo tada žvaigždė Platono⁶⁵ degs šviesi,
Ir dar ilgai ją seks visi.
Jei karo laužuose ši kibirkštis sužviltų,
Tai karžygys narsus garsėdamas pakiltų,
Kurs vestų per kaltes ir per dorybes mus,
Kurs siektų purpuro⁶⁶ ir spindinčios karūnos,
Žvilgsniu pajėgtų sostus griaut senus.

(Po pauzės, lėtai)

Dažnai ši kibirkštis žmogaus širdy pratūno,
Užgęsta sau viena ar blankią šviesą barsto
Kaip lempa prie romėno karsto⁶⁷.

KUNIGAS

Vaikine, aš jaučiu, koks nelaimingas tu!
Iš širdgėlos didžios, matau ir suprantu,
Kad nusikaltėliu dar netapai, vaikine,
Kad ta, kuri grožiu lig šiol tave kankina,
Ne vien tiktai grožiu nepaprasta yra —
Jos dangiški jausmai, ir jos mintis tyra.
Tai seki ją vertai, išpildyk josios norą.
Plėšiką meilė jos priverstų grįžt į dorą,

O tu, nors doras, bet susitepei rankas!
Nors kliūtys jus abu ir skiria dar kol kas,
Nukris tiršta migla, ir žvaigždės dvi savaime
Sueis ir susijungs, degs amžinąja laime,
Grandinės dings su šia žeme kartu.
O ten, virš žemės, vėl sutiksi mielą tu,
Ir viešpats jums atleis jūs geidulį didžiulį.

ATSISKYRĖLIS

Tu viską jau žinai? Iš kur, sakyk, bičiuli?
(*Pamėgdžiodamas Kunigo balsą*)
Kaip skaistūs jos veidai, taip siela jos tyra!
Grandinės trūks, kurios sukaustę jus yra!

Tu viską jau žinai, tu mūs kalbas girdėjai,
Ir slepiamą širdy nūnai
Tu mūsų paslaptį žinai,
Kurios nežino net draugai ir geradėjai,—
Prisieikėme tylėt uždėdami rankas
Ant kipariso ir krūtinės.
Prisieikėme tylėt ir tylime kol kas.

Nors vieną kartą aš... tik šiaip sau, prisiminęs,
Panūdau aprašyt klusniuoku teptuku
Žavumą visą jos ir spalvą jos plaukų
Ir šitaip jos grožiu bičiuliams pasigirti.
Bet nepasiekė jų, kas jaudina man širdį,—
Jie juokias iš jausmų ir jų kalbos negirdi:
Kai sieloje tamsu — įžvelgtą ką nors sunku!
Jie žemišku mastu matuoja grožį brangų
Ir astronomiškai apžiūrinėja dangų⁶⁸.
Kitaip gi žiūri nei akli draugai
Įsimylėjęliai, poetai, kunigai.

Ak, dievinau ją taip, kad atvaizdo negyvo
Aš lūpom niekuomet neišdrįsau paliest.
Ir jei kambaryje kas vakarą vėlyvą
Mėnulis švietė dar ar lempa prie šalies,
Tai aš, pakol šviesu, gulėjau apsirengęs
Ir rengtis nedrįsau akių jai neپردengęs.

O tuo metu... Ironija liūdna!
Kai atvaizdą vienam parodyt pasitaikė,
Prikanęs lūpas, šis vos juoką besulaikė
Ir tarė žiovaudamas: „Šiaip sau mergina!“ —
„Tu vaikas dar esi!“ — pridūrė kitas...
Ak, štai tau ir draugai! O čia dar senis šitas⁶⁹ —
Tikriausiai jis ir bus išdavęs mus!
(*Vis labiau jaudindamasis*)
Kalbėjo jis vaikams, prekyvietėje miniai,
Atėjęs kažkuris į viešpaties namus
Ir kunigui dorai bus viską išpažinęs...
(*Pamišėliškai*)
Klastingai tardai gal išpažintim šventa?

KUNIGAS

Ir kam čia kalbos tos, išpažintis, klasta?
Nors tavo liūdesys tikrai painus be galo,
Bet tas, kurio širdis jausmams dar neatšalo,
Išnarplioti pajėgs net paslaptį — ir tą!

ATSKYRĖLIS

Teisybė! Bet žmogus, matyt, taip surėdytas,
Kad tai, kas skauda jam širdy dienos metu,
Nakčia į galvą pereina, ir kitas
Iš miegančio išgirs dalykų daug slaptų.
Seniai seniai... ir man taip sykį pasidarė.
Kai, pirmą kartą susitikęs ją,
Laimingas užmigau su meile širdyje,
Tai kitą dieną man mama iš ryto tarė:
„Kas tau yra, kad vėl prie dievo atvirtai?
Litanią kalbi⁷⁰, nakčia meldies karštai
Ir dūksaudamas vis mini Marijos vardą“.
Ėmiau duris rakint prieš naktį nuo to karto.
Dabar toks atsargus aš būti negaliu.
Namų nebeturiu: kur stoviu — ten guliu.
O per miegus kalbu... tarytum bangos mintys!
Išblaško jas audra, pūga,
Tai vėl, žiūrėk, nurims staiga,
Ir ims vaizdai keisčiausi pintis,
O susipynę jau antai
Ir vėl sudužo nelauktai.

Tik vieno vaizdo aš per amžius nepamiršiu:
Jei žemėn kur žiūriu, matau ir jį smėly,—
Lyg pilnatis ramiam vandens paviršiu,
Nors spindi prieš akis, pasiekt jo — negali.
Jei aš dangun žvelgiu aukštyn akis pakėlęs,
Tai ir su tuo žvilgsniu kartu
Atplaukia angelo šešėlis
Padangių mėlynu skliautu,
Sparnus išskleidęs kaip erelis,
(*žiūrėdamas aukštyn*)
Kurs lyg sustingsta danguje aukštai
Ir, iš tenai užpuldamas žvėrelį,
Akių strėlėm jį užmuša prieš tai.
Ir sklendžia jis, lyg būtų susipynęs
Nematomam tinkle — ramiai, lėnai,
Lyg būtų už sparnų prikaltas prie žydrynės,—
Taip lygiai virš manęs skrajoja ir jinai!

(*Dainuoja*)

Ir saulėtą šviesią dieną,
Ir juodos nakties metu
Aš vaikausi ją tik vieną —
Mes drauge, bet ne kartu!

Ir štai kada man ją sutikti pasitaiko,
Kai vienišas laukais arba mišku einu,—
Tylėti sau liepiu — liežuvis neišlaiko,
Žodelį jai tariau, vardu pavadinu.
Yra piktų žmonių. Ir atviros jų ausys
Šįryt manęs taip pat akiplėšiškai klausės.
Atsimenu... aušrojo danguje,
Prieš valandas kelias lietutis nukrapnojo,
O lygumas tylias kaip sniegas rūkas klojo,
Žolė ir medžiai maudės rasoje,
Jau žvaigždės po nakties mėlynėj ėmė skęsti,
Tiktai aušros žvaigždė dar nežadėjo gesti —
Aš ir dabar kasdien regiu ją virš galvos.
Ten, prie altanos,
(*susigriebia*)

cha!.. nubėgau nuo kalvos...

Bet ką aš čia kalbu! Romantiškos svajonės
Apsuko galvą man, be abejonės!
(*Po pauzės, prisimena*)
Tai buvo jau vėliau. Ankstyvas, šaltas rytas.
Aš krūman įlindau, paniekintas, sulytas.
Padangę vėjas gairino žvarbus...
(*Švelniai šypsodamasis*)
Tas niekdarys, matyt, mane nuklausęs bus...
Tik nežinau, ar jis vien aimanas girdėjo,
O gal ir vardą nejučia,
Nes krūmas tas labai arti stovėjo.

KUNIGAS

Koks vargšas tu! Kokia kančia!
Ką tu kalbi? Kas tamstos klausė?

ATSISKYRĖLIS (*rimtai*)

Gi vabalėlis, šliauždamas pro ausį,—
Tai švento Jono vabalėlis⁷¹,
Toksai mažytis žiburėlis.
Jisai tarytumei žmogus
Prišliaužęs šitaip prakalbėjo
(Matyti, nuramint norėjo):
„Ei tu, žmogau, užmiršk vargus!
Kam liūdesys bereikalingas —
Aukščiausią rūstinti gana!
Kas kaltas, kad graži ji mergina,
O pats esi labai jausmingas.
Pasižiūrėk, kaip aš spindžiu
Apšviesdamas pakrūmę pliką.
Ta šviesele džiaugiausi iš pradžių,
Dabar matau, kad ji prišauks plėšiką.
Juk mano brolių nemažai
Surijo jau pikti driežai!
Prakeiksiu papuošalą blausų,
Nes mirtį man prišauks jisai,—
Tegu užgęsta jis visai!
Bet ką daryt, kad jis manęs neklauso,
Ir, kolei gyvas, ta ugnis many liepsnos“.
(*Po pauzės, rodydamas į širdį*)
Taip, kolei gyvas, ta ugnis many liepsnos!

VAIKAI

Tai stebuklas iš tiesų!
Ar klauseis jo žodžių, tėti?

(Patraukęs pečiaais, Kunigas išeina)

Argi gali prakalbėti
Vabalai žmogaus balsu?

ATSISKYRĖLIS

Kodėl gi ne? Antai stale durelės —
Tu pasilenk arčiau prie jų:
Ar negirdi, kaip kenčianti vėlelė
Maldauja poterių trejų?

VAIKAS

Tik tak, tik tak — dievaži!
Krebžda kažin koks krebždukas,
Lyg mažytis laikrodukas.
Kas ten krebžda pamaži?

ATSISKYRĖLIS

Tai mažas kirminas, krebždukas,
Baisus lupikas, plėšęs su krauju!⁷²
(Kinivarpai)
Ko trokšti, vėle?
(Pakeitęs balsą)

„Poterių trejų“.

O juk ir aš seniau šykštuolį pažinau šį —
Nors buvo neprieinamas visai
Ir aukse skendėjo jisai.
Duris kuolu užrėmęs — neišlauši,
Nepaisė aimanų graudžių už durų šių —
Nė vieno nenudžiugino jis duona ar grašiu.
Per visą amžių juk dvasia niekinga jojo
Kartu su pinigais čia, stalčiuje, tūnojo.
Galbūt už tai ir po mirties,
Pakolei bausmę atkentės,
Čia, savo stalčiuje, ырūnija
Jisai jau kelerius metus.
Jei malonėsi, tris kartus
Sumesk už jį „Sveika Marija“.

(Ieina Kunigas su stikline vandens)

ATSISKYRĖLIS *(vis labiau jaudindamasis)*

Ar piktą dvasią čia girdėjęs tu esi?

KUNIGAS

O viešpatie! Ir ko tu klausi!

(Apsidairo)

Čia nieko nėra, naktis tamsi.

ATSISKYRĖLIS

Tu tik pakreipk kaip reikia ausį.

(Vaikui)

Eik šen, vaikeli, eikš arčiau!

Ar tu girdėjai?

VAIKAS Taip, girdėjau.

ATSISKYRĖLIS

O tu kaip, mielas geradėjau?

KUNIGAS

Vaikai, miegoti eikite greičiau!

Aplink tylu — niekų nepasakokit man tų.

ATSISKYRĖLIS *(šypsodamasis, Vaikams)*

Gamtos garsų, deja, senimas nesupranta!

KUNIGAS

Imk vandenio, brolau, ir kaktą nusiplauk —

Galbūt jis nuramins išvijęs lauk

Blogas mintis ir kalbą tą nerimtą.

ATSISKYRĖLIS

(ima vandens ir prausiasi, tuo tarpu laikrodis pradeda mušti valandas; po keleto dūžių Atsiskyrėlis nejučiom išlieja vandenį ir nejudėdamas žiūri rimtai ir niūriai)

O šit jau išmušė dešimtą.

(Gieda gaidys)

Pirmi gaidžiai jau gieda štai,

Prabėgs kaip valanda gyvenimas iš tyko.

(Viena žvakė ant stalo gęsta)

Užgeso žvakė nelauktai —

Dvi valandos, dvi valandos dar liko.

(Ima drebėti)

Kaip šalta man!

(Tuo tarpu Kunigas nustebęs žiūri į žvakę)

Pro plyšį pučia šaltas vėjas:

Kaip šalta čia!

(Eina prie krosnies)

Kur aš esu?

KUNIGAS

Gi pas mane užėjęs.

ATSISKYRĖLIS *(atsipeikėdamas)*

Nuąsdinau turbūt užklydęs nelauktai —

Nežinomas ir apsirengęs taip keistai?

Ką išgirdai, kitiems nepasakok, maldauju!

Keleivis aš esu ir iš toli keliauju.

(Apsidairo ir atsipeikėja)

Jaunystėje mane, užpuolęs kelyje,

Apgrobė, apvogė

(nusijuokęs)

piktadarys sparnuotas⁷³.

Drabužių neturiu, rengiuos kuo dievo duotas.

(Nubraukia lapus ir pasitaiso drabužį; gailiai)

Ak, visko netekau, beturtis aš, deja,

Dengiuos kaip drabužiu nekaltumu vaikino!

KUNIGAS *(kuris ilgai žiūrėjo į žvakę, Atsiskyrėliui)*

Dėl dievo, tik nurimk!

(Vaikams)

Kas žvakę užgesino?

ATSISKYRĖLIS

Tu nori stebuklus išaiškinti protu...

Gamta kaip ir žmogus, ir paslaptis ji saugo

Ne vien tik nuo minios ar nuo liežuvio draugo,

(karštai)

Bet ir nuo kunigų, išminčių ir kitų!

KUNIGAS *(ima už rankos)*

Tai tu, sūnau!

ATSISKYRĖLIS *(sujaudintas ir nustebęs)*

Sūnau! Kaip žaibas balsas tavo

Iš tamsumos juodos man protą išvadavo!

(Įsižiūri)

Taip, jau žinau, kur aš, kieno namuos esu.

Čia, mano tėve, tu, o čia — mana tėvynė!

Išaugo jau vaikai — kaip greitai, net baisu!

Į plaukus laikas tau baltų gijų įpynė!

KUNIGAS (*susijaudinęs ima žvakę, išžiūri*)

Kaip? Pažinai? Tai jis!.. Negali būti, ne!

ATSISKYRĖLIS

Aš — Gustavas.

KUNIGAS Tai jis!

(*Apkabina*)

Tai jis, didysis dieve!

Mokintinis! Sūnus!

GUSTAVAS (*apkabina, žiūrėdamas į laikrodį*)

Apsikabinkim, tėve!

Nes tolimi keliai jau greit pašauks mane!

Kelionė ta pati tavęs taipogi laukia,

Apsikabinkim tad, šį sykį amžinai!

KUNIGAS

Sakyk, kur tiek dienų kely pragaišinai?

Kur tu buvai lig šiol, jaunasai mano drauge?

Prapuolei tu tada tarytum vandenį,

Nė žodžio nerašei, kur, kaip begyveni?

O metų nemažai!.. Kas tau yra, drauguži?

Mokyklą mano tu kadais protu puošei.

Ir iš tavęs tiek daug tikėjaisi ašai.

Kodėl apsivilkai netikusį drabužį?

GUSTAVAS (*piktai*)

O jeigu, seni, aš prikaišiot imčiau tau

Ir tavo mokslus keikt, kuriuos jau supratau?

Tu užmušei mane, tu nužudei, kartoju,

Išmokęs perskaityt iš knygų ir širdžių!

Tu žemę pavertei į pragarą

(*liūdnam nusijuokęs*)

ir rojų!

(*Garsiai ir niekinamai*)

O ji yra tik žemė!

KUNIGAS Ką girdžiu?

Aš saugojau tave, kad plaukas nenukristų,

Kaip sūnų aš tave mylėjau!

GUSTAVAS Ir todėl

Atleidžiu tau!

KUNIGAS Meldžiau tik vieno Jėzų Kristų,
Kad leistų man išvyst tave dar gyvą vėl!

GUSTAVAS (*apkabindamas*)

Apsikabinam dar,
(*žiūri į žvakę*)

kol dega ši žvakelė.
Aukščiausiasis, matyt, išklausė tų maldų.
Vėlu,
(*žiūri į laikrodį*)

o ilgas juk atgal kiekvienas kelias!

KUNIGAS

Nors įdomu tavęs klausyti ir graudu,—
Tau reikia pailsėt, be to, jau ir vėloka.
Rytoj...

GUSTAVAS Dėkoju, bet nakvoti negaliu,
Nes neturiu, deja, kišenėj grašgalių.

KUNIGAS

Kaip tai?

GUSTAVAS Tie prakeikti, kur niekad neužmoka!

Už viską reik mokėt: ar nuoširdžiu triūsu,
Arba geru jausmu, ar ašara — kas gali,
Nes viešpats ir už ją atlygins iš dausų.
Bet aš nūnai einu per atminimų šalį,
Kur kiekviena vieta vis ima savo dalį,—
Nebliko tad jausmų ir ašarų, matau,
Nenoriu pasilikti skolingas, tėve, tau.

(*Po pauzės*)

Aš aplankiau namus velionės motinėlės
Ir vos bepažinau plačius vartus atkėlęs!
Griuvėsiai, tuštuma, apirusi tvora!
Pūstynė, grindinio ties durim nebėra,
Kieme žolė vešli ir kiečiai susipynę,
Gūdi tylą aplink, lyg naktį kapinyne!
O, kitados ne taip pro tuos vartus plačius
Sugrįždavau, trumpam išvykęs į svečius.
Linkėjimais gerais iš tolo pasitinka
Dar užmiesty tarnai paslaugūs šeimininką,
Prie vartų seserys, broliukai laukia mūs,

Jie šaukia „Gustavai!“, sustabdo vežimus
Ir, gavę dovanų pyrago, pasitraukia.
O tarpdury mama jau su žegnone laukia,
Moksladraugių būrys sutinka su džiaugsmu...
Dabar tenai naktis, visur tylu, ramu.
Girdėt, kaip amsi šuo, kažkas po kiemą sukas,—
Ak, tai mūsiškis šuo, ištikimasis Krukas!
Mylėdavo tave suaugę ir vaikai,
Dabar tu iš tarnų tik vienas palikai!
Nors alkanas esi, bet saugai likęs šičia
Be užraktų vartus, be šeimininkų gryčių.
Štai unkšdamas mane pasveikina jisai,
Pašoka, krinta ir... nusibaigė visai!..
Matau — languos šviesa: kas ten tokie atėję?
Su lempa ir kirviu išvydau piktadėją
Beardant likučius tos praeities šventos!
Atplėšė jis grindis kaip tik iš vietos tos,
Kur kitados, menu, mamos stovėjo gultas.
Apstulbo ir vagis, staiga žmogaus užpultas.
Aš ant grindų krentu ir vaikiškai verkiu,
Regiu — lyg eina kas ir ramstosi kriukiu.
Ir rytmečio šviesoje išvydau moterėlę,
Sakytumei tikrai ano pasaulio vėlę.
Pamaniusi, kad aš vaiduoklis koks esu,
Žegnotis ėmė ji, drebėt ir šaukt balsu.
„Nesibijok,— sakau.— O kas esi, mieloji,
Ir ko tuščiam name anksti rytais klajoji?“ —
„Aš elgeta esu,— atsiliepė jinai,—
Kadaise gyvenau prieg ponų aš čionai.
Geri jie buvo man, tegu ramybėj guli!
Tik laimės pristigai jiems ir vaikams, dievuli:
Užgeso jau visi, supus tušti namai,
Ponaičio negirdėt — gal mirė kur ūmai“.
Griebiausi už širdies, neklausinėjau nieko...
Ar viskas dingsta taip?

KUNIGAS Dvasia ir dievas lieka!

O žemėje praeis ir laimė, ir kančia.

GUSTAVAS

Kiek atminimų vėl radau atėjęs čia,

Kur žaista su draugais, kur smėlis pilstinėta!
Štai miškas, kur lizdai paukščių žiūrinėta,
Lanka, kur žaidėme kiškelį su vaikais,—
Upelis maudykle mums buvo tais laikais.
Aš mėgdavau dažnai miškely pasėdėti,
Homerą aplanky⁷⁴, su Tasu pakalbėti⁷⁵
Ar Jono pergalę prie Vienos⁷⁶ pakartot.
Mokintinius šaukiu, liepiu rikiuotėn stot —
Ant priešo vėliavų kaip kraujas mėnuo žiba,
Ten veržias vokiečių kariuomenės⁷⁷ būriai.
Aš kardą iškeliu, pasišaukiu sargybą
Ir puolau, iš paskos — mūs Lenkijos kariai.
Užverda mūsų, dar lig šiol neapdainuotas,
Pabyra kaip kruša jų galvos turbanuotos,
Ir janičarai šit jau bėga sumušti;
Kas krito nuo žirgų, tie smėlin suminti.
Prie pylimo galop karšta kova nurimo.
O ten atėjo ji pasižiūrėt žaidimo,—
Po priešo vėliava vos tik išvydau ją,
Tuoju mirė Gotfridas⁷⁸ ir Jonas manyje.
Ir nuo tada ji valdove manąja virto,
Ir mintys, ir jausmai jai vienai buvo skirta!
Lanka pilna tik jos, kur žaisdavom anksčiau:
Čia pirmą sykį ją, jos veidą pamačiau,
Čia pirmas žodis jos man buvo pasakytas,
Antai ant tos kalvos Ruso drauge skaitytas,
Ten pavėsinę jai supyniau iš šakų,
Jai uogas ir gėles nešiau iš tų miškų,
O čia, su meškere šalimais atsistojus,
Ji džiaugės ešerį ar karpį sužvejojus,—
Dabar...

(*Verkia*)

KUNIGAS Verk, bet skausmai prisiminimų tų
Sugrauzia mus pačius, tikrovės nepakeitę.

GUSTAVAS

Dabar po metų tiek aš vėlei sugrįžtu,—
Kaip liūdna per vietas, per laimingiausias eiti!
Tu akmenį paimk kiečiausią iš kietų
Ir po pasaulį vis nešiokis jį kartu,

O kai sugrįši vėl po gimto namo stogu,
 Tik paieškok gerai, surasi tokį žmogų,
 Kurs vaikas žaidė juo kampely nuošaliame,
 Tą akmenį karste padėk po galva jam.
 Jei nepravirks akmuo, kai su žmogum liks dviese,
 Tai, kunige, gali mest pragaran jį tiesiai!

KUNIGAS

O, ašara tokia visai nėra sūri,
 Jei laimės buvusios nektaro turi ji:
 Suras ji žmonėse užuojautos, jautrumo⁷⁹,
 Tik niekšo ašaroj yra nuodų aitrumo.

GUSTAVAS

Dabar klausyk toliau... Ėjau sode taku
 Su vakaro vėsa, tuo pat rudens laiku,
 Tie patys debesys aukštai dangum skubėjo,
 Tas pats mėnulis ir gaivi rasa spindėjo,
 Lyg sniegas ūkana nusidriekė keistai,
 O žvaigždės skendėjo mėlynėje aukštai.
 Viršum savęs aš vėl regėjau žvaigždę vieną,
 Kurią mačiau tada, kurią regiu kas dieną,—
 Vietelė ta pati ir ta pati kančia.
 Ir viskas kaip seniau — tik josios trūksta čia!
 Pavėnę priėjau, kažkas lyg sušlamėjo.
 Tai ji?... Ne. Tai lapus vėjelis palytėjo.
 Pavėnė! Ji — lopšys ir karstas laimės tos,
 Čia pažinau ją, čia jos netekau, šventos!
 Gal vakar ji čionai dar laikė ranką savo,
 Gal oru tuo pačiu dar vakar ji alsavo!
 Bet veltui aš dairaus aplinkui ir klausau,
 Tik virš manęs, regiu, vorelis kybo sau,
 Ploniausiu siūleliu praskyręs lapų nišą —
 Prie žemės mus abu plonyčiai saitai riša!
 Ant suolo pamačiau aš bukieta gėlių,
 Sudžiūvusias žoles, lapelį tarp žolių —
 Tai pusė to paties pažįstamo lapelio,
(išsitraukia lapelį)
 Kurs mena „lik sveika“ ir jos „laimingo kelio!“
 Pasveikinau aš jį — juk mes seni draugai,
 Ir klausinėjau jo nekantriai ir ilgai:

Ką veikia ji rytais? O ar anksti ji kelia?
Ir kokią skambina pianinu dainelę?
Kuriam tvenkinyje maitina ji žuvis?
Kuriam kambaryje ji mėgsta triūstis vis?
Ar atmena mane ir iš kuklumo rausta?
Ar tuo metu širdis netyčia nesuskausta?..
Bet ką girdžiu! Tai už smalsumą ši kančia!
(*Piktai suduoda sau į kaktą*)
Tai moteris!..
(*Dainuoja*)

Prisi...

(*Nebaigęs, Vaikams*)

Ar mokat dainą šią⁸⁰?

(*Dainuoja*)

Prisimena kas dieną
Jinai mane tik vieną.

VAIKŲ CHORAS

Tave ji myli vieną —
Prisimena kas dieną.

GUSTAVAS

Paskui jau kas savaitė
Prisimena mergaitė.

VAIKŲ CHORAS

Kokia gera mergaitė,
Jei myli kas savaitė!

GUSTAVAS

Po to kas mėnuo sykį
Prisimena jaunikį.

VAIKŲ CHORAS

Prisimena jaunikį
Per mėnesį bent sykį!

GUSTAVAS

Lapus jau medžiai meta
Lyg svajones tuščias:
Prisimena kas metai
Maždaug apie kūčias.

VAIKŲ CHORAS

Prisimena kas metai —
Tokių mergaičių reta!

GUSTAVAS

Taip

(rodydamas lapelį)

atsisakė ji net atminimo šio!

Manęs jai atminty negalima nešiot!..

Iš sodo išėjau, slinkau, kur nešė kojos,

Ir pamačiau save prie rūmų apsisitojus.

Ten tūkstančiai šviesų⁸¹, sidabro spindesys,

Girdėt tarnų šauksmai, karietų bildesys.

Prie rūmų tad slenku, glaudžiuos arčiau prie sienos,

Žiūriu vidun, stalai jau padengti kaip vienas,

Ir muzika girdėt. Aš praskleidžiu šakas

Ir stengiuos pamatyt — čia švenčiama kažkas!

Štai tostas! Ir už ką?.. Man akys raibuliuoja...

O balsas kažkieno sušuko: „Tegyvuoja!“

Pagavo šūkį tą visi, taures laiką,

Ir aš patylomis pridūriau: lik sveika!

Paskui vėl kunigas (o atmintie abuoja!),

Pasakęs vardą jo⁸², sušuko: „Tegyvuoja!“*(Įsmeigia žvilgsnį, kaip tada, į duris)*

Kažkas dėkoja jam, juokauja su svečiais.

Turbūt tai ji... Maniau ne šitaip ją atrasiąs!

Į lango rėmus aš atsirėmiau pečiais,

Norėjau juos išverst... ir parkritau be dvasios...

(Po pauzės)

Aš dvasią atgavau... tik proto netekau!

KUNIGAS

Vargšelis! Pats kančių ieškojai tų, sakau.

GUSTAVAS

Lyg kad lavonas koks, matyt, ilgai gulėjau

Ir ašaras karčias į juodą žemę liejau.

Tai meilė ir kančia dar grūmėsi piktai!

Nubudęs pamačiau, kad rausta jau rytai.

Minutę laukiau dar. Tylu, tamsu aplinkui.

Ak, ta minutė! Ji kaip amžinybė slinko!

Turbūt kita tokia dangaus teisme tebus.

*(Po pauzės, iš lėto)*Aš angelo mirties iš rojaus išvartytas!⁸³

KUNIGAS

Suerzina žaizdas lytėjimas grubus.
Nors ir seniai, tačiau protingai pasakyta,
Kad kas įvyko, to pakeisti nevalia —
Tokia, matyt, yra aukščiausiojo valia.

GUSTAVAS (*liūdnai*)

O ne! Viena lemtis man paskirta su ja,
Viena žvaigždė mums gimstant švietė danguje⁸⁴.
Mes lygūs, nors abu tokie skirtingi, rodos,
Panašūs iš veidų, ir amžius mūs vienodas,
Nešiojom panašias mintis mes ir jausmus,
Ir ta pačia ugnim liepsnojo širdys mūs.
O saitais būsimais jau buvo mūs rytojai
Aukščiausio surišti,
(*su didžiausiu liūdesiu*)

o tu juos sukapojai!

(*Garsiai, piktai*)

O moterie! Menka lyg pūkas tu esi!
Nors angelai pavydi tavo grožio,
Bet siela, ak, kokia baisi!..
Ir auksas tau akis užgožia!⁸⁵
Esi garbės taurė, graži, vienok tuščia!
Tad viskas, ką lieti, tegu pavirsta auksu⁸⁶,—
Kiek lūpom ir širdim pasieksi paslapčia,
Bučiuok ir glamonėk tą šaltą auksą!
Jei priklausytų viskas nuo žmogaus,
Tai ir merginą nuostabiausią,
Kokios dar neparodė mums aukščiausias,
Gražesnę net už angelus dangaus
Ir už visų poetų įkvėpimą,
Net už tave... aš atiduočiau ją
Už vieną tavo pažvelgimą!
Net jeigu kraitis jos, beje,
Būt visas auksas Tacho upės⁸⁷,
Jei tektų pasirinkt: dangus ar tu,
Aš nusilenkčiau tau parklupęs!
Nerastų manyje jausmų karštų,
Jei net už auksą, grožį nematytą
Lašelio meilės paprašytų

Ir bent dalelės gyvasties jinai,
Kurį aš visą tau paskyręs dovanai!
Jei metų vienerių maldautų
Ar pusmečio, arba dienos,
Ar bent akimirkos vienos —
Ne, meilės iš manęs nė tiek jinai negautų.

(Rūsčiai)

O tu ramia širdim pro šalį nueini
Ištarus mano prašuvimo žodį,
Uždegusi tokias ugnis many,
Kurį jau neiškęstų nieks, atrodė,
Kurios lyg pragaras tarp mūsų vis liepsnos.
Aš niekada ramybės neturėsiu,—
Tu nužudei mane⁸⁸. Dangus nedovanos
Tau, suvedžiotoja! Ir aš atsimokėsiu,—
Drebėkit, išdavikai, ateinu!

(Išsitraukia durklą ir piktai ironizuoja)

Nešu jums, šviesūs ponai, dovanų!
Prisunksiu vyno jums vestuvėms užu dyką...
Cha, išsigimėlę žmonelę parsives!
Suveršiu mirtinai ant kaklo tau vainiką!
Nublokšti pragaran tavęs, kaip pats savęs,
Einu!

(Sustoja ir susimąsto)

O ne!.. Kad ją užmuštumei, mažiausia
Reik būt kažkuo daugiau nei tarp velnių vyriausiu!
Šalin tą gelžgalį!

(Slepia)

Tegu ją atmintis

(Kunigas išeina)

Ir sąžinė lyg peiliais žeidžia!
Nueisiu, bet beginklis, nes širdis
Pasižiūrėt į ją dar geidžia.
Ir eisiu auksu žėrinčia sale,
Kur už stalų vestuvininkai ūžia!
Nueisiu ten suplėšytais drabužiais
Ir atsistosis užstalėj šalia...
O užstalė visa nustebusi pakyla

Ir geria už mane, ir man į taurę pila,
Ir prašo sėst: aš stoviu kaip uola,
Į jų žodžius aš atsakau tyla.
Vilioja šokiui moterys rinktinės —
Aš kairėje lapelį šį laikau,
O dešinę prispaudęs prie krūtinės,
Nė žodžio nesakau!
Prieina ji, lyg angelas nekaltas:
„Brangus svety, atleisk, gal sužinot galiu,
Kas tu esi, iš kur?“ Aš atkakliai tyliau.
Tik perveria kiaurai ją mano žvilgsnis šaltas,
Gyvatiški nuodai man laša iš akių,
Liepsnojantį many aš pragarą šaukiu
Ir paverčiu žvilgsniu. Tegu ugnis ją puola,
Tegu apakina, sustingdo ją į uolą!
Kaip dūmas skverbisuios į akis giliai,
Į jos švarias mintis aš suodžiais įsivelsiu
Ir subjaurosiu jas. Miegot neleisiu jai,
Naktim iš miego kelsiu.

(Lėtai, švelniai)

O ji tokia švelni, tokia jautri,
Kaip ant žolės pavasarinis pūkas,—
Tiktai užkris rasa skaidri,
Vėjelis palytės — ir jis jau krenta, sukas.
Kiekvieno mano judesio bijos,
Net žodžio išsigąs, per garsiai pasakyto,
Nuo mano liūdesio užges linksmumas jos:
Pažįstame gerai mes širdis vienas kito
Ir skaitome kits kito mintyse.
Grandinės jungė mus ir tikros, ir patvarios,
O mūsų širdys, atviros ir švarios,
Kaip veidrodžiuose matės mūsų veiduose.
Jei mano akyse kokie jausmai švytėjo,
Tai jie, kaip saulės spinduliai,
Per širdį perėję giliai,
Jos akyse čia pat atsispindėjo.
Ak, kaip mylėjau ją! Nejaugi tad nūnai
Aš užsidėsiu pasmerktojo kaukę?
Kodėl? Pavydas mane traukia!

O kokias nuodėmes papildžiusi jinai?
Dviprasmišku žodžiu mane gal suvedžiojo?
Ar gal viliokiškai nusišypojo?
Gal man melavo skaisčius jos veidai?
O kur jos priesaika, kokie jos pažadai?
Galbūt sapne ji man vylingai tarė: eisiu!
Ne, ne! Aš pats mitau tuo miražu keistu,
Pats paruošiau nuodus ir pats nuo jų kvaistu!
Nebeturiu į ją anei mažiausių teisių.
Kas aš esu prieš ją? Ir ką jai pažadėjau?
Gal šlovę — kur jinai? Gal rangų įvairių?
Ničnieko! Ak, vien meilę teturiu!
Todėl aš įžūlia drąsa nenusidėjau
Ir neprašiau, kad tu pamiltumei mane.
Prašiau, kad į mane pasižiūrėtum
Ir kad pabūti man galėtum
Bent gimine, bent broliui sesele,—
Aukščiausias regi, būt užtekę šito.
Aš pasakyt galėčiau: ją mačiau
Ir pamatysiu ryt iš ryto.
Kad būčiau visados su ja, kaip ir anksčiau,
Kad pirmas ją pasveikinčiau prie stalo —
Laimingas būčiau!
(*Po pauzės*) Ak, nėra svajonėms galo.
Bet pavydžių akių tu saugoma griežtai!
Nieks neregės tavęs, nenubaustas už tai.
Lieps atsisveikinti, pamesti...
Numirt...

(*Liūdnai*)

Deja, žmonių ir akmeninių esti.
Juk atsiskyrėliui sunku numirti —
Pasauly vienas jis, o ir su tuo reik skirtis!
Bičiuliška ranka akių jam neužmerkia!
Prie pašarvoto nieks neverkia,
Ir nepalydi nieks ligi duobės jo karsto,
Ir nér kas užpila jį žemele,
Ir niekieno širdies graudi rauda nevarsto!
O, kad per sapną bent tu būtumei šalia,

Kad mano skausmo atminimui būtum
Bent dienā, bent šiek tiek nuliūdusi, tyli,
Kad juoda kaspina prie suknios prisisiūtum!..
Pažvelgtumei slapta... ir ašara gaili...

Ir pagalvotumei: jis taip mane mylėjo!

(Su nuožmia ironija)

Sustok, niurzgēt ir žliumbt it vaikui tau gana!

Kaip laimės kūdikiui, net ašara viena
Netinka! Ak, dangus man visko pavydėjo,

Bet nepajęgs atimt svajonės pastaros!

Kas gyvas elgetaut, prašyti nemokėjo,

Tas miręs neprašys nė ašaros tyros!

(Ryžtingai)

Valia tava — daryk, ką rasi reikalinga,

Užmiršk!.. Aš užmiršau!

(Sumišęs)

Juk užmiršau, tiesa?

(Susimąstęs)

Jos veidas... nyksta vis... Šit jau visai pradingo!

Užliejo amžinybės jį tamsa,

Aš gėdinuos ankstesnio pamišimo...

(Pauzė)

Ak, dūsauju, bet ko?.. Dėl jos atsidusau,

Neatnešė mirtis užsimiršimo.

Aš ją matau... Juk čia, o, čia ji stovi sau,

Mane apverkdamą... O ne, ji neužmiršta!

(Liūdnai)

Verk, mylimoji, verk, nes Gustavas jau miršta!

(Ryžtingai)

Na, Gustavai, drąsiau, ko tu drebėt imi?

(Pakelia durklą)

(Liūdnai)

Mieloji, nebijok, jis pats nebijo nieko!

Jis nieko neima su savimi!

Taip, viską! viską! tau palieka —

Gyvenimą, pasaulį, — pats, deja,

(įniršęs)

Net ašaros menkos už tai neužsiprašęs!

(Kunigui, kuris įeina su tarnais)

Klausyk, jei [tu]... kada... galbūt sutiksi ją...

(*Kaskart vis smarkiau*)

Merginą... moterį tą gražią,

Ir jei paklaus jina,

Ar ne iš liūdesio miriau, tu atsakyki,

Jog linksmas ir smagus miriau aš. Būtinai.

Jog josios neprisiminiau nė sykį,

Jog kortom lošdavau, jog gerdavau ir jog

Šokt eidavau, vos muzika užgroja...

Jog kartą šokdamas...

(*trenkia koja į grindis*)

išsisukau sau koją.

Dėl to ir numiriau...

(*Nusiduria*)

KUNIGAS

Bent dievo tu bijok!

(*Griebia už rankos, Gustavas stovi. Laikrodis pradeda mušti valandas*)

GUSTAVAS (*galynėdamasis su mirtimi, žiūri į laikrodį*)

Grandinės žvanga jau⁸⁹... Ir muša vienuolikę!

KUNIGAS

O Gustavai!

(*Gieda antri gaidžiai*)

GUSTAVAS Tai antras ženklas jau!

Prabėgs kaip valanda gyvenimas tuojau!⁹⁰

(*Laikrodis baigia mušti, antra žvakė užgęsta*)

Užgeso ir antra! Taip, sieloj užsilikę,

Užges visi skausmai!..

(*Ištraukia durklą ir slepia*)

KUNIGAS

O dieve! Gelbėkit! Čionai, visi, čionai!

Ak, baigiasi visai... Jau nesulauks nė ryto!

Jis krito kaip auka...

GUSTAVAS (*šaltai nusijuokęs*)

Bet juk dar neparkrito!

KUNIGAS (*griebia jį už rankos*)

Nusikaltimą šį jam, dieve, dovanok!

GUSTAVAS

Nusikaltimas toks kasdien nenumatyta,
Todėl nusiramink, tačiau žinok:
Įvyko — pasmerktas — o skausmo sceną šitą
Aš pakartoju vien pamokymui tiktai.

KUNIGAS

Kas tai?

GUSTAVAS Išdaiga, apgavystė, burtai.

KUNIGAS

Ak, dreba kojos man, o ir širdis kažkur tai.
Vardan visų šventų! Ką reiškia visa tai?

GUSTAVAS (*žiūrėdamas į laikrodį*)

Praėjo valandos dvi, meilės, nuliūdimo,
Dabar jau valanda atėjo įspėjimo.

KUNIGAS (*nori jį pasodinti*)

Sėsk, atsigulk, meldžiu, aš nieko nematau,
Leisk apžiūrėt žaizdas...

GUSTAVAS Aš duodu žodį tau:

Tegu sau makštyse šis durklas surūdija⁹¹.

O žaizdos? Jų nėra, o jei yra — tai gyja.

KUNIGAS

Nesuprantu, kaip dievą kad myliu...

GUSTAVAS

Tai apgavystė ar gal padūkimo vaisiai...
Yra mat ginklas toks, tiktai brangus jis baisiai,
Ir sielą galima pasiekt tokiu peiliu,
O kūno nesužeist, nes peilis tas užburtas.
Aš du kartus esu tokiu peiliu nudurtas...
(*Po pertraukos, juokdamasis*)
Gyvam toks ginklas — tai moters akių byla.
(*Niūriai*)

O mirusiam, deja,— kančia ir atgaila!

KUNIGAS

Šaukiuosi dievo aš ir jo visų šventųjų!
Ko stovi čia dabar, dairaisi taip keistai?
Lyg valkiūmi akis aptraukė — kas gi tai?
Net prisiliest baisu prie rankų tų šaltųjų.
Ką reiškia visa tai?

GUSTAVAS O apie tai vėliau.

Žinai, ko atėjau aš į pasaulį šitą?

Kada pro šias duris į vidų įėjau,
Tai tavo su vaikais šventa malda skaityta,
Kurią jūs už vėles aukojate sykiu.

KUNIGAS (*ima kryžių*)

Tiesa, užbaigsim tuoj...

(*Kviečia Vaikus*)

GUSTAVAS

Prisipažink bent sykį —

Į pragarą tiki?

KUNIGAS

Į viską aš tikiu.

Kaip liepia Kristus mums ir kaip krikščionys tiki,
Kaip mūsų motina bažnyčia moko mus.

GUSTAVAS

Ir taip, kaip kitados tikėjo bočiai, broliai?

Ak, reikia gerbt šventus, gražius atminimus —

Kam vėlines draudi⁹², dar švenčiamas lig šiolei?

KUNIGAS

Tai senas paprotys pagoniškų laikų.

Bažnyčia liepia man ir valią taipgi duoda

Naikinti prietarus, skleist šviesą ir paguodą.

GUSTAVAS (*rodydamas į žemę*)

Maldaujame tave visi, kuriems sunku:

Gražink mums vėlines. Prie visagalio kojų,

Kur sveriamas visų gyvenimas yra,

Sunkesnė keliskart ten ašara tyra,

Kuria tarnai tave numirus apraudojo

Nei melaginga, nors išspausdinta rauda,

Juodai dengti arkliai, samdyta palyda.

Jei geras ponas bus ir žmonės, jo netekę,

Jam žvakę pastatys ir prisimins sykiu,

Tai amžių tamsoje skaisčiau liepsnos ta žvakė

Nei tūkstančiai šviesų, veidmainiškai ryškių.

Ir jei atneš medaus ir pieno ašotėlį⁹³

Ar miltų saujele jie kapą pabarstys,

Tai papenės geriau, o, daug geriau jie vėlę

Nei giminės dvare, puotavę tris naktis.

KUNIGAS

Gana! Juk vėlinės, tos sueigos naktinės

Bažnyčioj, dykvietėj ar kokiame rūsy,

Tos pilnos burtų apeigos laukinės,

Įrodo mums tiktai, kad liaudis dar tamsi.
Tenai istorijos bei pasakos sukurtos
Apie nakties dvasias, vaidinuoklius ir burtus.

GUSTAVAS

Tai galgi dvasių nēr

(*ironiškai*)

pasaulyje visai?

Gal egzistuoja kaip skeletas koks jisai,
Kurį slaptingosios spyruoklės sukinėja?
Ar gal yra kaip laikrodis koksai⁹⁴,
Kurį didžiuliai svarsčiai varinėja?

(*Nusijuokęs*)

Kas pakabino juos — nežinote — tikiu:
Suprast spyruoklę gal jums proto ir pakaktų,
Tačiau nematote nei rankos, anei raktų!
Jei žemiška danga nukristų nuo akių,
Ne vieną gyvastį išvystumei aplinkui,
Pasaulį sukančią... Kur? Amžinybės linkui.

(*Įeinantiems Vaikams*)

Vaikai, eikškit prie stalelio.

(*Staleliui*)

Ko, vėle, tu norėtumei iš jų?

BALSAS IŠ STALELIO

Prašyčiau poterių trejų.

KUNIGAS (*nustebintas*)

Bėk, altaristą⁹⁵ šauk... Tegu iš miego kelia,
Nes žodis tapo kūnu⁹⁶!.. Iš tiesų...

GUSTAVAS

O tėve, juk tave apniko abejonės!
Stipresnis kryžius už visus šventus ir žmones,—
Kas bijo dievo, tam ničnieko nebaisu.

KUNIGAS

Vaiduokli, šmėkla, ak, sakyk, ko reikalinga...

GUSTAVAS

Aš? Nieko man nereik — juk prašančių tiek daug!

(*Gaudo prie žvakės drugelį*)

Tai tu, drugy, čia? Na, palauk!

(*Kunigui, rodydamas drugelį*)

Ta knypava vabzdžių taipogi nelaiminga:

Jie nekenė šviesos, gesino, draudė ją⁹⁷,
Užtat po teismo ir prasmegs jie tamsoje.
Tuo tarpu sielos jų, kentėdamos be galo,
Nekęsdamos šviesos, į šviesą skrist privalo.
Tamsiųjų dvasių tai bausmė ir atgaila!
Žiū, tas drugys gražus — čia baltas, čia raudonas —
Tai kunigaikštis ar turtingas ponas,
Plačiais sparnais tarytumei pala
Miestus ir pavietus užgožęs.
Antrasis — juodas, dideliu pilvu,—
Jis buvo knygų cenzorium kvailu,
Ir meno gėlės, jų spalvingas grožis
Pajuosdavo nuo rankų jo juodų,
Į saldumynus jis pripildavo nuodų;
Į pačią žemės gilumą nugarūdo
Vos užsimezgasį gležnutį mokslo grūdą
Arba prakando jį dantim bjauriu...
O šitie mašalai, kur sukas apie žvakę,
Yra gauja rašeivų įvairių.
Ką ponas jiems nurodė, kur įsakė,
Ten lėkdavo visu būriu,
Tartum skėriai per javo lauką šliaužė
Ir gležną želmenį, ir brandžią varpą graužė.
Nors mirę jie galbūt ir neseniai,
Bet neverti vienos „Sveika Marijos“,—
Yra žmonių, kurie daug vertesni jos.
Tarp jų — tavi bičiuliai, mokiniai,
Kurių vaizduotė tu pažadinai skridimui,
Kuriuos tu įpūtei kankinančiam degimui.
Kokias kančias jie iškentė galias,
Iš amžinybės aš apreiškiau tau atėjęs:
Gyvenimo skausmus per tris valandėles
Aš iškentėjau vėl, kad tik tave išpėjus.
Jiems tebūnie skirta malda, šventa giesmė,
O aš nūnai vienais atsiminimais sotus.
Jau pats gyvenimas pakankama bausmė.
Aš nubaustas esu, o gal apdovanotas?
Nes jei ant žemės tu jau rojuje buvai,
Jei antrą pusę ten radai savos esybės,

Jei pakilai viršum gyvenimo tuštybės,
Jei mylimo širdy kaip lašas pražuvai,
Jo mintimis mąstei, jo oru alsavai,
Tai tapsi po mirties šešėlis tos būtybės,
Sekiosi iš paskos, netekęs pats savęs,
Kur mylimasis ves.

Jei, gyvas būdamas, aukščiausiam tarnavai,
Dangaus džiaugsmas kartu su juo dalinsies,
O jei šėtonui artimas buvai,
Tai pragare kartu su juo kankinsies.
Bet, laimė, vergas angelo esu,
Mums ateity abiem bus linksma ir šviesu.
Tuo tarpu iš paskos tam angelui sekioju,
Tai danguje būnu, tai pragare vaitoju.
Kai prisiminusi ji atsidus giliai,
Aš prisiartinsiu, kedensiu plaukus jai,
Sumišiu su kvapu ir užvaldysiu ją,
Ir būsiu danguje!
Tačiau kada!.. Užjaus, kurie yra mylėję
Ir tas baisias kančias pavydo iškentėję!
Dar daug reikės klajoti man, deja,
Pakol ją viešpats pasišauks į rojų,—
Tada šešėlis mano paskui ją
Vogčiom atšliauš prie visagalio kojų⁹⁸.

(Laikrodis pradeda mušti valandas)

(Dainuoja)

Tai nuolankūs būkit maldoje,
Nėsa dievas šitaip žmogų bando:
Kas dar gyvas buvo danguje,
Tas negreitai jį numiręs randa.

*(Laikrodis baigia mušti, gieda gaidžiai, lempelė prie paveikslo
gęsta. Gustavas išnyksta)*

CHORAS

Tai nuolankūs būkim maldoje,
Nėsa dievas šitaip žmogų bando:
Kas dar gyvas buvo danguje,
Tas negreitai jį numiręs randa.

REGINYS

I DALIS

DEŠINĖ SCENOS PUSĖ — MERGINA NUOŠALIAME KAMBARYJE — DAUGYBĖ KNYGŲ, FORTEPIJONAS, KAIRĖJE — LANGAS Į LAUKĄ, DEŠINĖJE — DIDELIS VEIDRODIS; ANT STALO — GĖSTANTI ŽVAKĖ IR ATVERSTA KNYGA (ROMANAS „VALERIJA“⁹⁹)

MERGINA (*pakyla nuo stalo*)

Abuoja žvakė! Štai — užgeso netikėtai.

Ir kaip dabar užmigt šios knygos pakerėtai?

O Gustavai švelnus, Valerija skaisčioji!

Aš jus dažnai regiu, aš apie jus svajoju.

O prieš užmigdama skaitau ilgai ir godžiai.

Kokia liūdna knyga, jos mintys ir jos žodžiai!

(*Po pauzės, karčiai*)

Bet kam skaityt? Gana jau esame patyrę,

Kad šitaip mylinčius

(*rodo į žemę*)

mirtis dažniausiai skiria.

Valerija, tave pamilo toks vyriškis,

Kurio pavydi tau šios žemės moteriškės,

Apie kurį svajot jos niekad nesiliauja

Ir ieško bruožų jo, išvydę veidą naują.

Išgirs naujus balsus — ir tuoj klausytiš ima,

Ar neatlieps kuris karštos širdies plakimui.

Bet kaip Medūza¹⁰⁰ jie nutrenkia nepalietus,

Ir žodžiai jų šalti kaip rudeniniai lietūs!

Kasdien pilki veidai ir abejingi žmonės —

Man lieka tik knyga, vienatvė ir svajonės.

Taip tuščioje saloj po viesulo didžiulio

Keleivis išmestas¹⁰¹ sau ieškosi bičiulio:

Klajodamas kasdien, jis žiūri, klauso, šaukia

Ir liūdnas vakarop į savo olą traukia.

Beproti! Grandines paskyrė tau apvaizda —
Kam stengies jas numest ir erzini sau žaizdą?

Vienatve, būk sveika! Po tavo kiautu storu
Išmoksime visi kalėti savo noru —
Išminčiai kitados per visą amžių mąstė,
Kaip vaistų, aukso ir nuodų vienatvėj rasti¹⁰².
O mūs jauna karta nuodus vien teišgavo,
Ir nuodijam nūnai nekaltą viltį savo.
Bet kolei dar gyvi, tai savo džiaugsimą trapų
Palaidojom tarp šių bejausmių knygos lapų.
Juk galima po to gražiai pakilti vėlei —
Ir rasti kelią ten, kur klaidžioja šešėliai.
Nemėgstame liūdnu pilkos tikrovės klonių,
Apsigyvenom tarp šešėlių ir svajonių.
Šešėlių? Tai neįau šioj žemėje nebūna
Šešėlių, turinčių mirtingą, trapų kūną?
Neįaugi jie visi poetų sugalvoti,
O kilnūs jų veidai iš žodžių sudėlioti?
Ne, negaliu gamtos įžeist tokia idėja
Ir piktžodžiaudama pažeminti kūrėją.

Gamta — tai visa ko dvasia ir kūnas vienas,
Ir artimą sau ras čia tvarinys kiekvienas¹⁰³.
Balsai ar spinduliai, į krūvą susibūrę,
Harmoniją gamtoj spalvom ir tonais kuria.
Dulkelė — net ir ta! — čia buvo, čia pradingo
Prikibus prie širdies atomo giminingo.
Kodėl tiktai dvasia neranda žemėj nieko
Ir gamtoje viena našlaitė pasilieka?
Ir kam gi tu davei man širdį, Visagali?
Jos nepažįsta nieks, nes nieks suprast negali.
Bet žemėje kur nors širdis privalo plakti,
Kuri ten be manęs nerimsta dieną naktį!

O, kaip mus skiriančias tamsybes išblaškyti,
Prieš mirtį nors trumpam sueit, pasimatyti,
Tik žodį pasakyt, tik pažiūrėt užtenka,
Pajust, kad gyveni, bent valandėlę menką —

Ir kenčianti dvasia, jausmų sparnus ištiesus,
Nuskristų iš tamsos į rojaus sodą šviesų!
O, kaipgi gera būt atskleist prieš savo mielą
Visas slaptas mintis, atverti savo sielą
Ir, kas joje gražu ir kas kilnu be galo,
Išimti ir paduot kaip spindintį kristalą!
Tada ir praeitis prisiminimais grįžtų,
Linksmybės ateity surastumėm ir ryžto.
O dabarties džiaugsmus sujungdami į vieną,
Tikru gyvenimu gyventumėm kas dieną.
Mes būtumėm kvapai, kurie pro ryto tylą
Nuo miegančių žiedų aukštyn į dangų kyla,
Nematomi visai, tačiau kai susiliečia,
Jie blyksteli ir jau nauja žvaigžde mums šviečia.

Į KAIRĘ SCENOS PUSĘ ĮEINA VALGIAIS IR GĖRIMAIS NEŠINAS
VALSTIEČIŲ CHORAS; PIRMAS SENIS IŠ CHORO JŲ PRIŠAKYJE

BURTININKAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Mes su pienu ir javais
Slinkim kapinyno linkui,
Žingsniais eikime lengvais!
Ne kalėdos — liūdną giesmę
Užgiedosme vakare.
Į kapus liūdnai pakviesme,
O ne į kūčias dvare.

CHORAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Eikim kapinyno linkui!

BURTININKAS

Slinkim tyliai pašaliais,
Pro bažnyčių ir pro dvarą:
Burtų kunigas neleis,
Ponas irgi smarkiai bara.
Tik numirėlio dvasia
Liko burtininko galioj!
Gyvas — pono laukuose,
O kapai — bažnyčios valioj.

CHORAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Eikim kapinyno linkui!

JAUNUOLIŲ CHORAS

(*Merginai, žr. „Romantika“¹⁰⁴*)

Mergaite mano, gana verkšlenti,
Nelaužyk rankų — reikės gyventi,
Kitam sužibės dar tavo akelės,
Ir kitą ranką paspaus rankelės.

Pora balandžių skrenda nuo šilo¹⁰⁵,
Virš jų erelis trečias pakilo:
Apsidairyki tik, balandėle, —
Kur tavo mielas šią valandėlę?

Bereik tau gaudžios ašaros ritas!
Žiūrėk — šalia jau burkuoja kitas:
Jis pentinuotas, jis kaspinuotas —
Tavo jaunikis, dievo tau duotas.

Žvangutis puošia žydinčią lanką,
Jam rožė tiesia kvepiančią ranką,
Pievą pjovėjas pjauti įniko,
Vyrą pakirto — našlę paliko.

Dejuoja, verkia ji tarp atolo.
Narcizas lenkias rožei iš tolo,
Skaisčiausiai šviečia jis tarp žolynų,
Tartum mėnulis draugėj žvaigždynų.

Mergaite mano, gana verkšlenti,
Nelaužyk rankų — reikės gyventi,
Nors neregės jo tavo akelės,
Nors nepaspaus jis tavo rankelės.

Žiūrėk — jo rankoj kryželis juodas,
Akim jis ieško danguj paguodos.

Mišias užpirki už jojo sielą,
O mums ištarki po žodį mielą!

(*Seniui*)

Ir ko, seneli, tau nusiminti —
Liūdnumas graužia širdį ir mintį?
Širdis ta slepia daug patyrimų,
Negaili protas mums patarimų.

Linguoja klevas, šakas iškėlęs,
Pavėsio prašo žolės ir gėlės.
„Kas ją pažįsta, jaunąją kartą,—
Ar jai pavėsį suteikti verta?
Kadaise dengė mano šešėlis
Ne tokią žolę, ne tokią gėlę“.

Ko gi tau pykti, ko gi tau niršti?
Visi senovę spėjo užmiršti.
Nuvysta žalios, išdygsta baltas,
Ne toks gražuolis — kas dėl to kaltas!
Mūs spalvą saugok, mūs kvapą gerki
Ir to, kas buvo, per daug neverki.

Nedūsauk, seni, ant lauko pliko!
Daug praradai tu — daug tau ir liko.
Ne visą laimę kapai pagavo,
Ir ne visi ten bičiuliai tavo.
Imk mūsų laimės, o mirusiųjų
Ieškok tarp mūsų — taip, tarp gyvųjų!

BURTININKAS

Kas per šį pasaulį ėjo
Tiesiai vedančiu keliu,
Nors likimas ir pasėjo
Po jo kojomis dyglių;

Kas, nuplaukus marioms laiko,
Atpildo tik skurdą gaus,
Kas jau tikslo nesivaiko —
Vien tik poilsio brangaus;

Kas į saulę kilt mėgino,
Skraidė su arais aukštai,
Niekad žemės nepažino,
Kol nukrito nelauktai;

Kas susigražint godojo,
Ką prarijo praeitis,
Kas atspėti užsimojo,
Ką jam žada ateitis;

Kas vėlai supranta klaidą,
O ištaiso dar blogiau:
Klausosi svajonės aidu
Ir netrokšta siekt daugiau;

Ką svajonių slegia kryžius
Ir kieno dalia skaudi,
Veltui rasti pasiryžus
Tą, kas slypi tik širdy;

Kas dar praeitį vis mena,
Kas tik ateitim gyvena —
Eikite visi minia
Nuo išminčių pas mane!

Paslaptis ir kapinynas
Laukia mūs su giesmėmis.
Kas atsimena, kankinas,
Kas dar trokšta — su mumis!

VAIKAS

Ne, neikim į kapus, ten mūsų nieks nelaukia,
Koplyčioj žiba kas, miške, girdėt, lyg šaukia.
Ateisim čia rytoj, tu, kaip kiekvieną kartą,
Paskęsi mintyse; aš tuos kryžius prie vartų
Papuošiu gėlėmis. Juk kalbama aplinkui,
Kad mirę su gyvais šią naktį susitinka,—
Aš nepažįstu jų, jie mus išgąsdint gali,
Net ir mamos aš jau neatmenu, seneli!

Nusilpę akys tau meluoja net ir dieną —
Tai kaipgi tamsoje pažinsi tu kiekvieną?
Tu jau blogai girdi. Kai prieš savaitį porą
Pasveikinti tave seni draugai panoro,
Tu jų nesupratai: tylėdamas sėdėjai
Ir nieko nesakei, nes nieko negirdėjai.
Paklausei pagaliau, ar jau naktis atslinko,
Iš kur tiek daug žmonių ir ko jie susirinko.
O susirinko jie gimimo dieną švęsti,
Ir saulė tuo metu dar net nemanė gesti.

SENIS

Nuo tos dienos tolyn aš vis plaukiu iš lėto...
Daug praplaukiau krantų ir daug salų gėlėtų,
Paskandinau gelmėj aš savo lobį brangų.
Kas man iš jų veidų, iš balso ir iš rankų?
Kur tie veidai, kuriuos aš pripratau mylėti?
Kur tie balsai, kuriuos aš pripratau girdėti?
Užgeso. Numirė. Aplink ruduo vėlyvas...
Ar miręs aš esu, ar tarp lavonų gyvas?
Bet vis dėlto matau: kitaip pasaulis virsta,—
O, vargas tam, kuris dalim iš lėto miršta!

Tik tavo balsas dar, vaikeli, nesimaino,
Lyg aidas mena jis per greit nutrauktą dainą.
Aš balsą motinos girdžiu balse jos vaiko,
Tačiau ir tu mane paliksi po kiek laiko.

Kas prie šviesos gyvų negirdi ir nemato,
Tas jau tikrai tylas kapų kalbas suprato.
Aš nepaklysiu. Juk pradėjau kelią šitą
Iš karto, kaip ir tu, su baime nematyta.

Paaugus kiek mane smalsumas traukė šičia,
Paskui jau ilgesys, dabar ir tas kaip tyčia
Prapuolė. Tik girdžiu — kažkas mane lyg šaukia,
Ir suprantu gerai: kapų instinktas traukia.
Surasiau aš kapus ir vienas pats be vargo,
O jau iš ten atgal, jaučiu, nereiks man sargo.

Bet, išsiskirdamas su tavimi, vaikeli,
Atsidėkot geidžiu, tad klaupk, sūnau, ant kelių.

O dieve, tu, kuris man taurę šią pripylei
Gyvenimo kartaus, o aš išgėriau tyliai
Ir šitai — tau nešu lig dugno ją išgertą,—
Pasigailėk manęs, jei rasi šito vertą,
Ir virš anūko tu ištieski savo pirštą:
Gailestingasis, leisk, tegu jis jaunas miršta!

Lik sveikas! Ne, paspausk dar ranką man į kelią!
Sustok ir padainuok tą senąją dainelę.
Atsimeni? Apie užkeiktąjį jaunuolį,
Kurį pikta jėga pavertusi į uolą¹⁰⁶.

VAIKAS (*dainuoja*)

UŽKEIKTAS JAUNUOLIS

Lūžo vartai plieno kieto —
Ir Tvardovskis¹⁰⁷ jau pily.
Kiek čia burtų netikėtų
Slepia požemiai žili!

Viename rūsy vaikinai,
Prirakintas grandine,
Priešais veidrodį kankinas —
Kiek jau metų — nežinia.

Kiek jau amžių jis čia tūno
Šitam požemy slaptai,
Kur kasdien dalis jo kūno
Virsta akmeniu lėtai.

Virsta akmeniu iš lėto,
Jau sustingęs lig pečių.
Bet žaibus jo akys mėtė
Degdamos jausmų karščiu.

„Kas tu? — klausia tas jaunuolis.—
Kaip tu patekai čionai,

Kur ne vienas jau drąsuolis
Liko pūti amžinai?“

„Kas aš? Mano kalavija
Priešas skiria iš visų.
Žemėj mano žodžio bijo:
Iš Tvardovo aš esu“.

„Iš Tvardovo?.. Tokio vardo
Negirdėjau Lietuvoj.
Neregėjau tavo kardo
Nei turnyrus, nei kovoj.

Aš, narsuoli, iškalėjęs
Daug dienų ir daug naktų.
Tu iš žemės tik atėjęs:
Kas ten dedas šiuo metu?

Ar dar Algirdas¹⁰⁸ lig šiolei
Valdo Lietuvos žemes?
Ar kryžiuotį muša broliai,
Ar mongolą vejam¹⁰⁹ mes?“

„Algirdas? Jis miręs, gaila,
Jau prieš kokius du šimtus,
Vietoj jo dabar Jogaila
Priešus nugali piktus¹¹⁰“.

„Ką girdžiu? Nebėr valdovo,
Jį pasišaukė dievai.
Gal, narsuoli iš Tvardovo,
Tu prie Svitezio¹¹¹ buvai?

Ar tenai neklausinėjo:
Kur Parojus¹¹², kur karys?
Ar Marilės neminėjo,
Tos, kurią mylėjo jis?“

„Aš pažįstu šalį plačią
Lig pat Dnepro žemumos,

Neregėjau aš jo pačio,
Nemačiau jo mylimos.

Kam tuščiai beklausinėti?
Nepaliksiu čia tavęs —
Pats galėsi vaikštinėti,
Kur tik akys, kojos ves.

Burtai šie turės prapulti —
Aš atpėsiu juos lengvai:
Reikia veidrodį sukulti,
Ir nukris akmens šarvai“.

Šitaip taręs, užsimojo
Savo kardu iš peties.
„Stok! — vaikinai suvaitojo
Iš kančios ir nevilties.—

Imki veidrodį nuo sienos,
Į rankas man jį paduok:
Nugalėsiu burtus vienas,
Pats turiu išsivaduot“.

Verkė veidrodį tą gavęs,
Nesislėpdamas visai.
O paskui, jį pabučiavęs,
Virtu akmeniu jisai¹¹³.

JAUNIMO CHORAS

Įsakyta pusėj kelio
Mums sustot plynam lauke:
Dunkso kaimas ant kalnelio,
O kapai toliau miške.

Mes — tarp lopšio ir tarp karsto,
Tarp kapų ir tarp namų,—
Mums, jauniems, užtat praverstų
Likt tarp džiaugsmo ir skausmų.

Mums netinka paskui sekti
Ar į kaimą grįžt liūdnai,
Švęskim vėlines čionai,
Giesmės mums sutrumpins naktį.

Čia su einančiais kalbėsime,
Grįžtančiųjų klausinėsime
Ir, padrašinę bailius,
Rodysim tamsoj kelius.

Su juodais nakties šešėliais
Eina čia žmonių pulkai,
Patekėjus saulei, vėlei
Grįš ir seniai, ir vaikai.

Kol pražils maži vaikučiai,
Kol senius varpai pašauks,
Jie gražių, linksmų minučių
Šiam pasauly dar sulauks.

Betgi kas iš mūs, jaunimo,
Vietoj žygių ir darbų
Svajones vien pinti ima,
Tas jau žuvęs, be kalbų.

Kam gyvenimas apkarsta,
Kas klajoja naktimis,
Kas, kaip šmėkla, ieško karsto,
Tas, deja, ne su mumis.

Skundo giesmę kas pragydo,
Tas ją gieda ir nūnai.
Kas į kapines užklydo,
Tas negrįžta amžinai.

Lai seneliai ir vaikeliai
Į koplyčią eis kartu,
Mes sustosim pusėj kelio
Čia, po atviru skliautu.

MEDŽIOTOJO DAINA¹¹⁴

Pro kurtų lojimą —
 Kalnais ir miškais,
Pro rago gaudimą —
 Žaliaisiais laukais,

Jis lekia ant žirgo
 Už arą greičiau,
Ir ginklai jo mirga
 Už saulę skaisčiau.

Jis linksmas kaip vaikas.
 Lyg riteris koks,
Išdykęs ir paikas,
 Į mūšį jis šoks.

Tad skelbkite šlovę,
 Jam jojant taku:
Gyvuoki, valdove
 Žvėrių ir miškų!

Ir kur šitą vyrą
 Sutiksi — tenai
Tuoį plunksnos pabyra,
 Tuoį kraujo klanai.

O kas tankumyną
 Prajoti valios?
Kas lokenas mina
 Ant pievos žalios?

Pro vėjo švilpimą
 Jis veja paukščius,
Lyg vėliavas ima
 Sparnus jų plačius.

Tad skelbkite šlovę,
 Jam jojant taku:

Gyvuoki, valdove
Žvėrių ir miškų!

Iš tako į taką tolyn, tolyn,
Tolyn, tolyn iš tako į taką!
Iš miško į mišką gilyn, gilyn,
Iš tako į taką pirmyn, pirmyn!

GUSTAVAS

Dainelę pagavau! Draugai turės nepykti,
Kad grįšiu tuščiomis iš savo ilgo kelio,—
Aš uždainuosiu jiems, norėdamas įtikti.
Bet kurgi aš esu? Tankynėj be takelio.
Ei! Kaip tylu aplink — nei šūvio, nei lojimo!
Paklydau — štai auka ugningo įkvėpimo!
Kol mūžą aš vaikiaus, jau išsiskirstė daug kas.
Reik ugnį susikurt,— galbūt paklydęs draugas
Klajoja, kaip ir aš, po mišką tą didžiulį —
Mums dviese bus lengviau.

O mylimas bičiuli!

Tokių medžiotojų nedaug jau bepaliko,
Kurie gražių vaizdų ieškotų be skaliko,
Kuriuos, kaip ir tave, šie debesys užburtų,
Kurie medžiotų juos be šautuvo ir kurtų.
Juk žmonės paprastai laimikį veja, žudo,
Ir jie laimingesni — jie nepaklys kaip mudu!
Pavargę, bet linksmi, jie purvą nusivalo
Ir sėda vakare prie ilgo vaišių stalo.
Kiek įspūdžių, kalbų parsivežta iš girios:
Kas savo taiklumu, kas savo kurtais girias,
Išliaupsina choru dienos laimikį gausų,
Juokauja, kalbasi, tik senas tėvas klauso.
O jeigu pagaliau medžioklė įsipyksta —
Kaimynių aplankyti ir pajuokauti vyksta,
Ir meilė jų lengva — tik valandėlę menką
Kaip paukštė vieši ji,— tai šitaip dienos slenka,
Ir metai šitaip nusineša ne vieną,
Taip buvo, taip yra ir bus kiekvieną dieną.
Laimingi jie!

O kas mane nuo jųjų skiria?

Išjojome drauge — tai ko blaškaus po girią?
Ieškojau ne džiaugsmų — iš nuobodulio bėgau.
Medžioklėj aš vargus ir rūpesčius pamėgau,
Čia niekad nematys svajonių pašaliečiai
Ir ašarų, kurios man ant blakstienų šviečia,
Atsiminimų tų, kurie kažin kur skrieja.
Ne pas kaimynes tik! Jie vejasi su vėju
Mintis ir svajones!..

Kaip keista! Man atrodo,
Lyg stebi kas mane ir regi mano godą,
Ir seka iš paskos tarytumei šešėlis.

Kiek kartų pievoj aš, staiga akis pakėlęs,
Matydavau gėles, linguojančias be vėjo,
Lyg nimfa jas lengvai užgavo, palytėjo.
Dažnai nakčia skaitau aš knygą savo guoly,
Skaitau — tik štai knyga nejučiomis išpuolė,
Į veidrodį žiūriu — ir šmėkšteli pro šalį
Kažin koks vaidulas lengvam baltam vualy.
Aš dūsauju dažnai, apžvelgęs tuščią būstą,
Girdžiu — šalia kažkas taipogi atsidūsta.
Ir netolies jaučiu kitos širdies plakimą,
Dažnai ausis garsus neaiškius skirti ima,
Lyg kad nakties drugiai lengvais sparnais ją liečia!..

Užsnūdau miglose. Man iš aukštybių šviečia
Kažin kokia šviesa, neaiški, neregėta,
Ir žvilgsnį aš regiu, ir šypseną saulėtą!
Kur tu esi, sakyk? Tavęs, tavęs man stinga,
Vienatvės dukterie, gražuole paslaptinga!

Teįgyja ši dvasia
Nors ir menką, trapų kūną,—
Te bent drignė dausose
Ar skaidrus kristalas būna!

Tegu josios spindesys
Pakerės akis ir širdį!
Te ilgai ilgai ausis
Dangišką jos balsą girdi!

Šviesk man! Tavo spindesy
Saulė tenublinks šviesi.
Uždainuok! Prie tavo kojų
Aš svajosiu apie rojų!

Atsižadėčiau aš pasaulio ir jo turtų,
Pabėgčiau nuo žmonių — tiktai sakyki: kur tu?

JUODASIS MEDŽIOTOJAS¹¹⁵ (*dainuoja*)

Mano paukšteli, aukštai skrajoji,
Silpni sparneliai — neužsigauk!
Žvilgtelk į žemę — kiek čia pavojų,
Kiek daug žabangų, kiek spąstų daug!

JAUNUOLIS

Ehė! Daina girdėt! Ei, atsiliepk, kas gyvas!
Kas tu esi, brolau?

MEDŽIOTOJAS Medžiotojas vėlyvas,
Tiktai sekioju aš didesnę kiek laimikį.
Tu išeini rytais vaikyti keturkojų,
O aš nakčia medžiot slenku kiekvieną sykį.
Tu žvėrelius mažus, aš meilužes medžioju.

GUSTAVAS

Mūs abiejų tikslai, matyti, nevienodi,
Nenoriu tau trukdyt, telydi tave laimė.

MEDŽIOTOJAS

Bičiuli, ko pyksti, atleisk už blogą žodį.
Ar šio grubumo tau nepadiktavo baimė?
Šaukei, o bėgi pats, kai atėjau paklaūšęs.

GUSTAVAS

Ar aš šaukiau tave?

MEDŽIOTOJAS Girdėjo mano ausys,
Kaip tu šaukei. Kodėl? Ir ką? Aš nežinau dar,—
Gana, kad išgirdau atodūsius ir raudą.
Esu medžiotojas, buvau taipogi jaunas.
Todėl galiu suprast, kas tavo sielon braunas.
Jei slegia kas tave, atverk man savo vidų.
Gal, žvėrį vydamas, netyčia pasiklydai?
Ir aš, kaip tu, brolau, klajojau ir klajoju,
Pažįstu daug žvėrių — dvikojų, keturkojų.

Jei nevijai žvėrių, tai gal norėtum vyti?
O gal tuščių krepšių tu gėdinies, brolyti?
Padėsiu, tik sakyk, jei tau pagalbos stinga.

GUSTAVAS

Iš nepažįstamų ji man nereikalinga.
Be to, nesuprantu, ką tavo žodžiai reiškia.

MEDŽIOTOJAS

Nesupranti, nors aš kalbu, atrodo, aiškiai.
Vis netiki manim, nors viską tau išklostau...
Žinok, kad visados sekioja iš paskos tau
Esybė kažkokia. Akių ji nenuleidžia
Lig šiolei nuo tavęs ir apsireikšt tau geidžia
Žmogaus pavidalu. Tiktai tylėki, nes...

GUSTAVAS

Ką reiškia visa tai?.. O, traukis nuo manęs!

(Čia rankraštis nutrūksta)

III DALIS

TAUTOS KANKINIŲ
JONO SOBOLEVSKIO
KIPRIJONO DAŠKEVIČIAUS
FELIKSO KULAKOVSKIO

MOKSLO—KALĖJIMO—IŠTRĖMIMO DRAUGŲ,
UŽ TĖVYNĖS MEILĘ PERSEKIOTŲ,
IŠ TĖVYNĖS ILGESIO NUMIRUSIŲ
ARCHANGELSKE, MASKVOJE, PETERBURGE,
ŠVENTAM ATMINIMUI

skiria

*AUTORIUS*¹¹⁶

Jau pusė šimtmečio Lenkijoje tęsiasi, iš vienos pusės, toks ilgas, nesibaigiantis ir nepermdaujamas tironų žiaurumas, iš kitos — toks beribis tautos pasišventimas ir toks atkaklus kantrumas, kurio pavyzdžių nebuvo nuo krikščionybės persekiojimo laikų. Atrodo, kad karaliai kaip Erodas nujaučia¹¹⁷ naujo šviesulio pasirodymą žemėje ir savo greitą kritimą, o žmonės vis karščiau tiki savo atgimimu ir prisikėlimu.

Lenkijos kančių istorija aprėpia daug kartų ir nesuskaičiuojamą daugybę aukų. Kruvinos scenos vyksta visuose mūsų žemės kampeuose ir kituose kraštuose. Poemą, kurią nūn skelbiame, sudaro keletas to didžiulio paveiklo smulkių detalių, keletas epizodų iš imperatoriaus Aleksandro¹¹⁸ siautėjimo laikų.

Apie 1822 metus pradėjo ryškėti, stiprėti ir gauti aiškią kryptį imperatoriaus Aleksandro politika, priešinga bet kokiai laisvei. Tuo metu ir buvo pradėtas visuotinis lenkų persekiojimas, kuris darėsi vis žiauresnis ir kruvinesnis. Į sceną išėjo mūsų istorijoje atmintinas senatorius Novosilcevas¹¹⁹. Instinktyvią ir žvėrišką rusų vyriausybės neapykantą lenkams jis pirmas suvokė kaip išsigelbėjimo politiką, ja pagrįsdamas savo veiklą, o savo tikslu laikė lenkų tautos išnaikinimą. Tuo metu visa šalis nuo Prosnos¹²⁰ iki Dnepro ir nuo Galicijos¹²¹ iki Baltijos jūros buvo izoliuota ir paversta milžinišku kalėjimu. Visa administracija buvo didžiulis lenkų kankinimo aparatas, kurį suko caraitis Konstantinas¹²² ir senatorius Novosilcevas.

Nuoseklusis Novosilcevas pirmiausia ėmėsi kankinti vaikus ir jaunimą, kad būsimų kartų viltis sunaikintų pačioje užuomazgoje. Pagrindinį kankinimo štabą įsirengė Vilniuje, lietuvių—rusų provincijų mokslo centre¹²³. Anuo metu tarp universiteto jaunimo buvo paplitę įvairios literatų draugijos¹²⁴, kurių tikslas buvo saugoti lenkų

kalbą ir tautybę, o šias teises lenkams suteikė Vienos kongresas¹²⁵ ir imperatoriaus privilegijos. Šitos draugijos, regėdamos vis didėjanti valdžios įtarumą, pačios nutraukė savo veiklą, nelaukę atskiro įsakymo. Bet Novosilcevas, atvykęs į Vilnių po metų draugijoms iširus, sumelavo imperatoriui¹²⁶, kad radęs jas veikiančias. Jų literatūrinę veiklą jis nušvietė kaip aiškų maištą prieš vyriausybę, areštavo kelis šimtus jaunuolių ir įsteigė jam paklusnius karinius tribunolus¹²⁷ studentams teisti. Paslaptingoje rusų teismo procedūroje kaltinamieji negali teisintis, nes dažnai nežino, kuo kaltinami: komisija net savo nuožiūra vienus kaltinamųjų parodymus priima ir užprotokoluoja, kitus nuslepia. Atsiųstas caraičio Konstantino su neribotais įgaliojimais Novosilcevas buvo ir kaltintojas, ir teisėjas, ir budelis.

Jis uždarė Lietuvoje keletą mokyklų¹²⁸, įsakęs jose besimokusį jaunimą laikyti pilietišškai mirusiu, jokiose įstaigose nepriimti jo pilietinių patarnavimų, neleisti jam nei visuomeninėse, nei privačiose mokyklose baigti mokslo. Toks įsakymas, draudžias mokytis, neturi pavyzdžio istorijoje ir yra originali rusų išmonė. Be to, kelios dešimtys studentų buvo nuteista į Sibiro rūdynus, prie karučių, į Azijos garnizonus¹²⁹. Tarp jų buvo nepilnamečių iš garbingų lietuviškų šeimų. Per dvidešimt universiteto dėstytojų ir studentų, įtariamų lenkišku patriotizmu¹³⁰, ištrėmė visam laikui į Rusijos gilumą. Iš tiek ištrėmtųjų kol kas tik tai vienam pavyko ištrūkti iš Rusijos¹³¹.

Visi, kurie rašė¹³² apie tuometinius persekiojimus Lietuvoje, sutinka, kad Vilniaus studentų byloje buvo kažkas mistiško ir paslptingo*. Mistiškas, nuolankus, bet nepalenkiamas Tomo Zano, jaunimo vadovo, charakteris, religinė jaunųjų kalinių rezignacija, jų broliška santarvė ir meilė, dievo bausmė¹³³, aiškiai pasiekusi persekiotojus,— visa tai paliko gilų įspūdį tiems, kurie buvo įvykių liudininkai arba dalyviai. O jų užrašai tartum perkelia skaitytoją į senus laikus, tikėjimo ir stebuklų laikus.

Kas gerai žino tuometinius įvykius, paliudys, kad autorius istorines scenas ir veikiančiųjų asmenų charakterius nupiešė sąžiningai, nieko nepridėjęs ir niekur neperdėjęs. Ir kam jis turėtų pridėti arba perdėti? Ar tam, kad atgaivintų tėvynainių širdyse neapykantą priešams? Ar kad sukeltų pasigailėjimą Europoje? *

* Žiūrėk Leonardo Chodzkos darbą „Tableau de la Pologne, ancienne et moderne“, mažą brošiūrėlę, spausdintą revoliucijos metu Varšuvoje, kuri vadinosi „Novosilcevas Vilniuje“, taip pat Tomo Zano biografiją biografiniuose žodynuose ir Juozapo Straševičiaus veikale „Les Polonais et les Polonaises“. (Aut.)

Bet ką reiškia visi tuometiniai žiaurumai, palyginus su kančiomis, kurias lenkų tauta kenčia dabar¹³⁴ ir į kurias Europa dabar abejingai žiūri! Autorius tikrai norėjo išsaugoti tautos atmintyje ke-liolika metų iš Lietuvos istorijos; nereikėjo šmeižti priešų — tau-tiečiai juos pažįsta nuo amžių, o Europos tautoms, kurios gailestingai verkė Lenkijos kaip bejėgės Jeruzalės moterys Kristaus, mūsų tauta atsakys išganytojo žodžiais: „Neverkite manęs, o Jeruzalės moterys¹³⁵, apraudokite pačios save“.

LIETUVA

PROLOGAS

VILNIUJE, AUŠROS VARTŲ GATVĖJE, TĖVŲ BAZILIJONŲ VIENUOLYNE,
PAVERSTAME POLITINIŲ KALINIŲ KALĖJIMU — KALINIO KAMERA

Saugokitės žmonių, nes anie jus teismui atiduos ir savo
maldyklose plaks jus.

Mt 10, 17.

Ir prie šimtininkų, ir prie karalių būsite vedžiojami liu-
dyti jiems ir pagonims.

10, 18.

Ir būsite visų nekenčiami dėl mano vardo. Bet kas išlaikys
ligi galo, tas bus išgelbėtas.

10, 22.

(Kalinys, pasirėmęs ant palangės, miega)

ANGELAS SARGAS

Nejautrus, negeras vaike!
Nors motulė po žeme,
Bet pasauly aname
Užtaria tave, kai reikia.
Ir pagundos, ir vargai
Lenkėsi tavęs ilgai.
Šitaip rožės kvapas vaiko
Piktą ligą ir vabzdžius,
Saugo miegą mažo vaiko,
Jo žingsnius ir jo žodžius.

Prašant tavo motinėlei,
Dievui leidus, aš lėkiau
Čia į žemę. Tylutėliai
Naktimis tave lankiau.
Aš dažnai prie tavo guolio
Spinduliu šviesiu nupuolu.

Tau bemiegant, širdyje
Gimstančias aistras regėjau
Ir tarytum lelija
Prie drumstos versmės liūdėjau.
Bet bjauriajam sūkury
Būna ir dorų mintelių —
Tartum smilkalo kruopelių
Skrudėlyno vidury¹³⁶.

Vos pamatęs gerą mintį,
Sielą tuoj imu vadinti,
Kur šviesybė amžina,
Ir vilioju ją daina.
Dainą tą, sapne išgirdus,
Ji užmiršta vos pakirdus.
Ten, kur linksma ir šviesu,
Aš vedu ją už rankelės.
Klauso ji dangaus garsų
Lyg kokios girtų dainelės.

Kai ateina valanda
Baust tave už nedorybę,
Aš pasiverčiu tada
Juodo pragaro bjaurybe¹³⁷.
Pikto priešo žiaurumu
Dievo rykštę palaikė tu.
Tavo sielai neramu,
Lyg į nežinią ji eitų,
Lyg šaltiny užmaršties¹³⁸
Gertų ji vidur nakties.
Ir palaimos valandėlę
Užmiršti tu visada,—
Taip praryja kaskada
Medžio lapą, lauko gėlę.

Graudžiai tąsyk aš verkiu
Veidą slėpdamas tarp rankų.

Noriu ir bijau sykiu
Grįžt po to atgal į dangų:
Ką sakysiu, jei ūmai
Motiną sutiksiu tavo
Ir paklaus ji: „Kaip namai,
Ką sūnus nakčia sapnavo?“

KALINYS (*nubunda pavargęs ir žiūri pro langą — švinta*)

Naktie, neklausia nieks, iš kur tu atėjai.
Kas iš žvaigždžių, kurias po kojų sau barstai tu,
Galėtų pasakyti, kokie tavi keliai!
„Jau saulė leidžiasi“, — taip astronomai šaukia.
Bet ko ji leidžiasi — pavargo po darbų?
Užkrito tamsuma, ir žmonės miegas traukia,
Bet ko gi miega jie — tai niekam nesvarbu.
Prabunda be jausmų, menkai tepailsėję,
Apninka bematai juos įprasti vargai.
Šviesa — paskui tamsa: jos keičias kaip sargai.
Bet kur yra vadai, kurie įsakinėja?

O sapnas? Mums tasai pasaulis — paslaptis.
Tai sielos gyvastis — ją reik geriau pažinti!
Kas ją beišmatuos, jos laiką nustatys!
Nubudę net sapnų nenori prisiminti.
Išminčiai prakeikti mums kalba, kad sapnai
Yra prisiminimas!

Tai kur tada svaja, o kur atsiminimas?¹³⁹

Gal tai, kad aš esu kalėjime nūnai,

Yra prisiminimas?

Ir sako, kad sapne palaima ar bausmė

Yra tikrai fantazijos žaismė.

Kvailiai! Pažįsta ją tik su kitų pagalba

Ir apie tai mums, dainiams, kalba!

Fantazija! Gerai išmatavau aš ją,

Žinau — už jos ribų yra tikrai svaja.

Greičiau diena — naktis, o laimė — nubaudimas,

Nei šmėklos — išmonė, sapnai — prisiminimas.

(*Gula ir vėl keliiasi — eina prie lango*)

Bijau aš tų sapnų, ir traukia jie mane:

Nēr atilsio sapne¹⁴⁰!

(Užsnūsta)

NAKTIES DVASIOS¹⁴¹

Padēsīm po galva tau juodā pūkelī,
Dainuosim, bet tyliai — miegoki, vaikeli.

DVASIA IŠ KAIRĒS PUSĒS¹⁴²

Kalējime liūdna nakčia. Ten linksmi
Miestiečiai, jiems muzika groja,
Dainuoja minstreļi, taures keldami,
Ten gatvēm kometas klajoja.
Matei su akim ir kasom kometas?

(Kalinys užmiega)

Kam sekti jas kyla pagunda,
Svajonēs bangū užliūliuojamas, tas
Jau mūsų krante atsibunda.

ANGELAS

Prašēm dievā: išvaduok,
Priešui kalinti įduok,
Nes vienatvē moko tvirtą.
Vienas celēj — tad kaip tik
Tartum pranašas mąstyk¹⁴³,
Kuo tau būt yra paskirta.

NAKTIES DVASIŲ CHORAS

Įgrysta mums viešpats per ilgas dienas,
Bet naktį mums dievas — ne ponas.
Laisviau ir minstreļi dainuoja dainas,
Juos moko dainų tų šėtonas.

Kas meldēs bažnyčioj ilgai ir karštai,
Kas dangišką viziją matē,
Naktis kaip dēlē ją iščiulps bematai,
Užnuodys mintis kaip gyvatē.

Dainuokim dainas jam — užtat ateity,
Kurie jam dainuoja — jis bus tų.
Užimkim jo galvą, bruzdėkim širdy,—
Bus mūsų, kad tik neprabustų!

ANGELAS

Sudėta už tave tiek daug maldų karštų —
Išleistas laisvėn greit tironų būsi tu.

KALINYS (*pabunda ir mąsto*)

Tu, kurs ūži naktim, šypsais maloniai dieną,
Kurs artimą baudi, žudai¹⁴⁴ jį nedorai,—
Ar savo sapną tu atsimeni bent vieną,
O jei atsimeni, ar supranti gerai?
(*Snaudžia*)

ANGELAS

Atėjom tau apreikšt, kad vėlei laisvas būsi.

KALINYS (*nubunda*)

Aš būsiu laisvas vėl? Iškentęs tiek kančių...
Tai sapnas, po kurio nuliūdęs atsibusi.
(*Užmiega*)

ANGELAI

Tiktai žiūrėkim, ak, žiūrėkim jo minčių,
Nes tarp minčių žiauri kova įsiliepsnojus.

DVASIOS IŠ KAIRĖS PUSĖS

Užpulkime smarkiau.

DVASIOS IŠ DEŠINĖS Mes būsim apsauga!

Kas nugalės: mintis gera, o gal bloga,
Parodys jo kalbą ir jo darbų rytojus.
Šios amžinos kovos trumputė valanda
Visam gyvenimui lemtinga kai kada.

KALINYS

Iš kurgi ta žinia, kad greitai laisvas būsiu?
Žinau aš, ko verta tokia malonė rusų.
Nuo rankų grandines sunkias nuimdami,
Jie sielą surakins toli išstremdami!
Klajot tarp svetimų, su savo broliais skirtis...
Aš — dainius¹⁴⁵, bet daina turės krūtinėj mirti.
Tai — ginklas, be kurio jau visko netekau,
Tik vieną jį nūnai aš rankose laikau,
Bet jau sulaužytą. Tėvynės atsiskyręs,
Nors gyvas, bet, deja, tėvynei būsiu miręs,
Ir sudulės mintis neišreikšta, deja,
Kaip deimantas brangus prastam akmenyje.
(*Keliasi ir rašo anglimi vienoje sienos pusėje*)

D. O. M.

GUSTAVUS
OBIIT M. D. CCC. XXIII
CALENDIS NOVEMBRIS

(Kitoje pusėje)

HIC NATUS EST
CONRADUS
M. D. CCC. XXIII
CALENDIS NOVEMBRIS¹⁴⁶

(Pasiremia ant palangės — užmiega)

DVASIA¹⁴⁷

Žmogau, tu nežinai, koksai esi galingas,
Kada mintis galvoj, kaip kibirkštis šviesi,
Sušvinta nelauktai lyg žaibas debesy
Ir sukuria audras ar lietu išganingą.
Galingasai žmogau, o, kad žinotum tu,
Jog seka tyloje kiekvieną tavo mintį,
Jog laukia jos velniai ir angelai kartu:
Ar reiks dangun iškelt, ar pragaran gramzdinti.
O tu kaip debesis — pats nežinai gerai,
Į kur skrendi ir ką beskrisdamas darai.
O žmonės! Juk mintis, laisva, nesurakyla,
Ji gali sostą griaut ir pastatyti kitą.

I VEIKSMAS

I SCENA

KORIDORIUS — TOLĖLIAU STOVI GINKLUOTI SARGYBINIAI — KELETAS JAUNŲ KALINIŲ SU ŽVAKĖMIS IŠEINA IŠ SAVO KAMERŲ — VIDURNAKTIS

JOKŪBAS¹⁴⁸

Galėsime susitikti?

ADOLFAS¹⁴⁹ Sargai degtinę geria.

Kapralas savas?

JOKŪBAS Taip.

ADOLFAS Vidurnaktis arti.

JOKŪBAS

Kapralą užkapos, jei būsim sučiupti.

ADOLFAS

Tik žvakę užgesink — pro langus šviesą žeria.

(Gesina žvakę)

Patrulis tai niekai! Kol atdarys vartus,

Parolį pasakys, kol susiras raktus,

Koridorių praeis, tai mes išsibėgiosim

Po savo vienuotės ir ten kietai miegosim.

(Pašaukti iš kamerų išeina kiti kaliniai)

ŽEGOTA¹⁵⁰

Sveiki.

KONRADAS Ir tu!

KUN. LVOVIČIUS¹⁵¹ Ir jūs!

SOBOLEVSKIS Ir aš čionai esu.

FREJENDAS¹⁵²

Žegota, eikime visi į tavo celę.

Tu — naujas kalinys, vos koją čia įkėlei,

Ir židinių turi: bus šilta ir šviesu,

O aplinka nauja gal nenuteiks taip niūriai.

SOBOLEVSKIS

Žegota! Va tai tau! Ir tu čia atsidūrei!

ŽEGOTA

Kad jūsų čia tiek daug — netilpsit pas mane.

FREJENDAS

Tai žinot ką, geriau pas Konradą eime.

Jo celė nuošali ir prie bažnyčios šliejas¹⁵³,—

Nieks mūsų negirdės net ir arti priėjęs.

O šiandien aš žadu dainuot, triukšmaut lyg tyčia:

Praeiviai pamany, kad giedama bažnyčioj.

Rytoj kalėdos juk, ir buteliais keliais

Mes pažymėsime jas.

JOKŪBAS

O ar kapralas leis¹⁵⁴?

FREJENDAS

Su buteliu ir pats kapralas sugyvena,

Be to, jis lenkas ir legionierius senas.

Maskolium caras jį padarė neseniai.

Jis — katalikas ir nepyks, jei kaliniai,

Suėję per kūčias, iškliukins po stikliuką.

JOKŪBAS

Vis viena, jei pačiuos, tai bus, vyručiai, striuka.

*(Visi sueina į Konrado kambarą, įkuria židinį ugnį ir uždega
žvakę. Konrado kamera kaip prologe)*

KUN. LVOVIČIUS

Žegota, tu turbūt tik šiandien iš namų?

ŽEGOTA

Iš savo kluono aš tiesiog ir atėjau čia.

KUN. LVOVIČIUS

Ukininkauji?

ŽEGOTA

O! Ir su pašaukimu!

Matytum, ko verta avių banda ir jaučiai!

Neskyriau aš anksčiau net grūdo nuo pelų,

Dabar kaip žemdirbys jau pasigirt galiu¹⁵⁵.

JOKŪBAS

Sučiupo nelauktai?

ŽEGOTA

Aš jau seniai girdėjau,

Kad Vilniuj tardymai. O vieškelis greta —

Dažnai juo kibitkas belakstančias regėjau¹⁵⁶,

Prikeldavo kasnakt mus pašto karieta.
Ne kartą vakare, susėdus mums prie stalo
Ir lėkštę nejučiom subarškinus peiliu,
Drebėjo moterys ir senutėlės balo,
Palaikę garsą tą žandaro varpeliu *.
Bet nežinojau aš, kad valanda artėja.
Draugijoms ligi šiol jokioms nepriklausiau.
Galvoju, kad valdžia tik ieško pelno sau
Ir kaliniai visi, gerai užsimokėję,
Greit į namus sugrįš.

TOMAS¹⁵⁷

Iš tikro taip manai?

ŽEGOTA

Juk niekas neištrems į Sibirą nekalto.
O kokią dėmę ras ant mano kailio balto?
Išaiškinti prašau: kas dedasi čionai,
Kuo kaltinami mes ir kas čia atsitiko?

TOMAS

Gi Novosilcevas iš Varšuvos atvyko.
Turbūt senatoriaus charakterį žinai.
Pragėręs viską, jis kankino, plėšė žmones,
Netekdamas už tai net ciesoriaus malonės,
Prarasdamas pirklių kreditą amžinai.
Tad stengėsi jisai, kone iš kailio nērės,
Bet, Lenkijoje jokių draugijų nenutvėręs,
Lietuvoje dabar jų ieško atkakliai.
Pribuvo draug su juo sargai, šnipai, sekliai.
Kad jis Lietuvoje laisvai šeimininkautų
Ir caro rūmuose malonę vėl atgautų,—
Tai mūsų bylą taip supainios ir išpūs,
Jog carui ant garbės pasiųs mus į kapus.

ŽEGOTA

Bet mes juk nekalti...

TOMAS

Teisybės nieks nežiūri —

Juk tardymai slapti, teismai taip pat slapti,
Ir nieks nesužinos, už ką mes nuteisti,—
Skundikas pats mus teist ir išklausyti turi.
Jis prievarta mus baus — tai aišku kaip diena.
Yra dar išeitis liūdna, tačiau — viena:
Iš keleto draugų teks auką jam sudėti,

O šie jau privalės už mus visus kentėti.
 Tai mano įkurta jūsiškė draugija¹⁵⁸,
 Todėl aš privalau kentėt už jus ir ją.
 Pridėkit prie manęs dar vieną kitą, broliai,
 Kuris senesnis jau, nevedęs ligi šiolei,
 Kurio žuvimas gal širdies tiek neužduos,
 Tuo tarpu jaunesnius nuo priešo išvaduos.

ŽEGOTA

Net šitaip jau, draugai?

JOKŪBAS

Pažvelk į šią žmogų:

Nuliūdo, kad turbūt negriš po savo stogu.

FREJENDAS

Pažvelk į Jackų¹⁵⁹: jo žmona dabar nėsčia,
 Tačiau neverkia jis...

FELIKSAS KULAKOVSKIS O ko gi verkt? Iš čia

Vis viena neišleis. Jei pagimdytų sūnų,

Išpranašausiu aš jam ateitį laisvūno...

Duok, Jackau, ranką man: iš dešinės raukšlių

Sūnaus likimą aš tau pasakyt galiu.

(Žiūrėdamas į ranką)

Jeigu teisingas bus, tai aišku, kad prie rusų

Jis niekaip neišvengs žiauraus likimo mūsų,

O gal ir mus visus atras čia mūsų vaikai.

Myliu aš sūnus: jie — mūsų būsimi draugai.

ŽEGOTA

Seniai čia sėdite?

FREJENDAS

Ir mums patiems neaišku:

Čia kalendoriaus nėra, nieks neparašo laiško.

Bjauru, kai nežinai, ar teks tupėt ilgai.

SUZINAS¹⁶⁰

O mano langą dvi didžiulės lentos dengia,

Net negaliu pažvelgt į mėlyną padangę.

FREJENDAS

Į Tomą kreipkitės, jis — patriarchas čia.

Kaip didelis lydis, jis sučiuptas vogčia¹⁶¹.

Sutiko mus visus, nes jis čia pirmutinis,

Ir, aišku, išlydės, nes bus pats paskutinis.

SUZINAS

Tai ponas Tomas! Aš nepažinau ilgai.

Duok ranką, kitados šiek tiek mes pasižinom,
Draugystę jūs tada visi labai branginom:
Bičiuliai supo jus ir artimi draugai;
Manęs anuo metu minioj nepastebėjai,
Bet aš tave mačiau, žinau, kiek iškentėjai.
Laimingas, kad tave susitikau varge,
Minėsiu amžinai, kad verkėme drauge.

FREJENDAS

Dėl dievo, ko raudot, mesk papratimą šitą.
Juk Tomui ant kaktos, laisvam tebesant dar,
„Kalėjimas“ seniai jau buvo užrašyta.
Kalėjimas namais pavirto jam dabar.
Tarytum grybas koks, jisai nuo saulės vyto,
O įmestas rūsin, jis tarpsta, net gražu.
Mes nepažįstame be saulės vienas kito,—
Jis žydi ir, žiūrėk, jau tunka pamažu.
Net gydosi jis čia pagal metodą naują,
Paplitusį dabar pasaulyje: badauja¹⁶².

ŽEGOTA (Tomui)

Badu marino jus?

FREJENDAS Maitino kąsneliu,
Kurio net prisimint prie valgio negaliu!
Jei tokio maisto kas kamaroj pastatytų,
Išgaištų pelės ir svirpliai išsislapstytų.

ŽEGOTA

Ir kaip tu valgei jį?

TOMAS Savaitę badavau,
Paskui, kai netekau jėgų, paragavau,
Paskui lyg po nuodų baisias kančias kentėjau,
Be žado net kelias savaites išgulėjau,
Ir pats neišmaniau, kokia tatai liga —
Čia daktaro nėra, o susirgau staiga.
Pakilęs valgiau vėl ir pagijau be vaisto,
O kai apsipratau — nėra geresnio maisto.

FREJENDAS (apsimesdamas linksmas)

Ne, nesupras tavęs kalėjime nebuvęs:
Tu viską čia žinai — ką gerti, kuo užkąst,
O ar gerai, ar ne — tai reikia apsiprast.

Pinčiuką sykį taip užkalbinęs lietuvius*¹⁶³:

„Ko sėdi pelkėse?“ — „Tai kad apsipratau“.

JOKŪBAS

Bet kaip priprast?

FREJENDAS Žinau, tik nesakysiu tau. *

JOKŪBAS

Aštuntą mėnesį jau atsėdėt baigiau¹⁶⁴,

Bet ilgu kaip anksčiau...

FREJENDAS Gerai, kad ne daugiau.

O Tomui tai niekai. Jis čia jau taip priprato,

Kad šviežias oras jį taip kaip degtinė krato.

Atprato valgyti, kvėpuoti nereikės —

Jei tik išleis iš čia, tai jam apsimokės:

Nė grašio nereikės išmest už stiklą vyno,

Nes pasigers jisai nuo gurkšnio oro gryno*.

TOMAS

Man jau geriau kapai, baisi liga ar kas,

Geriau jų tardymus, lazdų smūgius kentėti,

Negu, bičiuliai, jus kalėjime regėti.

Piktadariai, visus vienam kape užkas.

FREJENDAS

Tik paklauskite — jis verkia mūs visų!

Manęs pagailo tau? Ko vertas aš esu?

Jei karas — tai šiek tiek švaistytis kardu moku,

Ištrinkčiau nugaras keliolikai kazokų.

O kas iš to, kad aš gyvensiu kita tiek

Ir, keikdams maskolius, turėsiu mirt vis tiek?

Aš būčiau laisvėje tik nežymus vaikas,

Kaip parakas arba kaip vidutinis vynas,—

Tik požemio tamsoj ir pajutau, kad jau

Aš vertę šovinio ir vyno įgijau.

Neuždarytas aš jau būčiau išgaravęs

Ar plykstelėjęs tik — ir garso neišdavęs.

Bet jei ištrems mane ligi gyvos galvos,

Lietuviai sužinos ir šitaip pagalvos:

„Juk tai jaunimas mūs, tai mūsų kraujas, broliai,

Na, care, palūkėk, palaukite, maskoliai!“

Numirti sutinku ir kilpoj pagaliau,

Tiktai kad, Tomai, tu gyventum ilgėliau:

Tėvynei vien mirtim galiu suteikt pagalbą.
XNumirčiau dešimtkart, kad prisikeltum tu
Ar Konradas, kurį vadinam poetu,
Kurs apie ateitį kaip koks čigonas kalba¹⁶⁵.

(Konradui)

Tikiu, kad tu esi poetas įžymus.
Myliu, nes kaip vynu dainom tu girdai mus:
Nesyk karštų dainų su ugnimi pripylei,
Mes geriam, jaučiame, o tu jau blėsti tyliai.
(Ima už rankos Konradą ir nusišluosto ašaras)

(Tomui ir Konradui)

Myliu aš jus, vienok be ašarų, sausai,—
Kam ašaros? Tegu jų budeliai nemato...
Kai aš pradėsiu verkt, užges ugnis visai,
Ir nesulauksime tada karštos arbatos.

(Užpliko arbatą)

(Tylos valandėlė)

KUN. LVOVIČIUS

Pribuišį naują mes sutinkame blogai.

(Rodydamas į Žegotą)

Negeras ženklas verkt jo įkurtuvių dieną* —

Bet argi negana tylėjome ilgai!

JOKŪBAS

O kas girdėt mieste?

VISI

Taip!

KUN. LVOVIČIUS

Kokios ten naujienos?

ADOLFAS

Į miestą tardymui nuvarę buvo vėl¹⁶⁶

Mūs Joną, bet kad jis nenori kažkodėl

Ničnieko pasakot.

KELETAS KALINIŲ Na, Jonai, ką girdėjai?

JONAS SOBOLEVSKIS

Šiandieną dvidešimt kibitkų niekadėjai

Vėl išvežė.

ŽEGOTA Bet ko?

JONAS

Žemaičių mokinių¹⁶⁷.

VISI

Į Sibirą?

JONAS Viešai, prie šitiekos žmonių.

KELETAS

Tu pats matei?

JONAS Mačiau.

JACKUS Ne kokios tai naujienos.

O brolių?

JONAS Išvežė, mačiau, visus — lig vieno.

Begrįžtant paprašiau kapralo pakely

Sustot. Šis leido. Aš sustojau nuošaly,

Prie pat bažnyčios¹⁶⁸. Ir kaip sykis pasitaikė —

Bažnyčioje šventas mišias tuo tarpu laikė.

Žmonių — daugybė. Tik staiga visa minia

Kalėjimo kryptim išgriuvo pro mane,

Bažnyčia visiškai bematant ištuštėjo —

Mačiau, kaip kunigas prieš kieliką klūpėjo.

Jau apgulė minia kalėjimą aplink,

O ten, lyg per šventes, nuo vartų gatvės link

Kariai su ginklais ir su būgnais išstatyti.

Kibitkos vidury. Sukiojasi tenai

Pats policmeisteris¹⁶⁹. Iš jo akių matyti,

Kad jis — svarbus asmuo, kad švenčiama nūnai

Didžiulė pergalė galingo šiaurės caro

Prieš nekaltus vaikus. Lyg po laimėto karo.

Sugriaudė būgnai, ir pro rotušės duris

Išėjo palengva gausus vaikų būrys,

Išvargę, nuskustom galvom, jie kaip rekrūtai,

Ir kojom apkaltom — o, kaip regėt sunku tai!

Jauniausias — iš tiesų dar menkas paauglys —

Dejavo, kad pavilkt grandinių negalįs,

Ir koją kruviną sargams ir miniai rodė.

O policmeisteris, kuris aplinkui jodė,

Nužvelgęs grandines, tepratarė sausai:

„Tik dešimt svarų — tai ne per sunku visai“.

Jančevskį išvedė¹⁷⁰ — nors tas labai sublogo,

Bet priminė kažkuo kilmingą, rimtą žmogų.

Dar vaikas, bet dabar jis klausėsi tylos

Kaip imperatorius, kurs nuo plikos uolos¹⁷¹

Žiūrėjo ateitin ir mąstė didžią mintį.

Jis stengėsi draugus nelaimėje raminti,

Šypsojosi žmonėms, lyg guosdamas visus,
Lyg kad sakydamas, jog skausmas nebaisus.
Atrodė, kad, mane išvydęs, jis pabalo
Ir, neregėdamas šalia manęs kapralo,
Pamanė: laisvas jau. Tad pasiuntė ranka
Man savo bučinį, lyg laimindamas ką.
Sužiuro nuo aikštės į mano pusę liaudis,
Kapralas šnibžda man, kad slėpčiausi greičiau.
Nepaklausiau aš. Prie kolonos prisiglaudęs,
Jaunutį tremtinį labai gerai mačiau.
Kai žmones verkiančius Jančevskis pastebėjo,
Papurtes grandines, parodė — nebaisu.
Tuo tarpu kibitka iš vietos pajudėjo.
Nukėlęs skrybėlę, jisai visu balsu
Sušuko tris kartus: „Dar Lenkija nežuvo!“¹⁷²
Tik jo balta ranka, į dangų iškelta,
Ir skrybėlė juoda ilgai matyti buvo
Lyg vėliava kokia. Galva, plikai skusta,
Kurią sugėdinti norėjo piktadėjai,
Kurios nekaltumu dabar tikėt galėjai,—
Iškilo virš minios juodų galvų aukštyrė,
Lyg jūroje galva audrošauklio delfino.
Ranka ta ir galva įstrigo atmintin
Ir kompasas man bus, žvaigždė virš vandenyno,
Kuri į dorą ves ir švies man kelyje.
O jei užmirščiau ją, tai, dieve danguje,
Užmiršk tada mane.

KUN. LVOVIČIUS Ir amen už tave.

VISI KALINIAI

Taipogi ir už mus.

JONAS SOBOLEVSKIS O tuo metu gatvė

Jau virtinė ilga tuščių kibitkų slinko,

Ir sėdosi į jas ne vyrai, o vaikai.

Pakėliau galvą aš, apsidairiau aplinkui —

Ir žmonės mirtinai išbalę, ir sargai.

O tyluma kurti tarytum slėgė minią,

Girdėjai kalinių sužvangintą grandinę.

Visi suprato, jog bausmė per daug baisi,

Tačiau tylėjo, nes bijojosi visi.

O vienas kalinys, mačiau, vos bepaėjo,
Atrodė, priešinos, tuo tarpu — šlitinėjo,
Laipteliais atsargiai jis leidos ir lėtai,
Suklupo ir staiga parkrito nelauktai.
Tai Vasilevskis¹⁷³, kurs čia netolies kalėjo;
Per tardymą, matyt, lazdų jam negailėjo,
Nes kraujo visiškai nebliko jau veide.
Sargybinis tada jį nunešė nešte
Kibitkon, kur tuščia aukos dar savo laukė,
Ir nešdamas slapčiom sau ašaras vis braukė.
O Vasilevskis ant jo rankos nenusviro —
Kaip krito, taip dabar jau nešamas sustiro,
Lyg kad nuo kryžiaus jį nuėmęs būtų kas:
Kareiviui ant pečių jis ištiesė rankas,
Žiojėjo kaktoje sustingę akys klaikios.
Tada visa minia, to vaizdo neišlaikius,
Atsikvėpė kartu, kaip nebylių minia —
Lyg sudejavo kas šventorių po žeme —
Gal po bažnyčia tai numirėliai pakirdo...
Bet trenkė būgnai, ir komanda pasigirdo:
„Prie ginklų — marš!“ Gatve nuo rotušės pro mus
Praskriejo kibitka kaip viesulas ūmus.
Viena visai tuščia važiavo netoliese —
Bet ne, iš jos kažkas į žmones ranką tiesė.
Pamėlusi, sausa numirėlio ranka
Styrėjo iš šiaudų, lyg laimindama ką.
Kol minią botagu išvaikė, tai lyg tyčia
Turėjo stabtelėt prie vartų į bažnyčią.
Bažnyčioj varpeliu suskambino tada,
Nes atnašavimo atėjo valanda.
Pamatęs kunigą, iškėlusį švenčiausią,
Tariau: o dieve, tu, kurs kraują nekalčiausią,
Piloto nuteistas, už mus praliejai, tu
Priimk įr kraują ši vaikelių nekaltų.
Praliejo caras jį. Nors nevienodai brangų,
Tačiau nekaltą — imk jį, viešpatie, į dangų.

(*Ilga tyla*)

JUOZAPAS¹⁷⁴

Skačiau apie karus senų laikų.
Laukiniai kitados taip žvėriškai kariavo,
Kad versdavo medžius kaip kliūtis tarp miškų,
O laukuose sudegindavo javą.
Bet caras dar gudriau, baisiau terioja mus —
Net grūdus ryja jis, įpuolęs į namus.
Atrodo, jis visur šėtono atsiklausia.

KULAKOVSKIS

Šėtonas jam už tai skirs dovaną geriausią.

(Tylos valandėlė)

KUN. LVOVIČIUS

O gal tas kalinys dar gyvas, ką žinai?
Apvaizda pasakys, nes žino tik jinai.
Aš pasimelsiu, bet, kaip kunigas, norėčiau,
Kad prie savų ir jūs maldas pridėt galėčiau.
Kas žino, gal rytoj visus mus apraudos.

ADOLFAS

Ir už Ksaverą¹⁷⁵ aš taip pat prašau maldos:
Kada atvyko jo — iššovė sau į širdį.

FREJENDAS

Puotavome drauge, dažnai mane jis girdė,
Kai reik nelaimę gert — Ksaveras jau toli.

KUN. LVOVIČIUS

Bet nuoširdžia malda tu jam padėt gali.

JANKOVSKIS¹⁷⁶

Iš kunigo kalbų tik pasijuokti noriu:
Kad ir blogesnis aš už turką ar totorių,
Už prūsą, austrą ar plėšiką — pagaliau
Nors ir už valdininką caro — kas toliau?
Kodėl nebaudžia nieks užu pralietą kraują?
Juk Vasilevskio nēr, o caras — viešpatauja.

FREJENDAS

Džiaugiuos, kad lygiai taip galvojame abu
Ir kad ne aš, o tu, Jankovski, nusidėjai.
Bet leiskit atsikvėpt, nes po tokių kalbų
Pajusi, kad staiga, kaip sako, išprotėjai.

Ei, Feliksai, jau mus belinksminai seniai —
Juk, panorėjus tau, kvatojasi velniai!

KELETAS KALINIŲ

Gera, gerai — dainuok, kalbėk, tik nenutilki.
Ei, Frejendai, o tu bent vyno mums pripilki!

ŽEGOTA

Palaukit — juk ir aš esu seimų bajoras¹⁷⁷,
Kurio galva šnekoms ir ginčams pramušta.
Minėjo grūdus čia — ir man užėjo noras,
Kaip ūkininkui, jums paporinti šį tą.
Nors caras ir atims geriausius mūsų grūdus,
Kad savo laukuose į žemę juos sugrūdus,
Bet bado tai nebus — grūdai pabrangs tiktai,—
Antanas kitados jau rašė apie tai.

VIENAS KALINYS

Koksai?

ŽEGOTA Goreckis¹⁷⁸. Juk ne mano išgalvota
Ši pasakėčia...

KELETAS Tai padeklamuok, Žegota!

ŽEGOTA

Kai dievas žmogų lauk išvijo iš dangaus,
Pagailo jam staiga nupuolusio žmogaus,
Ir liepė angelams ant kelio pribarstyti
Grūdų, kad žmogui jie iš tolo būt matyti.
Adomas grūdus tuos užėjo, bet kada
Pamatė, tarė sau: „Kokia iš jų nauda?“
O naktį prie grūdų šėtonas atlapsėjo:
„Nejaugi dievas juos be reikalo pasėjo?
Galbūt čia ne grūdai, o burtai paberti?
Paslėpsiu, kol žmogus supras, ko jie verti“.
Ragais galias vagas išvaręs, jas prispjaudė,
Supylė grūdus ten, kanopomis užspaudė
Ir iš visos gerklės nusijuokė jisai,
Kad viešpaties planus supainiojęs visai.
Bet kaip nusiminė pavasarį šėtonas,
Pamatęs ten rugius ir varpas jų geltonas.
O jūs, kurie pas mus ateinat tamsoje¹⁷⁹
Su sklidina širdim klastos, jėgos, žabangų —

Jei, radę laisvę, jūs palaidosite ją,
Apgausite save — ne dievą ir ne dangų.

JOKŪBAS

Antanui tai, žinia, už pasakėčią klius —
Jis Varšuvoj vėl gaus mažiausia metelius¹⁸⁰.

FREJENDAS

Aš Felikso šaukiuos. Pakol gerai suprasi
Tą jūs poeziją — praeis visa diena:
Visaip ją vartaliok, kol turinį surasi...
Gyvuoki, Feliksai! Prie vyno tiks daina!
(*Pila jam vyno*)

JANKOVSKIS

Kur Lvovičius? Ir vėl aukščiausiąjį maldauja.
Aš Lvovičiui skiriu dainelę savo naują¹⁸¹.
(*Dainuoja*)

Ar ilgai reiks kęst vergiją,
Jėzus Marija!
Niekad žaizdos neužgyja,
Jėzus Marija!
Makštyse kardai rūdija,
Jėzus Marija!

Turim carą kaip galviją,
Jėzus Marija!
Novosilcevas mus ryja,
Jėzus Marija!

Kol jie žemėj netrūnija,
Jėzus Marija!
Tol mūs žaizdos neužgyja,
Jėzus Marija!
Nes palaimino vergiją
Jėzus Marija!

KONRADAS

Prie stiklo tų vardų man neminėk, šiukštu!
Aš jau labai seniai nebetikiu į nieką,
Man nesvarbu litanija visų šventų,
Bet šventas visados Marijos vardas lieka.

KAPRALAS (*prieidamas prie Konrado*)

Gera, kad šventas dar jums, pone, vardas tas —
 Lošėjas, kurs visas prakišo monetas,
 Dar neprasilošė, jeigu laimingą dieną
 Kišenėje atras bent pinigėlį vieną.
 Palaimins dievas jį, apyvarton paleis,
 O šis atgal sugrįš jau pinigais keliais.
 Tas vardas — ne juokai. Su juo nieks nepražuvo.
 Kadais, labai seniai,— Ispanijoje tai buvo,
 Kur tarnavau pradžioj Dombrovskiui, o vėliau
 Po Sobolevskio vėliavom ėjau¹⁸².

SOBOLEVSKIS

Tai mano brolis!

KAPRALAS O, šaunus jis ir jo pulkas!

Drąsuolis buvo — jį nukirto penkios kulkos,—
 Į poną panašus. Įsakė man jisai
 Nujoti... Kaip ten tą miestelį?... Į Lamegą!¹⁸³
 Radau ten prancūzus girtutėlius visai:
 Kas kibina mergšes, kas lošia, o kas miega.
 Prancūzai visados dainuoja, kai girti,
 Bet dainos ir juokai jų niekam neverti.
 Senimas — net ir tas — tokias dainas dainavo,
 Kad klausant man jaunam net ausys raudonavo.
 Apie šventuosius jau pradėjo pliaukšt — baisu!
 Įpynė tarp kitų panos švenčiausią vardą —
 O sodalisas aš, žinokite, esu¹⁸⁴
 Ir privalau jį gint. Pastvėriau savo kardą.
 „Nutilkit, po velnių!“ — kad užrikau piktai,
 Ir smuklėje visi nutilo kaip matai.

(*Konradas susimąsto, kiti kalbasi tarpusavy*)

Klausykis, kaip toliau dalykai susiklojo.
 Kada visi girti nakčia kietai miegojo,
 Komanda: ant arklių! Prancūzai kepure
 Pačiupo, bet — de ja — kur dės, vargšeliai, jas,
 Jeigu galvų nėra? Galvų jų kaip kopūstų
 Prirežta: ir kad taip nė vienas nepajustų —
 Tai šeiminkas bent — nuo šitiekos svečių¹⁸⁵.
 O mano kur? Žiūriu — dar laikos ant pečių,

Kepurėn gi kažkas raštelį man įdėjo:
„Vivat Polonus, unus defensor Mariae!“^{1*}

Matai, aš gyniau ją, už tai ji man padėjo.

VIENAS KALINYS

Dabar tu, Feliksai, dainuoti privalai.

Ar vyno tau įpilt?

FELIKSAS

Jei taip jau norit — lai!

Nors Feliksui skausmai taipogi širdį gelia,

Bet linksmas bus jisai ir padainuos dainelę.

(*Dainuoja*)

Tu jau niekur nepražūsi,

Nors ir katorgon išvaro.

Net ir Sibire tu būsi

Nuolankiausias tarnas caro.

Rūdą kasdamas, galvoki,

Kad kirvius iš plieno daro:

Gal nukals kas kirvį tokį,

Kurs nukirs ir galvą caro.

Jei totoriaus dukrą vesi,

O totoriai — žmonės kantrūs,

Savo giminę pratęsi —

Gal užgims Palenas¹⁸⁶ antras.

Jei ant žemės atsisėsi

Ir gerai šeiminkausi,

Tai linus kas metai sėsi,

Kanapes kas metai rausi.

Nes iš plieno kala kirvį,

Iš kanapių virvę veja:

Gal nuvys kas tokią virvę,

Kad pasmaugtų carą jįja¹⁸⁷.

CHORAS (*dainuoja*)

Iš kanapių virvę veja,

Kad pasmaugtų carą jįja.

^{1*} Tegyvuoją lenkas, vienintelis Marijos gynėjas! (*Lot.*)

SUZINAS

Bet ko taip Konradas apsiblausė visai,
Lyg ruoščiusi prieit išpažinties jį?
Net negirdėjo jis, kaip Feliksas dainavo.
Žiūrėk — išbalo. Ne, ir vėl paraudonavo.
Gal serga?

FELIKSAS Ne, palauk — žinojau, kad taip bus.

Mes Konradą gerai pažinome lig šiolei.
Vidurnaktis — tai jo. Dabar jis atsibus,
Išgirsime dabar geresnę dainą, broliai!
Bet reikia muzikos. Grok, Frejendai, fleita
Jo seną gaidą¹⁸⁸. — Mes, stovėdami greta,
Pritarsim, kai reikės. Fleita lai tyliai groja.

JUOZAPAS (*žiūrėdamas į Konradą*)

Dabartės jo dvasia toli toli klajoja:
Gal skaito iš žvaigždžių ji ateitį tenai¹⁸⁹,
Pažįstamas dvasias gal sveikina jį,
O šios sutinka ją su dangiškom naujienom.
Pažvelkit į akis — tai ugnys po blakstienom,
Tačiau bereikšmės jos — paliko jas dvasia,
Paliko, kaip kariai palieka laukuose
Ugniavietę, kuri dar blykčioja nuo vėjo,
Tuo tarpu jau kariai kažkur toli nuėjo,
Ir, kol jį užges, visi bus namuose.

(*Frejendas bando įvairias melodijas*)

KONRADAS (*dainuoja*)

Jau numirusi buvo Daina,
O dabar — prisikėlė iš naujo.
Kaip vampyras¹⁹⁰ — jį alkaną:
Trokšta kraujo, vien kraujo, vien kraujo.
Šventas kerštas jį, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

(*Choras pakartoja*)

Ir pasakė Daina: jau naktis —
Savo brolius užpulsiu pirmiausia.
Kam į širdį suleisiu dantis,
Tas kaip aš virs vampyru baisiausiu.

Šventas kerštas mus, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

O paskui, išsisklaidę kur kas,
Priešo kraują mes čiulpsim iš lėto
Ir prikalsim jo kojas, rankas,
Kad jau niekad pakilt negalėtų.

Kai velniai priešo vėlę atjos,
Nemarumą iš jos išvargsim
Ir visi, užsisėdę ant jos,
Kolei jaus, tolei graušim ją, rysim.
Šventas kerštas mus, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

KUN. LVOVIČIUS

Nustoki, Konradai, dėl dievo, jau gana.

KAPRALAS

Kaip klaikiai žiūri jis! Šėtoniška daina.

(Nustoja dainavę)

KONRADAS *(fleitai pritariant)*

Kylu, lekiu¹⁹¹! Aukštyn — aukščiau visų,

Jau virš visos žmonijos,

Tarp pranašų esu.

Iš ten purviną skraistę ateities debesų

Mano žvilgsnis perveria kaip kalavijas.

Rankom kaip vėjais miglas aš skiriu —

Šviesėja — ir štai — aš į žemę žiūriu —

Skaitau tarsi garsiąją knygą Sibilės¹⁹².

Su pasaulių ateitimi.

Štai būsiantys metai skuba slėptis pirmi,

Lyg paukščiai menki, kada aras iškilęs

Ieško žemėj aukos.

Žiūrėk, kaip jie bėga į šalį.

Kaip slapstosi, kur kas begali.

Mano akys, ei, iš paskos,

Akys kaip žaibas,

Ir aš pats tartum aras raibas.

Kas per paukštis kyla tenai,
 Net dangus nuo jo plunksnų pajuosta —
 Kaip audros debesis juodi jo sparnai,
 O ilgi — kaip vaivorykštės juosta.

Jis ieško manęs debesy —
 Tai varnas!¹⁹³ Kas tu? Kas tu, varne, esi?
 Aš — aras! Jis žiūri — ir painioja mintį...
 Aš — griausmavaldis!¹⁹⁴ — Kas tu?
 Jis pažvelgė — ir tarsi dūmų tirštų
 Pripylė akis — negaliu prisiminti...

KELETAS KALINIŲ

Žiūrėk — išbalo jis kaip sauja pelenų!
 (*Stveria Konradą*)
 Nusiramink!..

KONRADAS Palauk — grumiuosi su varnu...
 Palaukit — išnarpliosiu mintį...

Ir dainą... pabaigsiu pinti...

(*Pasvyra*)

KUN. LVOVIČIUS

Gana dainų.

KITI Gana.

KAPRALAS Tai baikit pagaliau,
 Varpelis! Girdite? Patrulis eina jau!
 Gesinkit žiburį!

VIENAS KALINYS (*žiūrėdamas pro langą*)

Greičiau! Vartus atkėlė!
 Nualpo Konradas — palikit — vieną celėj!
 (*Visi išbėga*)

II SCENA

IMPROVIZACIJA

KONRADAS (*po ilgos tylos*)

Vienatvė! Ar žmonėms tu, dainiau, reikalingas?
Kur tas žmogus, kuris dainas tikrai supras,
Kurio akis ten visą dvasios liepsną ras?
Jei tu žmonėms kuri — tu, dainiau, nelaimingas:
Meluoji tu pats sau balsu ir liežuviu,
Užplūdusias mintis sulaužo tavo žodžiai,
Praryja jas kaipmat ir dreba, virpa godžiai,
Kaip virpa žemė virš šaltinių, virš gaivių,
Tačiau nematomų. O ar žmogus suvokia,
Kur tie šaltiniai kliokia?..

Įsivogė jausmai ir dega širdyje
Kaip kraujas, kurs giliai nematomas pulsuoja.
Kiek žmonės kraujo to įžiūri manyje,
Tiek mano dainose jausmų jie priskaičiuoja.

O daina, tu — žvaigždė, be galo tolima,
Ir paprasta akis tavęs dar nepagavo —
Ir nepagaus sparnais stikliniais skrisdama¹⁹⁵,
O atsitrenks tiktai į Paukščių Kelią tavo:
Kad saulės ten — suvoks akis,
Bet kiek jų ten — nepasakys.

O mano dainos! Žmonės jums nereikalingi.
Tai švieskite sielos pačioj aukštumoj,
Tekėkit jos gilumoj,
Kaip žvaigždės tolimos, šaltiniai paslaptingi.

Tegul išgirsta jas ir viešpats, ir gamta!
Nes dainius ir daina jų abiejų verta.

Virtuozas aš!

Aš ištiesiu rankas,
Lig aukštojo dangaus aš ištiesiu rankas
Ir, ant žvaigždžių pirštus išmiklintus uždėjęs,
Tarytum stikline armonika¹⁹⁶ griežėjas,

Aš groju himnus dausose,

Suku žvaigždės sava dvasia.

Paleidau dangumi garsų aš milijoną —
Tai aš juos pagimdžiau, žinau kiekvieną toną,
Sujungiu juos, padalinu
Ir į vaivorykštes, ir į strofas pinu.
Žaibus, perkūnijas garsais padabinu.

Aš pakeliu rankas, ir danguje sustoja
Tos žvaigždės, kuriomis virtuozo pirštai groja.

Dainuoju pats balsu didžiu —

Lyg viesulą dainas girdžiu:

Jos širdyse žmonių vaitoja,

Lyg vėtra staugia debesy,

Kartoja amžiai jas visi.

Kokie keisti garsai — ir skamba, ir liepsnoja,

Jie ausyse ir akyse —

Taip vėjo amžiną skridimą

Aš pamatau debesyse,

O išgirstu pagal švilpimą.

Tokia daina dievų verta!

Kaip visata ji sutverta.

Tokia daina — jėga, veiklumas,

Tokia daina — nemirtingumas!

Nemirtingumą aš jaučiu ir jį kuriu¹⁹⁷ —

Ką, dieve, tu gali daugiau, nei aš turiu?

Žiūrėk, kaip tas mintis pats iš savęs išgaunu,

Dedu jas žodžiuosna — ir štai

Pakilo jos aukštai aukštai

Ir šviečia, groja — nesugaunu.

Nors ir toli išleidęs jus,

Aš skambesį jūs išgirdau čia,

Ranka jūs formas tebejaučia,
Mintis atspėja jūs kelius:
Kaip kūdikius myliu aš jus!
O mintys mano, žvaigždės mano!
Jausmai jūs mano, vėtros mano!
Aš — tėvas tų minčių, to jausmo okeano,—
Visi jūs mano!

Trypiu, poetai, jus visus,
Jus, pranašai, ir jus, išminčiai,
Kuriais pasaulis šis garsus!
Nors ligi šiolei, kaip minties galinčiai,
Sau rinktumėt minios pagyrimus,
Išaukštinimus, plojimus,
Nors laurų vainikus jūs būsit nusipynę
Ir spinduliais šlovės sau galvas padabinę,
Nors liaupsinimus jums kasdien minia kartos,
Kurių visiems laikams turėtų jums pakakti,—
Nejausit tos jėgos, nejausit laimės tos,
Kurią aš čia jaučiu šią vienišąją naktį,
Kai pats dainuoju, pats klausau,
Kai pats dainuoju sau.
Taip, aš esu jautrus, stiprus esu, protingas.
Aš niekad nebuvo iškilęs taip aukštai,
Tad sužinot turiu, ar aš tikrai galingas,
Ar išdidus tiktai.
Jau mano valanda atėjo,
Dvasia stipri kaip niekada:
Tokia Samsono buvo valanda¹⁹⁸,
Kai prie kolonos jis apakintas stovėjo.
Numesiu kūną, o dvasia sparnus įgaus,
Sparnus galingo vėjo,
Pakilsiu virš žvaigždžių, planetų — lig dangaus —
Kur ribos tarp gamtos ir josios sutvėrėjo¹⁹⁹.

Ir aš turiu, turiu — tuos du sparnus turiu.
Ištiesiu nuo rytų lig vakarų. Paliesiu
Dešniuotu ateitį, o praeitį — kairiu
Ir spinduliais jausmų ligi tavęs atskriėsiu!

Į tavo dirstelsiu jausmus —
Juk sakoma, kad tu čia rūpinies už mus!
Aš atskridau, matai, tarytumei perkūnas —
Net šičia atnešė sparnai!
Bet aš esu žmogus, ir žemėj mano kūnas,—
Tenai mylėjau aš, tai ir širdis tenai.

Bet meilės niekad negalėjau
Aukot kam nors vienam, ir, tarsi bitė ta,
Kuri visoms gėlėms — ne vienai sutverta,
Aš niekados vienos tėvynės nemylėjau.
Myliu visus, visus! Ir žmones, ir tautas!
Visas jau buvusias ir būsimas kartas...
Ir spaudžiu prie širdies kaip draugas iš tikrųjų
Arba kaip mylimas, kaip vyras, tėvas jų —
Tėvynės laimės trokštu ir meldžiu,
Jos laime aš visus nustebinti geidžiu.
O kaip — nebežinau ir noriu pasiklausti.
Apsiginklavęs aš — turiu minties galias,
Minties, kuri tave žaibus išmokė austi,
Stebėti planetas ir jūras supt galias.
Turiu aš Jėgą tą, kurios žmonėms taip trūksta,
Turiu ir jausmą tą²⁰⁰, kurs slypi savyje
Taryt vulkanas koks ir kartais žodžiais rūksta.
Iš kurgi ta Jėga? Gal paėmiau aš ją
Nuo rojaus medžio²⁰¹, gal jo vaisiaus ragavau?
Galbūt iš knygų ją gavau
Ar iš uždavinių sprendimų,
Iš burtų, mokslo bei tyrimų?
O ne! Kūrėju aš gimiau:
Iš ten aš jėgą sau ėmiau,
Iš kur ir tu esi ją gavęs,
Nes nieko neradai, kai kurti atėjai.
Dabar, kaip aš, turi — prarasti nebijai.
Aš nežinau, iš kur — gal tu esi man davęs
Galingą žvilgsnį²⁰², nes kai aš aukštyr žvelgiu
Ir debesų kely regiu
Paukščius keliauninkus plasnojant,
Sparnais vos matomais bemojant, —

Vien tik pažvelgimu juos sulaikyt galiu,
Ir veltui paukščiai klyks vaitojimu gailiu —
Pakol neleisiu, tol neneš jų tavo vėjas.
Kometą sustabdu visą jėgą sudėjęs
Ir priverčiu stovėt, pakol žiūriu į ją.

Ir vien tik žmonės nuodėmingi,
Nors ir akli, bet nemirtingi,
Nenori mums abiem tarnauti vis, deja, —

Ir man, ir tau.

Todėl ieškot kelių į žmonių suskatau
Čia, danguje.

Galingas aš esu iš niekieno malonės.

Bet noriu viešpataut ir sielose žmonių —
Jei paukštį ir žvaigždę aš sustabdu žvilgsniu,

Tai privalau valdyt ir žmones.

Ne kardu, nes kas kelia jį,

Tasai ir pats nuo kardo žūva.

Ir ne daina — neauga ji,

Ne mokslais — jie per greitai pūva.

Turiu valdyt jausmais, kuriuos tik tu matai:

Valdyt, kaip tu valdai — visus, visur, slapta:

Kas mano valią žemėj vykdys,

Save laimingą tas matys.

O tiems, kurie mane užpykdys, —

Kančia, nelaimė, prapultis.

Tebūna žmonės man kaip sakiniai ir mintys,

Kurios, kai noriu aš, dainon privalo pintis, —

Juk šitaip tu valdai ir mus!

Aš saugočiau žodžius, minties nenumarinčiau.

O jei žmonių sielas valdyčiau ir jausmus,

Tai savo tautą aš kaip gyvą dainą pinčiau

Ir laimės dainą²⁰³ tau iš jos sukurčiau ryt —

Stebuklas, kokio tu nemoki padaryt!

Duok sielų valdžią man! Dvasia pasauliu bodis —

Negyvu pastatu, bet giriamu kitų.

Dar nebandžiau lig šiol, ar kartais mano žodis

Nesuardytų jo iš pamatų.

Tačiau jaučiu, kad jeigu pamėginčiau,

Įtempęs valią, vienu tik žodžiu
 Šimtus žvaigždžių padangėj užgesinčiau
 Uždegdamas šimtus naujų žvaigždžių,
 Nes nemirtingas aš! O mintys viską gali,
 Aukštesnio už save dar aš nesutikau.
 Aukščiausias danguje! Tavęs, o visagali,—
 Aukščiausias iš žmonių — ieškoti atvykau.
 Nesutikau lig šiol, bet kad tu čia — tikėjau.
 Leisk man pajust, kad tu — aukštesnis už mane:
 Valdžios man reik — sakyk, suteiksi ją ar ne!
 Kad buvo pranašai, jau kitados girdėjau,
 Bet ką galėjo jie, tą aš galiu žodžiu,
 Užtat valdžios — tokios kaip tavo — aš geidžiu:
 Geidžiu valdyt sielas kaip tu, o sutvėrėjau!

(Ilga tyla)

(Ironiškai)

Tyli, tyli! Dabar žinau, kas tu esi —
 Tu rastas ne širdim, bet proto išgalvotas: —
 Aš supratau — melavo man visi —
 Ne meilė tu, o vien tik protas.
 Ir žmonės ne širdim — protu tave supras,
 Mintim — ne širdimi kelius tavuosius ras.

Tik tas, kurs knygon įsikniso,
 Kurs skaičių paslaptį atseks —
 Tik tam iš tavo proto viso
 Maža dalelė atiteks.
 Suras ir paraką, ir garą,
 Gerus ir negerus žodžius,
 Suras tikėjimą negerą
 Ir mokslui šunkelius klaidžius.
 Mintis pasauly galingiausia,
 Širdis težino vien skausmus,
 Davei man gyvastį trumpiausią,
 Davei stipriausius man jausmus.

(Tyla)

Kas yra jausmai mano?

Tiktai kibirkštėlė!

Kas gyvenimas mano?

Viena valandėlė!

Kas yra būsimieji griaustiniai nūnai?
Tiktai kibirkštėlė!
Kas ta amžių eilė, kur iš knygų žinai?
Viena valandėlė!
Kas yra pats žmogus ir kaip jį pavadinti?
Tiktai kibirkštėlė!
O mirtis kas yra, kur nutraukia mums mintį?
Viena valandėlė!
Kas Jis buvo²⁰⁴, kada viskas buvo Jisai?
Tiktai kibirkštėlė!
Amžinybė, kai Jis pasiims ją visai,
Tebus valandėlė.

BALSAS IŠ KAIRĖS²⁰⁵

Kaip žirgą balnosiu
Jo sielą ir josiu —
Jau sėdžiu balne,
Ei, nešk mane,
Greičiau!

BALSAS IŠ DEŠINĖS²⁰⁶

Neleisime, ne!
Mes ginkim jį, ginkim,
Sparnais apkabinkim
Karščiau.

Jei valandėlė ta užtrunka kiek — ji gauna
Ugnies iš kibirkšties ir stato, kuria, griaua.
Pratęskime tad ją, dalinkime pusiau,
Uždekim kibirkštį — tiktai drąsiau, drąsiau!
Dabar — gerai — štai taip. Šaukiu tave dar sykį
Ir draugiškai prašau, maldauju: išklausyk.
Tyli, o kariavai su pragaru pačiu²⁰⁷ —
Ir aš tave kovon kviečiu!
Neniekinki manęs, turiu aš iki valiai
Jėgos — broliuojuosi aš su didžia tauta —
Ten mano armijos ir sostai, ir karaliai —
Jie eis greta.
Baisėnis priešas aš už velnią jau savaime:
Jis kovėsi protu, aš grumsiuos širdimi,
Užgrūdintas kančios ir meilės ugnimi.
Kai tu išplėsdavai iš mano rankų laimę,
Tai kumščius sudrėkindavau savu krauju²⁰⁸,
Bet nepakeldavau prieš dangų jų.

BALSAS

Paversiu žirgą

Aš į paukštį.²⁰⁹

Plunksnos mirga —

Kilk į aukštį!

Kilk!

Nūnai, tėvyne, mūs likimai susipynė,

Aš tavo dvasią savyje jaučiu.

Aš — tai tas pat, kas tėvynė,

Nes už milijonus myliu štai ir kenčiu.

Užtat ir mano vardas — Milijonas!

Į vargstančią tėvynę aš žiūriu

Taip kaip sūnus į motinos lavoną.

Visos tautos kančias aš iškentėt turiu,

Kaip kenčia motina už savo iščios vaisių.

Kenčiu, o tu valdai ir savo spindesį

Tu mus teisi,

O mes visi

Sakom, kad tu neklaidingas esi!

Klausyk, jei tai tiesa, ką išgirdau kadaise

Užgimdamas: kad tu myli visus,—

Jei šį pasaulį tu gimdydamas mylėjai,

Jei tėviškai visiems tu geras ir teisus,

Jei paukščių ir žvėrių kadais pasigailėjai,

Į arką uždarei juos²¹⁰ tvano sūkury;

Jei gu širdis nėra baidyklė tik, kuri

Jai skirtą amžių vos tespėja įpusėti,

Ir jei valdyti tau — tai reiškia ir mylėti;

Jei „gelbėk“ šaukiančius girdi mus ir matai

Ir nelaikai žmonių bendra suma tiktai,

Jei meilė iš tiesų tau valdant reikalinga

Ir ji — ne pasekmė skaičiavimo klaidingo...

BALSAS

Paukštį į hidrą!

Tegu akis

Jam išdraskys!

Trenk į ugnį!

Į bedugnę!

BALSAS

Žvaigždė bekrintanti!

Kas per jėga

Bedugnėn ją bloškė staiga!

BALSAS

Be saulės kometa

Tamsoj klajoja.

Ir tės klajonę tą,

Kol abejoja.

Mus veja, kaip matai.

PIRMA IŠ KAIRĖS Netikęs gyvuly!
 Tu žodžio pastaro ištart jam nepadėjai,
 Garbėtroškos aukštyn šiek tiek nepakylėjai!
 Dar valandėlė — ir jis būtų su mumis.
 Turėt jį rankose — ir grįžti tuščiomis!²¹²
 Regėti kraują — ir nė lašo nenuryti!
 Kvailiausias iš velnių tai tu esi, brolyti!

ANTRA

Jis dar sugrįš.

PIRMA Šalin — pasmeigsiu ant ragų
 Ir trenksiu pragaran — tiesiog ryklėn šėtono.

ANTRA

Išgąsdino! Cha cha, mamyte, man baugu!
 Kaip vaikas verksiu aš.
 (*Verkia*)

Tai še!

(*Suduoda ragais*)

Gavai į šoną!

Tupėk sau pragare! Na, kaip ten tau — smagu?
 Valio, ragai geri!

PIRMA

Sacrédieu!^{2*}

ANTRA (*suduoda*)

Še tau!

PIRMA

Bėkim!

(*Girdėti — kažkas pasibeldžia ir pasuka raktą duryse*)

ANTRA DVASIA

Tai kunigas! Ragus paslėpkim ir tylėkim.

^{2*} Po velnių! (*Pranc.*)

III SCENA

ĮEINA KAPRALAS, BERNARDINAS BROLIS PETRAS, VIENAS KALINYS

KUN. PETRAS

Aukščiausiojo vardu skubu tau į pagalbą.

KALINYS

Apalpo jis turbūt. Negirdi, ką jam kalba.

KUN. PETRAS

Ramybė šioms namams²¹³, ramybė, vargše, tau!

KALINYS

Dėl dievo, dūsta jis ir blaškosi. Matau,
Tikriausiai nuomaris. Žiūrėk, kaip kramto lūpas.

(Kun. Petras meldžiasi)

KAPRALAS *(Kaliniui)*

Jūs, pone, eikit sau, palikit mudu du.

KALINYS

Dėl dievo! Ar ilgai jis melsis čia ir klūpos!

Į guolį neškit jį, pakelkim nuo grindų.

Kur dėt jį, kunige?

KUN. PETRAS Palikite.

KALINYS Į guolį.

(Guldo Konradą)

Ta beprotybė jį, matyt, ir vėl užpuolė.

Ne pirmą kartą taip dainuoja, kalba vis,

O rytą, pažiūrėk, jis sveikas kaip žuvis.

Bet kas pasakė jums?

KAPRALAS Tai neramus vaikinai!

Nutilkim, juk matai, kad meldžias bernardinai*;

Žinojau apie jį šį tą jau ir anksčiau.

O šiąnakt išgirdau jo celėj triukšmą ūmų,

Priėjęs pažvelgiau, ir tai, ką pamačiau,
Tik man vienam žinot. Nubėgau aš pas kūmą,
Pas brolį Petrą — jis be galo pamaldus,—
Pasižiūrėk, sakau, nes kalinys uždus...

KALINYS

Dievaž, nesuprantu ir kraustausi iš proto.

KAPRALAS

Iš proto kraustaisi? Ei ponai, atsargiau!
Nors mokslo turit jūs, kad nebereik daugiau,
O štai kokia lemtis žmogaus labai galvoto:
Pro lūpas išdidžias, pro iškalbingas tas,
Regiu besiveržiant ne maldą, o putas.
Girdėjau jo dainas. Nors žodžių nesupratęs,
Bet vien tiktai akis ir kaktą jo pamatęs,
Tuoj sumečiau, kad čia kažkas negera, ne!
Esu rekrūtuose²¹⁴, buvau legione,
Tvirtoves, redutus²¹⁵ šturmu ėmiau anksčiau,
Per savo gyveną aš mirštančių mačiau
Daugiau nei knygų jūs, daugiau, be abejonės.
O tai jau nemažai — regėt, kaip miršta žmonės.
Aš Pragoje²¹⁶ mačiau lavonus paskerstų,
Ispanijoj krūvas nuo bokšto nustumtų,
Papjautas motinas, net apsakyti nemoku,
Ir vaikelius mažus ant durtuvų kazokų,
Ir prancūzus sniege, ir ant kuolų turkus²¹⁷.
Mačiau, kaip kankiniai sutinka mirtį, broliai,
Kaip vagys, žmogžudžiai, kaip turkai ar maskoliai.
Mačiau sušaudomus ir vyrus, ir vaikus,
Kurie į šautuvą su panieka žiūrėjo.
O kritus jiems, aplink jų baimė šmižinėjo —
Neleido gėda jai, didybė ir širdis
Lig tol išeit. Laisva ji šliaužė kaip vabzdys —
Bjauri, nes trūko bet kokie jau kūno pančiai.
Užtenka tik pažvelgt į mirusio akis,
Ir apie sielą jos aiškiausiai pasakys,
Kad gėdinas skausmų, kad pasmerkta ji kančiai.
Aš, pone, taip manau, kad mirusio kakta —
Tai lyg leidimas koks, kurs į pasaulį tą
Ataveria duris drąsuoliui tarp šventųjų,

O jei bails koksai — tarp dievo prakeiktųjų.
O to žmogaus kakta, jo žvilgsnis ir daina
Man, gerbiamasis, nepatinka, ir gana.
Bet eikite ramiai į savo celę, pone,
Su vienuoliu mes čia slaugysime ligonį.

(Kalinys išeina)

KONRADAS

Taip — šimtmečiais ilgais — žiojėjo praraja...
Tegu — iškęsiu aš ir tūkstantmečius ją!
Ar melstis? Bet malda juk nieko nebeduoda,
Argi užpildys ji tą prarają, tą juodą!
Jinai juk amžina.

KAPRALAS Kaip kalba jis — girdi?

KUN. PETRAS

Sūnau, esi tave tebmylinčioj širdy.

(Kapralui)

Tu pažiūrėk, kad nieks įeiti nebandytų
Ir, kol aš būsiu čia, kad niekas netrukdytų.

(Kapralas išeina)

KONRADAS *(pašoka)*

Ne, neišlupo nieks dar tų stiprių akių²¹⁸,
Kuriom aš net iš čia toli toli žvelgiu.
Matau aš ir tave, o Rolisonai²¹⁹ — broli!
Ir tu kalėjime? Žvelgi liūdnei į tolį —
Apleido dievas — tu jau viltį praradai
Ir galvą sudaužyt į akmenis bandai:
„Padėkite!“ — dangus nenori, aš nemoku,
Turiu stiprias akis — žvilgsniu užmušt galiu —
Ne, tik parodyti — nuvest po langelių —
Pro jį ne vienas jau ant akmenų iššoko
Ir galą gavo taip. Tai šok, brolau, pro jį
Ir lėk man iš paskos į tamsą — ten toli,—
Toje prarajoje nėra vergų ir ponų,
Nėr brolių ir tėvų, tautų — ir jų tironų...
Tai šok.

KUN. PETRAS Pikta dvasia! Pažįstu iš nuodų
Tave — visų velnių bjauriausią ir gudriausią.

Tu į tuščius namus lendi²²⁰ neatsiklausęs,
Jo lūpomis kalbi — ir, viešpaties vardu,
Aš pagavau tave, dabar nebepaleisiu.

Exorciso...^{3*}

DVASIA Palauk, leisk — pro duris išeisiu.

KUN. PETRAS

Išeisi tik tada, kai dievas to norės.
Čia liūtas nugalės iš Judo giminės²²¹:
Tu liūtą gaudei, bet, užmetęs tinklą tavo,
Aukščiausias juo tave šiam žmoguije pagavo.
Suduosiu smūgį tau jo lūpomis nūnai:
Melagi, nemeluok, sakyk man, ką žinai.

DVASIA

*Parle-moi donc français, mon pauvre capucin.
J'ai pu dans le grand monde oublier mon latin.
Mais étant saint, tu dois avoir le don des langues.—
Vielleicht sprechen Sie deutsch? Was murmeln Sie so bang? —
What it is? — Cavalleros, rispondero Io!*^{4*}

KUN. PETRAS

Šimtaliežuvė jį gyvatė apsivijo.

DVASIA

*C'est juste, dans ce jeu, nous sommes de moitié,
Il est savant, et moi, diable de mon métier.
J'étais son précepteur et je m'en glorifie,
En sais-tu plus que nous? Parle — je te défie.*^{5*}

KUN. PETRAS

Aukščiausiojo vardu tave užkeikiu — lauk!

DVASIA

Ei, kunige, sustok, ko tau skubėt — palauk:
Juk ne šėtonas tu, tai nekankink, būk geras.

^{3*} Užkeikiu. (*Lot.*)

^{4*} Kalbėk su manim prancūziškai, vargšeli mano kapucine. Aukštojoje visuomenėje aš galėjau užmiršti lotynų. Bet tu, kaip šventasis, turi mokėt daug kalbų. (*Pranc.*) Gal kalbi vokiškai? Ką murmi taip bailiai? (*Vok.*) Kas tai? (*Angl.*) Ponai, aš atsakysiu. (*It.*)

^{5*} Tai tiesa, šiame žaidime mes kompanionai. Jis yra mokslo vyras, aš — šėtonas pagal profesiją. Buvau jo mokytoju ir tuo didžiuojuosi. Gal moki daugiau už mus? Kalbėk — nagi, pabandyk. (*Pranc.*)

KUN. PETRAS

Kas tu?

DVASIA Lukrecijus²²², Leviatanas²²³, Volteras²²⁴,

Be to, *Legio sum* ir *alter Friz*^{6*} esu²²⁵.

KUN. PETRAS

O ką matei?

DVASIA Mačiau aš žvėrį²²⁶.

KUN. PETRAS

Kur?

DVASIA

Gi Romoj.

KUN. PETRAS

Vėl grįšiu prie maldų — meluoji, net baisu.

(*Meldžiasi*)

DVASIA

Klausau.

KUN. PETRAS Kur kalinį matei?

DVASIA

Sakiau gi, Romoj.

KUN. PETRAS

Meluoji.

DVASIA Kunige, garbe prisiekt galiu

Ir mylimos vardu — ak, kaip aš ją myliu!

Ar vardą jos žinai? Jos vardas — Išdidumas.

Koks tu neatidus!

KUN. PETRAS (*sau*) Baisus nepaklusnumas.

Prieš dievą pulsiau aš su atgaila karšta.

(*Meldžiasi*)

DVASIA

Nereikia, aš ir pats paliksiu sielą tą,

Nes įlindau blogai (girdi, šėtonas gailis!),

Ir bado siela ta tarytum ežio kailis —

Apsivilkau, matyt, jį išvirkščių ašai.

(*Kunigas meldžiasi*)

Bet tu taip pat gudrus, nors paprastas broliukas,—

Gal asilai tave rinks popiežium netrukus?

Kvailystę stato juk bažnyčioje viešai —

Tu — išminties žvaigždė, o pastatytas šone!

^{6*} Esu Legionas (*lot.*) ir senas Fricas (*vok.*).

KUN. PETRAS

O kvailas padlaižy ir niekšiškas tirone,
Tu šliaužioji žemai, bet sieki kąst aukštai.

DVASIA (*juokdamasi*)

Aha! Tu supykai, ir poterius — *da capo*^{7*}.
Pasižiūrėkite, koks jis juokingas tapo —
Ir ką tu ten ranka maišai, suki keistai,
Tarytumei lokys nuo nosies uodus baido!
Jis vapa savo — na, gana to kvailo vaido.
Žinau, ką tu gali, tad apsakysiu tau,
Ką aš praeityje ir ateity matau —
Žinai, kokie gandai apie tave paplito?

(*Kunigas meldžiasi*)

Kas laukia Lenkijos po šimtmečio, po kito?
Kodėl prioro²²⁷ taip neapkenti, už ką?
Ką reiškia gyvulys Apokalipsėj²²⁸, a?
Tyli tik ir meldies. Geriau man pasakyki,
Ko, kuniguži, tu taip prikibai šį sykį?
Už ką mane muši, plaki, kad net baisu?
Ne Belzebubas²²⁹ aš, o velnias tik esu.
Ne tarną reikia baust už nuodėmes jo pono —
Aš čia esu pagal parėdymą šėtono.
Jis mūsų viešpats juk, o aš esu, brolau,
Kaip gubernatorius, kreishauptmanas, landratas²³⁰.
Įsako sielą čiupt — klausyti privalau.
Sielelė, aišku, to nemalonumo kratos,
Bet kuo čia dėtas aš? Turiu klausyt aklai.
Tironas rašo vis: „Įvykdyt!“ Na, ir lai!
Nejau manai, kad man smagu kankint sielelę?
Ak!..

(*Dūsauja*)

Bloga būt jautriam... Ak, kaip man širdį gelia.
Kai aš ką nors čiumpu į nagą, tai, žinai,
Vis uodega braukiu sau ašaras liūdnei²³¹.

(*Kunigas meldžiasi*)

Kaip Hamaną ryt muš tave²³², parmetę žemėn.

^{7*} Iš naujo (*it.*).

KUN. PETRAS

In nomine patris et filii, et spiritus sancti, amen.

Ego te exorciso, spiritus immunde.^{8*}

DVASIA

Ei kunige, sustok, palauki bent sekundę!

KUN. PETRAS

Tai kur tas kalinys, kurs geidžia prapulties?

Tyli... *Exorciso...*

DVASIA

Ak, neskubėk išties.

KUN. PETRAS

Ar kalinį matei?

DVASIA

Taip.

KUN. PETRAS

Kokį?

DVASIA

Nuodėmingą.

KUN. PETRAS

Kur?

DVASIA Vienuolyne.

KUN. PETRAS

O kuriam — man reikalinga...

DVASIA

Dominikonų. Betgi, kunige, jisai

Prakeiktas ir todėl priklauso man visai.

KUN. PETRAS

Meluoji.

DVASIA Miręs jis.

KUN. PETRAS

Meluoji.

DVASIA

Serga, guli.

KUN. PETRAS

Exorciso te...

DVASIA

Ei, sustok, nesmauk, bičiuli!

Kalbėti negaliu, uždusinai mane.

KUN. PETRAS

Teisybę pasakyk.

DVASIA

Jis kliedi kaip sapne

Ir sprandą nusišuks pats sau rytoj iš ryto.

KUN. PETRAS

Meluoji.

^{8*} Vardan dievo tėvo ir sūnaus, ir šventosios dvasios, amen. Aš užkeikiu tave, piktoji dvasia. (*Lot.*)

DVASIA Susirask sau liudininką kitą.

Kankink ir bauski jį, nelieski nekaltų.

KUN. PETRAS

Kaip jį išgelbėti?

DVASIA Nors ir pastiptum tu —

Nepasakysiu, ne!

KUN. PETRAS *Exorciso...*

DVASIA Raminti

Jį reikia.

KUN. PETRAS Taip, gerai. Aiškiau išdėstyk mintį.

DVASIA

Užkimęs, negaliu.

KUN. PETRAS Sakyk!

DVASIA Meldžiu karštai —

Leisk pailsėt...

KUN. PETRAS Sakyk, ko reikia jam...

DVASIA Matai,

Ištarti negaliu.

KUN. PETRAS Sakyk!

DVASIA Che... duonos... vyno...

KUN. PETRAS

Tai ačiū, viešpatie, jau tavo tarnas žino,

Kad kūnu ir krauju tavuoju²³³ jį galiu

Sustiprinti; skubu nurodytu keliu.

(*Dvasiai*)

O tu gi susirink, ką šičia priplepėjęs,

Ir nešdinkis tenai, iš kur esi atėjęs.

(*Dvasia išnyksta*)

KONRADAS

Še ranką! Atsargiai — matai, kaip aš giliai.

Ir kilkime aukštyn kaip paukščiai, kaip svajonės.

Koks oras, kaip šviesu, kaip glosto spinduliai!

Kas ranką tiesia man? Tai angelai ir žmonės.

Skubėjot, žmonės, traukt manęs, kol nevėlu —

Aš, niekindamas jus²³⁴, ieškojau angelų.

KUN. PETRAS

Aukščiausiojo ranka tave jau palytėjo:

Tom lūpom, kuriomis jį šlovinęs esi,

Nūnai pikta dvasia bjaurias kalbas kalbėjo,—
Protingom lūpom tai bausmė labai baisi.
O kad galėtų jos, jau nubaustos ir kaltos,
Užmiršti tas kalbas...

KONRADAS Jos jau tenai iškalτος.

KUN. PETRAS

Tai melskis — gal dabar jau lūpos jų bijos,
Ir dievas nepaklaus, o ką gi reiškia jos.
Mintis, bjauriu žodžiu sutepus savo kūną,
Be galo panaši į karalienę būna,
Kuri prastu rūbu lig vakaro vėlaus,
Sau galvą pelenais pabarsčius²³⁵, atgailaus,
O grįžus užsilvils tą rūbą, kur dėvėjo,
Ir dar labiau spindės, negu anksčiau spindėjo.
Užmigo...

(*Klaupiasi*)

 Gailestis tavasis be ribų.

(*Krenta kryžiumi*)

Aš, tavo tarnas, čia, o viešpatie, kalbu —
Pasenęs tarnas jau, o šis, matai, koks jaunas.
Liepk sekt jam iš paskos — lai už tave jis kaunas,
O aš už jo kaltes priimt bausmės geidžiu.
Jisai pasitaisys ir dar nustebins daug ką.
O gailestingasai, priimk šią mano auką!
(*Meldžiasi*)

(*Gretimoje bažnyčioje, už sienos, pradeda giedoti kalėdų giesmes²³⁶. Viršum Kunigo Petro galvos angelų choras — gieda „Angelas tarė piemenėliams“*)

ANGELŲ CHORAS (*vaikų balsai*)

 Ramybė šiems namams, ramybė,
 Visiems geriems žmonėms — linksmybė!
 Tai tavo tarnas paklusnus
 Ją atnešė į šiuos namus.
 Ramybė šiems namams, ramybė!

PIRMAS ARCHANGELAS (*gaida „Dievas mūsų prieglauda“*)

 Jis nusidėjo tau labai, o dieve, nusidėjo.

ANTRAS ARCHANGELAS

 Bet meldžiasi už jį karštai tavieji angelai.

PIRMAS ARCHANGELAS

Sutryпки tuos, kurie tave suniekint panorėjo.

ANTRAS ARCHANGELAS

Atleiski tiems, kurie tave pažino per vėlai.

ANGELAS

Kai virš Judėjos²³⁷ su vilties
Žvaigžde²³⁸ skridau vidur nakties,
Tai himnas gimusiam skambėjo,
Bet jo karaliai negirdėjo,
Žvaigždės išminčiai neregėjo.

Tik piemenėliai nelauktai
Pamatė žvaigždę tą aukštai
Ir į Betliejų atskubėjo:
Pasveikint savo atpirkėjo
Vargdieniai ir prastuoliai ėjo.

PIRMAS ARCHANGELAS

Kai savo angelų mintis, gudrybę, dieve, sužinojai,
Tai net ir angelams, toms dvasioms amžinoms, nedovanojai:
Nukrito iš dangaus, kaip koks žvaigždžių lietus, tų angelų pulkai,
Nukrinta ir nūnai, kas dedasi gudrus, didžiuojasi paikai.

ANGELŲ CHORAS

Apreiškė viešpatis mažiesiems,
Ko nepareikšdavo didiesiems.
Išveski jį tiesiu keliu —
Nes buvo jis tarp didelių,
Išveski jį tiesiu keliu!

ANTRAS ARCHANGELAS

Jis niekados tvarka ir priesakais tavais neabejojo.
Ir ne tuščios šlovės ar išminties jisai ieškojo.

PIRMAS ARCHANGELAS

Tavęs jis nepažino, tau nesimeldė karštai
Ir nemylėjo jis tavęs, pasaulio atpirkėjo!

ANTRAS ARCHANGELAS

Bet vardą dievo motinos jis garbino už tai,
Mylėjo žmones jis, karštai ir daug mylėjo.

ANGELAS

Žemčiūgais kryžių išdabinę,
Išminčiai puošia juo krūtinę,

Karaliai — savo vainikus,
Bet jų širdims jis per sunkus;
Apšviesk, o dieve, jų takus!

ANGELŲ CHORAS

Mes mylim žmones, neapleidžiam
Ir visuomet su jais būt geidžiam.
Karalių išvyti piktai,
Varguolių priglausti karštai,
Jiems himnus giedame už tai.

ARCHANGELŲ CHORAS

Iš dulkių galvą tu pakelki, o jinai sieks dangų
Ir nusilenks žemai, ir tau už viską padėkos.
Išgelbėta, pasaulį tau po kryžium paaukos
Ir šlovins gailestingą ir teisingą dievą brangų!

ABU CHORAI

Tebus ramybė paprastumui,
Dorybei kukliai, paklusnumui!
Ją tavo tarnas į namus
Šiandieną atnešė pas mus.
Ramybė tam, kas neramus!

IV SCENA

NAMAS NETOLI LVOVO

MIEGAMASIS KAMBARYS — ĮBĖGA IEVA, JAUNA MERGINA, PATAISO
GĖLĖS PRIE ŠVENČIAUSIOS PANELĖS PAVEIKSLO, ATSIKLAUPIA IR
MELDŽIASI — ĮEINA MARCELINA²³⁹

MARCELINA

Tu dar meldiesi vis! Vėlu, jau gulti laikas.

IEVA

Aš už tėvynę jau pasimeldžiau dabar
Ir už tėvus taip pat meldžiaus kaip mažas vaikas,
Tai ir už juos visus²⁴⁰ mes pasimelskim dar.
Nors jie labai toli, bet tai vienos tėvynės
Vaikai — mūs Lenkijos, mūs motinos gimtinės.
Lietuvis, kurs pas mus atbėgo, net baisu,
Ką šneka jis apie rusus, kokių balsu!
Įsakęs caras juos kalėjiman sodinti,
Kaip Erodas koksai, jų kartą sunaikinti.
Tėvelį kalbos jo nuliūdino užvis —
Išėjo į laukus ir nesugrįžta vis.
Mama užpirkt mišių važiavo į bažnyčią,
Nes daug jų mirę jau. Aš pasimelsiu šičia
Už juos visus ir tą, kurs rašė šias dainas²⁴¹.

(Rodydama knygelę)

Kalėjime ir jis kamuoja per dienas.
Tas dainėles skaičiau — ir gražios, ir jausmingos,
Todėl prieš atvaizdą Marijos sopulingos
Aš melsiuos ir už jį — galbūt tėvai žili
Jau mirę, ir nėra, kas meldžiasi už jį.

(Marcelina išeina)

(Ieva meldžiasi ir užsnūsta)

ANGELAS

Atskrisiu kaip miegas — lengvai, tylutėliai.

ANGELŲ CHORAS

Palinksminsim mūsų broliukui sapnus,
Po galva patiesime savo sparnus,

Apšviesim jo veidą, kad dingtų šešėliai,
Dainuosim ir žaisim, skrajosim ratu
Aplink numylėtinį mūsų kartu.
Supinsim rankas kaip lelijos, kaip trapios,
Nulenksime galvas kaip rožės, kaip kvapios.
Išpinsime plaukus žvaigždėtus ir juos
Džiovinsim, kvėpinsim žvaigždžių spinduliuos —
Ir, kvepantią gyvą vainiką nupynę,
Apjuosime juo mūs broliukui krūtine,
Jis visas paskęs tarp lelijų baltų.
Dainuosim ir žaisim, skrajosim ratu
Aplink numylėtinį mūsų kartu.

IEVA

REGĖJIMAS

Lietutis toks šiltas, gaivus, toks svaigus,
Iš kur tas lietutis — toks giedras dangus,
Giedras dangus!
Žali ir raudoni lašai krinta tykiai —
Rožės, lelijos, vainikai
Jau dengia mane... Ak, koks miegas saldus,
Koks lengvas, kvapnus — kaip medus.
Rožės raudonos ir baltos,
Lelijos tyros, nekaltos!
Ne žemėj jūs augot, o virš debesų.
Nuo balto narcizo net naktį šviesu,
O puokštės melsvųjų žibučių —
Kaip akys nekaltos vaikučių...
Pažįstu — tai mano žiedai šie skinti,
Dar vakar daržely juos laisčiau pati,
Tos spindinčios rožės, tos baltos lelijos —
Puošiau jom paveikslą Marijos.
Matau — Marija stebuklingai graži!
Jėzuliui vainiką paduoda iš lėto,
Jėzulis juo žaidžia, kaip žaidžia maži —
Ištraukia gėles ir į žemę jas mėto...
Jos taip pagražėjo, jų pilnas dangus,
Ir džiaugias kiekvienas žmogus,
Kuriam į širdį nupuolė
Mano gražuolė!

Jos pinasi pačios į vainikus,
Tyliai linguoja ir šnera.
Dieve, kaip man čia gera!
Tegul amžinai tas vainikas puikus
Dabina mane. Aš numirti galėčiau,
Kad tik į gėles žiūrėčiau.

Ar matot, ta rožė gyva!
Į ją nusileido dvasia nemirtinga,
Linguoja iš lėto galva,
Alsuoja ugnim stebuklinga.
Tarytum aušra, iš rytų eidama,
Ji šypsosi, žiedlapius praskleisdama,
Tarp lapų dvi lūpos raudono koralo
Man šnibžda kažką tylutėliai be galo.
O ką tu man porini, rože daili?
Taip tyliai, liūdnei, kad tarytum gaili,
Jog teko palikti gimti žolynėliai?
Nuskyniau tave aš ne užgaidos dėlei —
Marijos paveikslą tavim dabinau
Ir ašarom vakar tave gaivinau.
Bet iš tavo lūpų kyla
Kibirkštis po kibirkšties, —
Kaip suprast šią tavo bylą:
Gal šviesos — tai tavo dainelės nakties?
Ko tu nori, prakalbėki!

ROŽĖ

Prie širdies mane padėki.

ANGELAI

Išpinkim iš savo vainiko mes ją.

ROŽĖ

Ištiesus sparnus, aš ir vėlei skrajoju.

ANGELAI

Mes grįšim linksmi ir laimingi į rojų.

ROŽĖ

O aš, kol aušra išsiskleis danguje,
Ilsėsiuos prie josios širdies krištolinės —
Tarytum apaštalas²⁴², kurs kelyje
Ilsėjos ant dieviškos Kristaus krūtinės.

V SCENA

KUNIGO PETRO CELĖ

KUN. PETRAS (*meldžiasi, gulėdamas kryžiumi*)

Po visagalinčia aukščiausiojo ranka

Aš — tik dulkė menka.

Bet, išpažinus tą menkystę, visagali,

Ir dulkė su tavim kalbėti gali.

REGĖJIMAS

Pakilo Erodas²⁴³ — ir Lenkija visa

Nūnai jo naguose.

Matau — keliai ilgi, balti — kryžiuojas, bėga,

Net neužmatomi — per tyrlaukius, per sniegą

Į šiaurę bėga jie, link tolimų kraštų,

Kaip upės be krantų.

Štai vienas tų kelių kalėjime prapuola,

O tas kasyklose atsimušą į uolą,

Į jūrą veda šis. Žiūrėkite — keliu

Vežimų virtinės, kiek užmatyt galiu —

Visi, visi į vieną šalį.

Tai mūs vaikai, o visagali!

Į šiaurę tremiami visi.

Už ką tokia lemtis baisi?

Nejaugi leisi juos kankinti

Ir visą kartą išnaikinti?

Žiūrėk, tas vaikas²⁴⁴ — štai išaugs mūs apgynėjas,Tėvynės atpirkėjas²⁴⁵.

Jis — didvyrių kraujas ir laisvės nešėjas,

O vardas, kuriuo mes vadinsime jį,

Bus keturios dešimtys ir keturi²⁴⁶.

Siųsk, dieve, jį greičiau, maldaujam tos malonės

Mes, vargšai žmonės.

Ne, žmonės iškentės²⁴⁷. Regiu tironą tą...

Ir budelį... Šalia Tėvynė surišta...

Visa Europa ją apspjaudžiusi kolioja...

„Į teismą!“ — Ir tenai nekaltą nulelioja.

O ten tiktai veidai — be rankų, be širdžių —

Tai jos teisėjai posėdžiauja!

„Ją galas teis!“²⁴⁸ — bešaukiančius girdžiu.

O galas sau rankas, kaltės neradęs, plauja.

Karaliai šaukia jam: „Nuteiski, ar sunku!

Jos kraujas kris ant mūsų ir ant vaikų vaikų“²⁴⁹ —

„Ant kryžiaus ją! Išleisk Barabą²⁵⁰ mums!“ — suriko.

„Negerbia ji valdžios ir ciesaoriaus vainiko —

Iškūsimė, kad tu prieš ciesaorius su ja“.

Ir galas išdavė. Paplūdus kraujuje,

Didesnei pajuokai erškėčiais vainikuota,

Prieš minią stovi ji, be galo iškamuta,

Apspjaudyta visų, prie stulpo nuplakta.

O galas šaukia: „Štai kokia laisva tauta!“²⁵¹

Ir kryžių jau regiu — o, kaip ilgai be galo

Tėvynė nešti jį ir alpt po juo privalo!

Duok dieve, kad jinai nemirtų kelyje,

Nes kryžius kaip visa Europa slegia ją —

Jis iš trijų šalių išdžiūvusių sukaltas²⁵².

Tas kryžius su auka, regiu, aukštyr pakeltas.

Ji tarė: „Trokštu aš“, — bet Rakus ją actu,

O Borus tulžimi pagirdė²⁵³ tuo metu.

Po kryžium Laisvė štai — jos motina — sustingus.

Maskolius ietimi atvėrė nelaimingos

Tėvynės širdį²⁵⁴, ak, paplūdusią kraujais.

O, ką tu padarei, kvaily? Ir tu su jais!

Bet jis pasitaisys, ir dievas jam atleis.

Tėvynė! Jau mirties šešėlis ant jos veido.

Sušuko ji: „Už ką dangus mane apleido!“²⁵⁵

Ir numirė!²⁵⁶

(Girdėti angelų chorai — tolimesnė vėlykų giesmė ir pabaigoje kartojamas „aleliuja! aleliuja!“)

Į dangų kyla jis^{9*}, į dangų, ten, aukštai,
 Ir skraistė nuo jo kojų,
 Kaip sniegas koks, baltai
 Pasaulį nuo pradžios lig pabaigos užkloja²⁵⁷.
 Bet aš jį danguje gerai matau: antai,
 Jo trys vyzdžiai²⁵⁸ lyg saulės žemei šviečia,
 Ir perversa ranka visus dievopi kviečia.

Priklauso jam visi pasaulio reikalai.
 Atsimenu jį, žemės sūnų,
 Kaip augo jis dvasia ir kūnu!
 Jis aklas — veda jį už rankų angelai.
 Baisus, nes turi jis tris veidus
 Ir tris kaktas sykiu.
 Bet, knygai paslapčių viršum jo išsiskleidus,
 Nematau jo akių.
 Tris sostines po kojų pasidėjo.
 Sušuko — trys kampai pasaulio sudrebėjo.
 Jis tvarko iš dangaus perkūnišku balsu²⁵⁹:
 Tai laisvės įpėdinis, regimas visų!
 Ir laisvės garbei jis jau stato šičia
 Savo bažnyčią!
 Po kojų tris pamynęs vainikus,
 Nė vieno sau neužsidėjęs:
 Jam darbas — poilsis brangus,
 O titulas — žmonių žmogus.
 Jis — didvyrių kraujas ir laisvės nešėjas,
 O vardas, kuriuo mes vadiname jį,—
 Tai keturios dešimtys ir keturi.
 Šlovė! Šlovė! Šlovė!

(Užmiega)

^{9*} Lenkiškai *n a r ó d* (verčiama *t ė v y n ė, t a u t a*) yra vyriškos giminės. Kun. Petro regėjime tėvynės kančios sugretinamos su Kristaus kančiomis. Toliau šis įvaizdis virsta simboliu *k e t u r i a s d e š i m t k e t u r i*. Verčiant į lietuvių kalbą, neišvengiamas tam tikras sąlygiškumas, nes Tėvynė, Kristus ir keturiasdešimt keturi yra ne vienos giminės. Todėl įvardį „jis“ nuo eilutės „Į dangų kyla jis...“ reikia suprasti — tėvynė, gimtasis kraštas. (*Vert.*)

ANGELAI (*nusileidžia matomi*)

Iš kūno sielą jo išimsim — nepajus —
Kaip mažą kūdikį iš lopšio paausuo,
Nuvilksim nešvarius jausmų marškinėlius,
Suvystysim šviesa kaip aušrą spinduliuotą
Ir skrisime toli. Trečiajam danguje²⁶⁰
Padėsime atsargiai ant dievo kelių ją:
Tegu miegūstą jis kaip tėvas glamonėja.
Paimsime sielą prieš maldas rytmetines
Ir jau švariais jausmais apvilksime ją mes,
Kaip kūdikį lopšin, į kūną vėl įdėję.

VI SCENA

IŠTAIGINGAS MIEGAMASIS — SENATORIUS VARTOSI GUOLYJE IR DŪ-
SAUJA — GALVŪGALYJE DU VELNIAI

I VELNIAS

Nemiega vis jisai,
Nors girtas jau visai.
Turiu stovėt greta —
Kas duria niekšą tą?

II VELNIAS

Aguonom pabarstykt!²⁶¹

I VELNIAS

Tegu užmiega tik!

II VELNIAS

Užpulsiu kaip žvėris.

ABU VELNIAI

Kai pragaras praris,
Kankinsim jį visi.

BELZEBUBAS

Šalin!

ABU VELNIAI Kas tu esi?

BELZEBUBAS

Vyriausias iš visų.

ABU VELNIAI

Tai kas — mums nebaisu.

BELZEBUBAS

Nelieskit jo visai.

I VELNIAS

Bet kol miegos jisai,
Sapnais kankint galiu?

BELZEBUBAS

Kai pamatys nūnai,
Kas laukia jo tenai —

Pasuks kitu keliu;
Ko gero, jau rytoj
Pradės dorai gyvent,—
Jo galas dar ne tuoj.

II VELNIAS (*ištiesdamas nagus*)
Tai leisk pažaisti bent —
Prisiekti tau galiu:
Jei atsivers jisai,
Aš tapsiu šventuoliu
Ir melsiuos ištisai.

BELZEBUBAS
Negąsdink jo, tegu,
Kai sapną atsimins,
Jis baisiai nusimins
Ir spruks mums iš nagų.

I VELNIAS (*rodydamas miegantįjį*)
Nejau broliukas mūs,
Geriausias iš sūnų,
Taip ir miegos ramus?
Aš pats jį kankinu.

BELZEBUBAS
O kas aš, ar žinai?
Nuo caro aš čionai!

I VELNIAS
Pardon — tada klausau.

BELZEBUBAS
Gali kankint jį sau,
Gali į šlovę vest,
Paskui į purvą mest,
Sugluminti niekais,
Išplakt žmonių juokais,
Bet pragaro vargais
Negąsdink jo. Tai šit.
Aš jau skrendu — fit fit.
(*Nuskrenda*)

I VELNIAS
Capt dvasią su nagais, —
Aha, drebi, brolyt!

II VELNIAS

Imk ją į rankes
Kaip katinas peles.

SENATORIAUS REGĖJIMAS

SENATORIUS (*per miegus*)

Tas laiškas man — taip, man — nuo visagalio caro!
Jis šimtą tūkstančių man siunčia dovanai
Ir ordiną — prisek, liokajau, jį čionai!
Nusprogs visi — žinai — pavydas viską daro.
(*Apsiverčia*)

Pas carą aš skubu, visur spūstis baisi, —
Nekęsdami manęs, man lenkiasi visi.
Tai maršalas — *Grand Contrôleur*^{10*} — girdžiu, kaip šnibžda
žmonės.

Ak, koks tai mielas šnibždesys,
Koks širdžiai mielas šnibždesys:
Senatoriaus ir vėl neaplenkė malonės.
Numirčiau aš mielai štai šitam šnibždesy,
Lyg kad meiluzėms bekutenant kojas!
Man lenkiasi visi,
Teiraujasi, kaip klojas.

Pavydi! Dar aukščiau aš nosį vis riečiu,
O laimė! Mirsiu aš iš laimės tos, jaučiu!
(*Apsiverčia*)

Jo didenybė! A, tai caras čia įėjo,
Suraukęs antakius, kreivai pasižiūrėjo.
Šviesiausias pone! Ak, neištariu balsu —
Užkando žadą man! Aš virpu, man baisu.
Atsuko nugarą man caras! O, kaip gėda!
Prie valdininkų ir senatorių viešai!
Ak, miręs, miręs jau, palaidotas ašai,
Patyčių kirminai, liežuviai mane ėda.
Nusigręžė visi. Kokia tyla niūri!
Tik šambelionas²⁶² šit nusiprunkštė nedoras —
Tas garsas į nasrus įkrito man kaip voras.
(*Spjauna*)

^{10*} Valstybės kontrolierius (*pranc.*).

Tai kalambūras — tfiu — ta musė — tfiu — bjauri.

(Baido nuo nosies)

Vis suka apie nosį, va,

Kaip vapsva.

Ir epigramos, ir juokeliai įvairiausi

Sulindo kaip svirpliai į ausį,

Į mano ausį, mano ausį!

(Krapšto pirštu ausį)

O kamerjunkeriai²⁶³ dar švilpia kaip ne žmonės,

Ir damos uodegas tik kraipo kaip žalčiai,

Koks šnibždesys baisus, kaip juokiasi plačiai:

Neteko jau senatorius malonės!

(Krenta iš guolio žemėn)

VELNIAI *(pakyla matomi)*

Paleisim sielą jo lyg piktą šunį mes,

Tačiau ne visiškai — paliksim kūno naštą

Bent pusei sielos, o kita ją nusimes,

Ir mes nutempsim ją net į pasaulio kraštą,

Kur amžinastis tik prasideda, arba

Tenai, kur sąžinės ir pragaro riba.

Kaip šunį sielą ten pririšime be kūno:

Pajus gerai tas šuo ir ranką, ir bizūną.

O po trečių gaidžių — nes ką gi mums daryt —

Privalom sielą vėl į žemę sugrąžinti,

Vėl sąmone kaip grandine ją prirakinti

Ir kūne kaip bjaurioj šunidėj uždaryt.

VII SCENA

SALONAS VARŠUVOJE

KELETAS AUKŠTŲ VALDININKŲ, KELI GARSŲS LITERATAI, KELIOS AUKŠTUOMENĖS DAMOS, KELETAS GENEROLŲ IR ŠTABO KARININKŲ; VISI INKOGNITO GERIA ARBATĄ²⁶⁴ PRIE STALELIO — ARČIAU DURŲ KELETAS JAUNŲ IR DU SENI LENKAI. — STOVĮ GYVAI KALBASI — DRAUGIJA PRIE STALELIO KALBA PRANCŪZIŠKAI, PRIE DURŲ — LENKIŠKAI

PRIE DURŲ

ZENONAS NEMOJEVSKIS²⁶⁵ (*Adolfui*)

Tai ir Lietuvoje už laisvę žmonės kaujas?

ADOLFAS²⁶⁶

Lietuvoje blogiau — tenai jau liejas kraujas!

NEMOJEVSKIS

Taip?

ADOLFAS Ne kovos lauke, bet budelio lovy,

Ten žmonės nuo lazdų, botagų vos gyvi.

(*Kalbasi tyliau*)

PRIE STALELIO

GRAFAS

Į balių nemažai atvyko karininkų?

PRANCŪZAS

Kaip į bažnyčią — jie visai nesusirinko.

DAMA

Užteko...

GRAFAS Balius kaip?

DAMA Teks pasakot ilgai.

KAMERJUNKERIS

O aptarnavo mus blogiau negu blogai:

Neberegėjau aš nei vyno, nei pašteto,
Nes buvo kamšatis baisiausia prie bufeto.

I DAMA

Ir šokių, žinot, nieks netvarkė baliuj tam,
Tai kojas šokdami numindė viens kitam.

II DAMA

Tai balius privatus, kaip sakoma, eilinis.

ŠAMBELIONAS

Aš bilietus turiu, vadinasi, kviestinis.
(*Išima kvietimus ir rodo, visi įsitikina*)

I DAMA

O buvo taip sunku palygint sumaišty
Visų tualetus — kieno ir kiek verti.

II DAMA

Kai Novosilcevas iš Varšuvos išvyko²⁶⁷,
Nė vienas balius mums kaip reikia nepavyko.
Nė vieno pokylio gražesnio nemačiau.
Jis taip gražiai visus rikiuodavo anksčiau.

(*Girdėti vyrų juokas*)

I DAMA

Jūs, ponai, juokiatės tada, kai nejuokinga —
Juk asmenybė ta mums buvo reikalinga.

PRIE DURŲ

VIENAS JAUNUOLIS

Cichovskis laisvas^{268?}

ADOLFAS

Taip, aš pats jį aplankiau —
Norėjau mat iš jo išgirst kai ką smulkiau
Ir ten, Lietuvoje, papasakot teisybę.

ZENONAS NEMOJEVSKIS

Privalom tarp savęs išsaugoti vienybę,
Nes išblaškyti mes pražūsime liūdnei.

(*Kalbasi tyliau*)

JAUNA DAMA (*stovinti prie jų*)

Kokias baisias kančias jis iškentė tenai!

(*Jie kalbasi*)

PRIE STALELIO

GENEROLAS²⁶⁹ (*Literatui*)

Maldaujame visi — ką nors padeklamuoki.

LITERATAS

Nemoku mintinai.

GENEROLAS Na, sveikas nemeluoki.

Nešiojies su savim — šit apdarus matau,—

Ir damos prašo.

LITERATAS Jos padeklamuotų tau

Prancūziškų eilių, jei būtų tiek malonios,

Kur kas daugiau nei aš.

GENEROLAS (*eidamas prie Damų*)

Tik nesijuokit, ponios!

DAMA

Skaitysite? Kalbėt aš lenkiškai galiu,

Nesuprantu tačiau tų lenkiškų eilių.

GENEROLAS (*Karininkui*)

Taip, rašo nuobodžiai, pritarčiau jai beveik.

(*Rodydamas Literatą*)Jis rimais moko mus, kaip žirnius sėti reik²⁷⁰.(*Literatui*)

Skaityk, tačiau žiūrėk, nes jeigu įkyrėsi,

Tai šitas...

(*rodydamas kitą Literatą*)

puls skaityt — nė pasislėpt nespėsi.

Išgelbėti nuo jo draugiją privalai.

Žiūrėk, kaip mirksi jis, kaip šypsosi kvailai.

Lyg austrė negyva jis visas atsidarė,

O žvilgsnis it figa saldus toks pasidarė.

LITERATAS (*sau*)

Išeina...

(*Generolui*)

Pavargstu aš nuo eilių ilgų.

GENEROLAS (*Karininkui*)

Nuobodžios jos labai, neskaito — ir tegu.

JAUNA DAMA (*palikusi jaunuųjų grupę, eina nuo durų prie staliuko*)

Nežinot, ponai, dar tikriausiai to dalyko!

(*Adolfui*)

Papasakok jiems, kas Cichovskiui atsitiko.

VYRESNYSIS KARININKAS

Cichovskis laisvas?

GRAFAS Jis kalėjime bene

Sėdėjo...

ŠAMBELIONAS Aš maniau — jau guli po žeme.

(*Sau*)

Tokių kalbų geriau neklausius — negirdėjus.

Verčiau išeit dabar nei kalbai prasidėjus.

(*Išeina*)

GRAFAS

Jis laisvas?

ADOLFAS Taip, nes jo kaltė nesurasta.

CEREMONMEISTERIS²⁷¹

Kaltė — niekai, yra dar priežastis kita:

Kalėjime žmogus į daug ką įsižiūri.

Kaip žinome, valdžia kai ką ir slėpti turi —

Dalykai kai kurie yra jos paslaptis,

Politikos esmė — tai paslėpta mintis.

Įvyksta tai, kas šiaip įstatymo neleista.

Juk jūs iš Lietuvos? Jums užtatai ir keista:

Kaimiečiai²⁷² nori, kad valdžios reikaluose

Jie susigaudytų kaip savo namuose.

(*Juokiasi*)

KAMERJUNKERIS

Tai jūs iš Lietuvos? O aš maniau lig šiolei,

Kad Lietuvoj nėra lietuvių, tik maskoliai.

Pažįstu Lietuvą kaip Kiniją, deja, —

*Constitutionnel*²⁷³ kažką bent rašė apie ją,

O laikraščiai kiti prancūziški nė žodžio.

PANELĖ (*Adolfui*)

Papasakokit mums apie tėvynę, sodžių.

SENAS LENKAS

Senuosius Cichovskius atsimena visi —

Jie iš Galicijos. Tai giminė garsi.

Girdėjau — sūnų jų kalėjiman uždarė.

Kokie dabar laikai ir žmonės pasidarė!

Kankina tris kartas gyvenimas sunkus:

Kankina senelius, vaikus ir anūkus!

(*Visi prisiartina ir klausosi*)

ADOLFAS

Pažįstu iš mažens Cichovskį — sąmojingas
Vaikinas buvo jis, gražus, smagus, kilmingas;
Jį mėgo ir jaunų, ir senių draugija —
Jis pasakom, juokais pralinksmindavo ją.
Mylėjo mus, vaikus, ant kelių sau sodino,
O jį vaikai už tai „linksmu ponu“ vadino.
Atsimenu — gelsvi kaip linas jo plaukai —
Ne kartą rankom juos taršydavom, vaikai.
Atsimenu akis — nekaltos akys, tyros,
Nes vaikiškai į mus žiūrėdavo tas vyras;
Jo žvilgsny nematei klastos ar paslapčių,
Ir mes, vaikai, už tai jį laikėm vienmečiu.
Ketino vest jisai. Atnešęs mums lauktuvių
Nuo savo būsimos, jis kvietė „ant vestuvių“.
Paskui — prapuolė, kur — nenuvokėm visai.
Girdėdavom gandus, būk slapstosi jisai,
Ir veltui jį surast policija mėgino,
Galop mums pranešė, kad jis nusiskandino,
Nes buvo rastas jo apsiaustas paupy.
Sujaudino visus tragedija šurpi.
Apsiaustą jo žmona pažino ir gedėjo.
Lavonas nerastas. Taip metai ir praėjo.
Kur nusizudė jis, kodėl? Ir taip toliau.
Teiravos, verkė, kol užmiršo pagaliau.

Bet kartą, vakare (ko žmonės nesužino?),
Kai varė kalinius iš seno vienuolyno²⁷⁴
Belvederin, kažkas — ar atsitiktinai,
Ar kaip — regėjo tą procesiją tenai.
O gal tai vienas tų jaunųjų patriotų,
Kuris dėl kalinių gyvybę paaukotų,
Pamatęs, kad šalin nusigrėžė sargai,
Paklausė pusbalsiu: „Kas esate, draugai?“
Gal šimtas pavardžių jam buvo pasakyta,
Tarp jų — Cichovskio. Šis pranešęs kitą rytą
Jo žmonai apie tai. Maldavo, prašė ji,
Bet nepasakė jai ničnieko apie jį.
Taip metų trejetas į praeitį nuėjo.
Bet žmonės Varšuvą pakūždomis kalbėjo,

Kad gyvas jis, ir nors kankinamas, tačiau
Vis ginas atkakliai ir laikos kaip anksčiau;
Kad draudžia jam miegot per visą naktį juodą,
Maitina silkėmis, o vandens neduoda;
Kad girdo opiumu, kutena jam padus
Ir gąsdina visaip — jis tyli išdidus.
Bet suėmė kitus, kitų vardus kartojo
Visi, tiktai žmona viena ilgai raudėjo.

Pabeldė neseniai nakčia į jos duris
Kažkas. O buvo tai žandarai du ir jis!
Įsakė parašyt sargybinis vėlyvas
Raštelį, kad namo jis sugrąžintas gyvas.
Išeidami pirštu pagrasė: „Jeigu mus
Išduotumei...“ — ir taip paliko jo namus.
Tai buvo jis. Skubu jo aplankyti kaip kartais.
Bičiulis perspėja: „Neik, šnipas ties jo vartais“.
Rytojaus dieną ten seklius regėjom mes.
Paskui nusilpęs pats nepriėmė manęs.
Važiuotą sykį aš už miesto pamačiau —
Pasakė, kad tai jis. Nepažinau tačiau:
Sėdėjo vežime kažkoks sudribęs, storas:
Jį išpūtė, matyt, negeras maistas, oras, —
Išbrinkę jo veidai, suirus sveikata,
Išbalę visiškai, raukšlių pilna kakta.
Pasveikinau, bet jis manęs jau nepažino
Ir veltui prisimint galvodamas mėgino.
Aš priminiau tada jam praeitį, bet ne —
Jis įsmeigė akis, lyg tirdamas mane.
Visas dienų kančias apsakė akys jojo,
Ir visa, ką naktim bemiegėm jis galvojo,
Viena akimirka išvydau akyse, —
Aptraukė laikas jas tenai plėve baisia.
Akių vyzdžiai pilki, tarytum lango šukės,
Kuris kalėjime dulkėtas ir aprūkęs,
Voratinklį spalva mums primena, tačiau
Vaivorykštės spalvom sužimba iš arčiau:
Yra juodų dėmių, ir kraujo rūdys graužia,
Ir nė viena akis kiaurai jų nepralaužia.

Skaidrumo nebėra, tačiau matyt, beje,
Kad buvę žemėje, patamsyį, drėgmėje.

Lankiau jį ir vėliau — turėjau slaptą mintį,
Kad apsipratęs jis pradės šį tą atminti.
Bet tūkstančiai dienų, vienatvėj praleistų,
Ir tūkstančiai naktų — juodų, baisių naktų,
Tironų naguose pavirtę metais dienos,
Suklusę tyloje ausylos mūro sienos...
Jį gindavo tikrai tylėjimas niaurus,
Šešėliai jam draugus atstodavo gerus.
Ką jis dienų dienom, naktų naktim kentėjo,
Linksmasis miestas dar užgydyt nesuspėjo.
Jam saulė ir diena atrodė kaip sekliai,
Namiškių lyg sargų jis vengė atkakliai.
O jeigu aplankyti užaina kas netyčia,
Jis mano, kad tai jo atėjo tardyt šičia.
Ir netiki savais, bičiuliais, aplinka:
Nusisuka šalin, pasiremia ranka,
Kad iš akių šnipai minčių jo neatspėtų,
Sukanda lūpas, kad ko nors neišplepėtų.
Paklaustas mano vis kalėjime esąs,
Atsako vien tylą į mūs kalbas visas,
Tik žodį „nežinau!“ sušunka atsigodęs, —
Tarytum priežodžiu pavirto jam tas žodis.
Ramina jį žmona su verkiančiu vaiku,
Bet baimę tą vis tiek įveikti jam sunku.

Juk buvę kaliniai dažnai nelaisve girias!
Galvojau — apsakys, ką pats yra patyręs
Kalėjime, taip pat ir didvyrių kitų
Jis darbus aprašys, nes, matot, šiuo metu
Kalėjimuos tikra tėvynė mūsų klesti
Ir Sibire — visur, kur tik tvirtovių esti²⁷⁵.
Ir ką į klausimą atsakė man jisai?
Kad neatsimena jau tų kančių patsai.
Jo atminties knyga, nors parašyta buvo,
Kaip Herkulano²⁷⁶ jau istorija pražuvo:

Pats autorius skaityt nemoka jos nūnai.
 „Paklausiu, — tarė, — aš aukščiausiojo tenai:
 Užrašė viską jis, galės man atsakyti“.

(*Adolfas šluostosi ašaras*)

(*Ilga tyla*)

JAUNA DAMA (*Literatui*)

Kodėl to visko jūs nenorit aprašyti?

GRAFAS

Galbūt Nemcevičius²⁷⁷ kada nudžiugins mus,
 Sudėjęs visa tai į atsiminimus.

I LITERATAS

Istorija tatai!

II LITERATAS Baisi.

KAMERJUNKERIS Puiki be galo!

I LITERATAS

Ji tinka ne skaityt, bet pasakot prie stalo.
 Ir kaipgi apdainuot šiuos įvykius retus —
 Gal liudininkai mums dabar pakeis mitus²⁷⁸?
 Be to, yra šventa tiesa kiekvieno meno,
 Kad reikia laukti tol...

VIENAS JAUNŲJŲ Kol įvykis paseno,

Tarytumei figa susicukravo jau,
 Susigulėjo kaip tabakas pagaliau?

I LITERATAS

Taisyklių čia nėra.

II LITERATAS Po šimtmečio...

I LITERATAS Mažoka!

III LITERATAS

Čia tūkstantmečių reik...

IV LITERATAS O ar tai apsimoka?

Man rodos, ir nauja istorija gera,
 Jei lenkiška tiktai ir tautiška yra.
 Vaišinga mūs tauta iš viešpaties malonės,
 Istorijų kraupių nemėgsta mūsų žmonės —
 Jiems kaimas ir banda, šešėliai, ramuma —
 Kaip slavams, mums labai selianka artima²⁷⁹.

I LITERATAS

Manau, kad jums lig šiol į galvą neatėjo

Dainuoti apie tai, kaip silkėm jį penėjo.
Be spindesio nėra poezijos visai,
O kur tas spindesys? Tik rūmuose jisai.
Ne veltui sakoma: nėra namų be dūmų —
Ak, žūsta Lenkija! Nėr Varšuvoje rūmų²⁸⁰.

CEREMONMEISTERIS

Nors rūmų ir nėra, bet — keista iš tiesų²⁸¹ —
Ceremonmeisteris aš vis dėlto esu.

GRAFAS (*tyliai Ceremonmeisteriui*)

Jei vietininkui²⁸² tu bent žodį pašnibždėtum,
Maniškę freilina²⁸³ paaukštinti galėtum.
(*Garsiai*)

Bet rūmų titulai ne mums, ne mums, deja!
Ten mėgstama tiktai aristokratija²⁸⁴.

KITAS GRAFAS (*neseniai pakeltas iš miestiečių*)

Aristokratija mat laisves vis palaiko,
Tegu mums Anglijos čia pavyzdį pritaiko.

(*Prasideda politinis ginčas — jaunimas išeina*)

PIRMAS JAUNUOLIS

Botago reikia jiems!

A*** G***²⁸⁵ Ant virvės — ir pakart!

Aš gero skonio juos išmokyčiau iškart.

N***²⁸⁶

Tai ką gi mums daryt ir kaip čia ruoštis kovai,
Jei liaudies priešaky tokie menki vadovai!

VISOCKIS²⁸⁷

Geriau sakyk: viršuj. Mūs liaudis kaip lava,
Sustingus iš viršaus, bet viduje gyva.
Dar amžiai jos ugnies lig šiol neužgesino,
Tai leiskimės gilyn, viršūnės tesižino.

(*Visi išeina*)

VIII SCENA

PONAS SENATORIUS

VILNIUJE — PRIĖMIMŲ SALĖ; DEŠINĖJE PUSĖJE DURYS Į TARDYMO KOMISIJOS SALĘ^{28*}, KUR VEDA KALINIUS IR MATYTI DIDELĖS ŠŪSNYS POPIERIŲ — GILUMOJE DURYS Į SENATORIAUS KAMBARIUS, IŠ KUR GIRDĖTI MUZIKA — LAIKAS: POPIETIS — PRIE LANGO, UŽGULĘS POPIERIUS, SĖDI SEKRETORIUS; TOLIAU Į KAIRĘ STALELIS, KUR LOŠIA VISTA — NOVOSILCEVAS GERIA KAVĄ; ŠALIA JO ŠAMBELIONAS BAIKOVAS^{28*}, PELIKANAS^{29*} IR VIENAS DAKTARAS^{29*} — PRIE DURŲ SARGYBA IR KELI SUSTINGĘ LIOKAJAI

SENATORIUS (*Šambelionui*)

Diable! quelle corvée!^{11*} — visi jau po pietų.

La princesse^{12*}, matyt, neatvažiuos^{29*} kartu.

O juk *en fait des dames*^{13*} — pasenusios be galo:

Imaginez-vous^{14*}, jos bėdas aptars prie stalo!

Je jure^{15*}, negaliu pakęsti jų *à ma table*^{16*}.

Avec leur franc parler et leur ton détestable.^{17*}

Figurez-vous^{18*} — kalbu apie šokius, parėdus,

O mano draugija man tvirtina apsėdus:

„Šis senas, o anas dar jaunas suvisai,

Kalėjimo sunkauso neišlaikys tasai,

Kad taip nuodėmklausį ir žmoną jam pakvietus...“ —

Que sais-je!^{19*} — neblogi čionai kviestiniai pietūs!

Tai *il y a de quoi*^{20*} pasiust ar nervintis, dievaž!

Pabaigsiu bylą — ir iš Vilniaus bėgsiu aš.

11* Po velnių! koks čia jungas! (*Pranc.*)

12* Kunigaikštienė (*pranc.*).

13* Kai dėl damų (*pranc.*).

14* Įsivaizduokite (*pranc.*).

15* Prisiekiu (*pranc.*).

16* Prie mano stalo (*pranc.*).

17* Su jų atvirumu, su jų niekinamu tonu. (*Pranc.*)

18* Įsivaizduokite (*pranc.*).

19* Ar aš žinau! (*Pranc.*)

20* Yra dėl ko (*pranc.*).

Parašė *monseigneur*^{21*} man²⁹³ *de revenir bientôt*^{22*}.

Jam liūdna be manęs, o aš einu iš proto...

Je n'en puis plus^{23*}...

DAKTARAS (*prieidamas*) Prašau atleist drąsumą šį,

Bet pradėta byla į ligą panaši:

Kol daktaras ateis, pažvelgs gerklėn ir nosin,

Kol išvadą prieis padaręs *anagnosin*^{24*}!

Daugybę mokinių sulaikėme — tegu,

Bet geluonis lig šiol išsprūsta iš nagų.

Ką radom! Eilutes tik! *Ce sont des maux légers*^{25*}.

Ce sont, aš taip manau, *accidents passagers*^{26*}.

O santykių lig šiol nežinome visų,

Ir...

SENATORIUS (*užgautas*)

Daktare, matyt, jums akyse tamsu!

Tai nuo gerų pietų — todėl *signor Dottore*,

Adio, bona notte^{27*} — atsidėkoti noriu.

Aš tardžiau pats ir jų kalte šventai tikiu.

Ir *vous osez, Docteur*^{28*}, taip kalbat prie akių?

Ar matėte kada kur nors geresnę bylą?

(*Rodydamas popierius*)

Štai čia visa kaltė dienos švieson išskyla,

Čia visa kas yra, kiekvienas ryšį mato

Aiškiau negu visus įsakymus senato*.

Gražiai atlyginai už vargą, kaip matai!

DAKTARAS

O pone, *excusez*^{29*}, kalbu ne apie tai!

Sakau, kad...

LIOKAJUS Čia žmogus nuo pirklio Kanisyno²⁹⁴ —

Štai sąskaita: skolos tam pirkliui negražinot.

^{21*} Jo malonybė (*pranc.*).

^{22*} Kad greičiau grįžčiau (*pranc.*).

^{23*} Ilgiau nebėgaliau (*pranc.*).

^{24*} Diagnozė (*graik.*).

^{25*} Tai yra lengvi nusikaltimai (*pranc.*).

^{26*} Tai yra... eiliniai atsitikimai (*pranc.*).

^{27*} Ponas daktare, iki pasimatymo, labanakt (*it.*).

^{28*} Jūs drįstate, daktare (*pranc.*).

^{29*} Atleiskite (*pranc.*).

SENATORIUS

Kokia ten sąskaita? Kas toks ir ko jam reikia?

LIOKAJUS

Įsakėt jam ateit...

SENATORIUS Šalin tu, kalės vaike!

Matai, kad užimtas.

DAKTARAS (*Liokajui*) Prakeiktas gyvuly!

Kol geriama kava — palaukt šiek tiek gali.

SEKRETORIUS (*pakildamas nuo stalelio*)

Negavęs pinigų, jis mus į teismą traukia —

Taip sako jo žmogus.

SENATORIUS Rašyk: tegu palaukia.

(*Susimąsto*)

A propos^{30*} — ar žinai, kur pirklio to vaikai?

Vyriausią — sulaikyt.

SEKRETORIUS Dar mažas visiškai.

SENATORIUS

Jis mažas pažiūrėt, bet širdyje herojus,—

Ugnis gedinama dar jai nesuliepsnojus.

SEKRETORIUS

Jis Maskvoje dabar.

SENATORIUS Maskvoj? *A, voyez-vous*^{31*}.

Jis emisaras ten²⁹⁵, ir su žinia tėvų.

Suimti!

SEKRETORIUS Rodos, jis kadetuose tarnauja.

SENATORIUS

Kadetuos? Štai kodėl mūs armija maištauja.

SEKRETORIUS

Jo Vilniuje nėra.

SENATORIUS *Oh! cet incendiaire!*^{32*}

Juk laiškus rašo jis.

(*Sekretoriui*)

Ce n'est pas ton affaire^{33*},

Ar supratai dabar? Ei, budintis! Štai ką:

Kad būtų pasiūsta dar šiandien kibitka.

^{30*} Beje (*pranc.*).

^{31*} Matote (*pranc.*).

^{32*} O! tas kurstytojas. (*Pranc.*)

^{33*} Tai ne tavo reikalas (*pranc.*).

Jei tik sūnus sutiks kaltes prisipažinti,
Tēvams nēr ko bijot — gali juos nuraminti.

DAKTARAS

Turiu garbēs trukdyt jus šitokiom mintim:
Te žmonēs skiriasi pirmiausia padētim
Ir amžiumi — matyt, kad esama draugijos,
Kad jungia žmones tuos kažkokios slaptos gijos,
Kurios...

SENATORIUS (*užgautas*)

Ar slaptos?

DAKTARAS Ne, tik paslēptos seniai,
Bet jo šviesybē jas suradot sumaniai.

(*Senatorius nusigrēžia*)

(*Sau*)

Su tuo žmogum bēda — koks nekantrus, šētonas!
Tiek reikalų turiu, o jam netinka tonas.

PELIKANAS (*Senatoriui*)

Kur dēsime dabar tą Rolisoną mes?

SENATORIUS

O kas?

PELIKANAS Po tardymo išsinešē žymes.

SENATORIUS

Eh bien?^{34*}

PELIKANAS Susirgo jis.

SENATORIUS O kiek lazdu jis gavo?

PELIKANAS

Buvau per tardymą, bet niekas neskaičiavo.
Botvinka mušē jį²⁹⁶.

BAIKOVAS Botvinka! Cha cha cha,

Pabaigia jis negreit, pradējēs mušti ką.

Įkirtu neblogai, galiu lažybų eiti —

Parions^{35*}, kad tris šimtus mažiausia jam atskaitē.

SENATORIUS (*nustebęs*)

Trois cents coups et vivant? Trois cents coups, le coquin,

^{34*} O ką? (*Pranc.*)

^{35*} Lažinkimēs (*pranc.*).

Trois cents coups sans mourir — quel dos de jacobin!^{36*}

Maniau, kad Rusioj la vertu cutanée

Surpasse tout^{37*} — o jo une peau mieux tannée!

Je n'y conçois rien! Mon ami^{38*}, kaip atrodom?

(*Laukiančiam savo partnerio prie visto*)

Iš mūsų lenkai greit paverš prekybą odom.

Un honête soldat en serait mort dix fois!

Quel rebelle.^{39*}

(*Prieina prie stalelio*)

¹Turiu aš jums *un homme de bois*^{40*}...

Medinis vaikas: jam per tris šimtus įkirto,

Ir štai, *figurez-vous?*^{41*} — jo, velnio, būta tvirtų!

(*Pelikanui*)

Ar išdavė ką nors?

PELIKANAS Ničnieko. Tuo metu

Jis šaukė negalys išduoti nekaltų.

Bet žodžiais tais keliais jisai pasakė daug ką:

Matyt, tarp mokinių ne vieną turi draugą.

SENATORIUS

C'est juste^{42*} — jis atkaklus!

DAKTARAS Ne kartą jums sakiau:

Jaunimas užkrėstas, ir jį tvarkyt sunkiau.

Kvailysčių įvairių mes mokome jaunimą,

Kaip šit — istorijos²⁹⁹. Ir jis kvailioti ima.

SENATORIUS (*linksmai*)

Vous n'aimez pas l'histoire — ha, ha, un satirique

Aurait dit, kad bijai devenir historique.^{43*}

DAKTARAS

Istorijos užteks jaunimui iki valiai,

Jeigu žinos jisai, ką veikdavo karaliai...

^{36*} Trys šimtai lazdų, ir gyvas? Trys šimtai lazdų, tai šelmis, trys šimtai lazdų, ir nenumirė — kas per jakobiniška nugara²⁹⁷! (*Pranc.*)

^{37*} Oda ištvėrimingiausia (*pranc.*).

^{38*} Oda geriau išdirbta! Aš nieko nebesuprantu! Mano drauge (*pranc.*).

^{39*} Doras kareivis būtų dešimt kartų numiręs! Koks maištininkas. (*Pranc.*)

^{40*} Medinį žmogų²⁹⁸ (*pranc.* — prietaisas batams numauti).

^{41*} Įsivaizduokite (*pranc.*).

^{42*} Tai tiesa (*pranc.*).

^{43*} Jūs nemėgstate istorijos — cha cha, satyrikas pasakytų... nueiti į pra-eitį. (*Pranc.*)

SENATORIUS

C'est juste.

DAKTARAS (*nudžiugintas*)

Užtatai aš ponui ir šneku:

Negalima gadint istorijom vaikų.

Ir kam gi nuolat jiems minēt atēniečius,

Respublikonus ar, sakysim, spartiečius?

PELIKANAS (*vienam savo draugu rodydamas Daktarą*)

Žiūrēk, kaip raitosi prakeiktas padlaižys!

Koks apsukrumas — o, jisai prisilaižys!

(*Prieina prie Daktaro*)

Bet argi metas čia tokias šnekas šnekėti —

Žiūrēk, senatoriui dar imsi įkyrėti.

LIOKAJUS (*Senatoriui*)

Ar įsakysite įleisti tas damas,

Kurios prie durų čia vis stypso per dienas?

Viena akla, kita ją už parankės laiko...

SENATORIUS

Akla?

LIOKAJUS Tai Rolison³⁰⁰...

PELIKANAS Ji motina to vaiko.

LIOKAJUS

To Rolisono...

SENATORIUS A, išvyti!..

DAKTARAS Po biesų!

LIOKAJUS

Mes vijome, bet ji pradėjo verkt balsu.

Įsakēm areštuot. Pamatę — aklą varo,

Atgynė žmonės ją ir sumušė žandarą.

Tai liepsite įleisti?

SENATORIUS Įgriso visa tai.

Užveski laiptais ją į viršų — supratai?

Paskui va taip

(*rodo*)

žemyn nuleiski ją, kad šičia

Jau niekadės daugiau tos bobos nematyčiau.

(*Kitas liokajus įeina ir paduoda Baikovui laišką*)

Na, ko gi stovi, eik...

BAIKOVAS *Elle porte une lettre.*^{44*}
(*Atiduoda laišką*)

SENATORIUS

Kas čia ją užtaria?

BAIKOVAS

La princesse peut-être.^{45*}

SENATORIUS (*skaito*)

Kunigaikštienė, ji! O rašo sumaniai —

Avec quelle chaleur!^{46*} Įleiskit, rauk velniai!

(*Įeina dvi Damos ir Kunigas Petras*)

PELIKANAS (*Baikovui*)

Ta ragana sena — *mère de ce fripon*^{47*}.

SENATORIUS (*mandagiai*)

Prašau, prašau! Kuri iš jūsų Rolison?

PONIA ROLISON (*verkdama*)

Aš... dėl sūnaus... Prašau, maldauju tos malonės...

SENATORIUS

Atsiprašau — tai jūs. O kas gi šitie žmonės?

ANTRA DAMA

Mes dviese.

SENATORIUS (*antrajai*)

Na, o jūs ko norit iš manęs?

ANTROJI

Negali kelio ji viena surasti, nes

Ji neregė...

SENATORIUS Tai gal užuodžia, nes vis viena

Kasdien ateina čia.

ANTROJI

Vedžioju ją kas dieną —

Jinai pati sena ir nelabai sveika.

PONIA ROLISON

Dėl dievo!..

SENATORIUS Cit!

(*Antrajai*)

Kas tu?

^{44*} Ji turi laišką. (*Pranc.*)

^{45*} Turbūt kunigaikštienė. (*Pranc.*)

^{46*} Kaip karštai! (*Pranc.*)

^{47*} To šelmio motina (*pranc.*).

ANTROJI Kmitova aš³⁰¹.
SENATORIUS Tai ką,
Vaikų nebežiūri, bastaisi sau po žmones.
O jie įtariami.
KMITOVA (*baldama*) Ak, ką jūs kalbat, pone!
(*Senatorius juokiasi*)

PONIA ROLISON
Dėl dievo, pagailėk! Akla našlė esu!
Girdėjau, užmuštas — už ką? O, kaip baisu!
Jei gyvas jis tikrai, kaip kunigas kad sako,
Pasigailėk, nes kas vaikus taip baisiai plaka!
Pasigailėk — dangus atlygins tau už tai.
(*Verkia*)

SENATORIUS
Kas? Kur? Kada? Kalbi tu, moterie, keistai.

PONIA ROLISON
Ak pone, aš — našlė³⁰²! Pasigailėkit vaiko —
Juk žmogui užaugint kiek reikia meilės, laiko!
Jis mokė jau kitus. Patvirtins bet kuris,
Kad mokėsi gerai... Aš — vargšė moteris!
Maitino jis mane, kai darbo susirado...
Jis buvo man akim. Aš mirsiu greit iš bado.

SENATORIUS
Kas priplepėjo tau, kad muša jį, tas gaus.
Kas tau pasakė?

PONIA ROLISON Kas? Turiu ausis žmogaus.
Dar širdį motinos į tas ausis įdėjau...
Juk vakar rotušėn nuvarė jį, girdėjau
Aš motinos širdim...

SENATORIUS Įleido jus?

PONIA ROLISON O ne,
Išstūmė pro duris ir pro vartus mane.
Aš priglaudžiau tada prie kieto mūro ausį
Ir visą dieną taip sėdėdama klausiausi.
Vidurnaktį staiga — prisiekti jums galiu —
Jo balsą išgirdau, kaip viešpatį myliu;
Aš savo ausimis girdėjau balsą jojo —
Po žemėmis giliai jis plakamas vaitojo.

Ir motinos ausis prasiskverbė tada
 Giliai giliai — tenai, kur liejosi rauda.
 Kankino jį labai...

SENATORIUS Jo niekas nekankino.
 Ten sėdi daug kitų — gal tai ne jis, kas žino!

PONIA ROLISON

Juk vaiko balsas tai! Girdžiu jį nuolat vis.
 O pagal balsą ras ėriuką ir avis
 Tarp svetimų avių — ak, koks tai buvo balsas!
 Jei ponas kada nors išgirstum tokį balsą,
 Tai neužmigtumei!

SENATORIUS Jei šitaip rėkia — matot,
 Jog turima sūnaus užtenkamai sveikatos.

PONIA ROLISON (*puola ant kelių*)

Jei širdį dar turi...

(*Atsidaro salės durys — girdėti muzika — įbėga Panelė balta
 suknia*)

PANELĖ *Monsieur le Sénateur...*

*Oh! je vous interromps, on va chanter le choeur.
 De „Don Juan“; et puis le concerto de Herz...^{48*}
 Ar girdit?*

SENATORIUS

Herz! Choeur!^{49} Mes čia taip pat kalbėjom apie širdį.
 Vous venez à propos, vous belle comme un coeur.
 Moment sentimental! Il pleut ici des coeurs.^{50*}
 (Baikovui)*

Kad le grand-duc Michel^{51} ši sąmoję girdėtų,
 Ma foi^{52*}, taryboje man vietą pažadėtų.
 (Panelei)
 J'y suis — dans un moment.^{53*}*

^{48*} Ponas senatoriau... O! aš jus pertraukiau, dainuos chorą iš „Don Žuano“³⁰³,
 ir po to Herco koncertas...³⁰⁴ (*Pranc.*)

^{49*} Herz — širdis. (*Vok.*) Choeur — choras. (*Pranc.*) Tariama taip pat, kaip ir
 coeur — širdis. Čia žodžių žaidimas. (*Vert.*)

^{50*} Jūs atėjote laiku, jūs pati graži kaip širdis. Jausminga valandėlė! Čia tikras
 širdžių lietus. (*Pranc.*)

^{51*} Didysis kunigaikštis Michailas³⁰⁵ (*pranc.*).

^{52*} Duodu žodį (*pranc.*).

^{53*} Tuoju ateisiu. (*Pranc.*)

PONIA ROLISON Ištiesk rankas geras,

Madauju, pagailėk!

(*Griebia jį už drabužių*)

PANELĖ *Faites-lui donc grâce!*^{54*}

SENATORIUS

Diable m'emportel!^{55*}, ko gi šita senė geidžia?

PONIA ROLISON

Sūnelį pamatyti!

SENATORIUS (*pabrėždamas*)

Bet caras to neleidžia.

KUN. PETRAS

Aš — kunigas!

PONIA ROLISON O taip, bent kunigą įleisk!

Gal miršta jau... Neteisk nekalto jo, neteisk!

Bent sielos nežudyk kankindamas jo kūną.

SENATORIUS

C'est drôle!^{56*}. Iš kurgi jūs girdėjot, kad sūnus

Jau šaukias kunigo? Kas skleidžia tuos gandus?

PONIA ROLISON (*rodydama kun. Petrą*)

Man sakė kunigas. Jau kiek jisai maldavo,

Kad leistų jam atlikt bent priedermystę savo —

Neleidžia...

SENATORIUS (*greitai pažvelgęs į Kunigą*)

Tai jisai čia tuos gandus visus!..

Tiek to, gerai, gerai. O caras juk teisus —

Jis leidžia kunigams lankyti pagal norą

Jaunimą ir gražint jį atgalios į dorą.

Religiją gerbiu³⁰⁶ labiau už visa ką...

(*Atsidūsta*)

Jaunimą pražudys kaip tik doros stoka.

Eh bien!^{57*}, tai su dievu!

PONIA ROLISON (*Panelei*) Brangioji, aš maldauju,

Užtarkite mane, dėl Jėzaus Kristaus kraujo!

^{54*} Pasigailėkit jos! (*Pranc.*)

^{55*} Tegu velniai griebia (*pranc.*).

^{56*} Tai įdomu! (*Pranc.*)

^{57*} Ką gi (*pranc.*).

Jau metai sėdi jis ant duonos ir vandens
Kalėjime šaltam. Kiek vaikas begyvens!

PANELĖ

Est-il possible?^{58*}

SENATORIUS (*užkluptas*) Kaip? Jau metai? Geradėjau,—
Imaginez-vous — pats lig šiol to negirdėjau!
(*Pelikanui*)

Reiks bylą peržiūrėt, apklausti vaikelius,
Ir jeigu tai tiesa, tai komisarams klius.
(*Poniai Rolison*)

Soyez tranquille^{59*}, čionai ateikite septintą.

PONIA KMITOVA

Neverk, senatorius neleis jo užkankinti,
Ištardys ir galbūt paleis jį, kai reikės.

PONIA ROLISON (*nudžiugusi*)

Tegu už visa tai jam dievas užmokės!
Aš visada sakiau: negali būt, kad, žmogų
Sutvėręs, dievas leis daryti jam tiek blogo.
Jis pienu motinos maitintas kaip visi...
Bet žmonės juokėsi, o aš likau teisi.
(*Senatoriui*)

Nejaugi ligi šiol ničnieko negirdėjai?
Jie viską nuo tavęs paslėpę, niekadėjai!
Tu mūsų pasiklausk — išgirsi pagaliau
Teisybę...

SENATORIUS (*juokdamasis*)

Na, gerai, bet apie tai vėliau.
Kunigaikščienei aš prašyčiau pasakyti,
Kad visa, ką galiu, paliepsiu padaryti.
(*Mandagai*)
Adieu, Madame Kmit, aš padėsiu, kuo galiu.
(*Kun. Petrui*)
Norėčiau persimest su tamsta žodeliu.
(*Panelei*)
J'y suis dans un moment.^{60*}

(*Visi išeina, be anksčiau buvusiųjų*)

^{58*} Ar gali būti? (*Pranc.*)

^{59*} Būkite rami (*pranc.*).

^{60*} Tuoju ateisiu. (*Pranc.*)

SENATORIUS (*po pauzės, Liokajams*)

Iš kur tokie ir imas?

Prie durų stovite — o koks apsileidimas!

Nulupsiu kailį jums — žiūrėsit apdairiau.

(*Vienam Liokajui*)

Sek bobą tą!

(*Pelikanui*)

Bet ne, uždėsiu tau geriau:

Kai ji ateis — nuvest pas sūnų pažadėki

Ir į kalėjimą tu pats ją palydėki,

Vienutėn uždaryk ir raktais užrakink.

C'en est trop^{61*} — ne tarnai, o puskvailiai aplink!

(*Krenta į kėdę*)

LIOKAJUS (*drebedamas*)

Jūs liepėte įleist...

SENATORIUS (*pašokęs*) Kaip tu drįsti kalbėti?

Tai taip išmokai čia tu man atsakinėti?

Įkrėsti šimtą jam ir, jeigu išgyvens,

Į cypę mėnesiui ant duonos ir vandens...

PELIKANAS

Drįstu priminti jums — reikėtų apdairumo:

Nepaisant paslapties, sargybinių budrumo,

Jau vaikščioja gandai, kad Rolisonas čia

Kankinamas labai. Ko gero, nejučia

Ir carą jie pasieks. O jei gandai jau kyla,

Tai reikia pagaliau užbaigti šitą bylą.

DAKTARAS

Prašyčiau išklausyt šiuo reikalu mane.

Juk Rolisonas tas pamišęs, kaip žinia,

Vis puola prie langų, ieškodamas sau galo,

Bet užkalti langai...

PELIKANAS Jis oro gaut privalo,

Nes plaučiai nesveiki, be to, nusilpęs jau.

Tad langus atdaryt paliepsiu aš tuojau:

Trečiam aukšte jisai — tegul kvėpuot pabando...

SENATORIUS (*išsiblaškęs*)

Aš sėdu prie kavos — jie bobą man ant sprando

Įleidžia tuo metu...

^{61*} Tai jau per daug (*pranc.*).

DAKTARAS Aš ponui jau sakiau,
Kad reikia sveikata jums rūpintis daugiau.
O reikalus visus pavalgius atidėti:
Ça mine la santé.^{62*} Naudinga pagulėti.

SENATORIUS (*ramiai*)
Eh, mon Docteur^{63*}, tvarka, tarnyba juk svarbu!
Išgijo net skilvys nuo rūpesčių, darbų:
Išjudinta tulžis, o ji juk *fait la digestion*^{64*}.
Galėčiau po pietų *voir donner la question*^{65*},
Kaip liepia pareiga: *en prenant son café*^{66*}.
Tai valanda kaip tik visų *auto-da-fé*^{67*}.

PELIKANAS (*atstumdamas Doktorą*)
Tai kaipgi jūs žodžius paliepsite suprasti?
Jei Rolisonas mirš dar šiandien, tai?..

SENATORIUS Užkasti.
Gali išbalzamuot — daryki kaip žinai.
A propos, Baikovai! Tau reiktų būtinai
Balzamo truputį — atrodai kaip lavonas,
O vestuves keli. Ne vyras, o šėtonas.

(*Durys iš kairės pusės atsidaro — įeina Liokajus. Senatorius rodo pro duris*)

Pažvelkite, antai jos liemenėlis plonas.
Jaunikis³⁰⁷ — fui, *avec un teint si délabré*^{68*},
Vestuvės tavo bus kaip *Tibère à Caprê*^{69*}.
Nesuprantu lig šiol, kaip jis priverst galėjo,
Kad šios lūpelės „taip“ žodelį prašnibždėjo.

BAIKOVAS
Priversti? Bet, *parions*, kad jau po metų net
Pamesiu ją. Po to aš vesių jau kasmet
Be prievartos. Gana pažvelgt į tą ar šitą —

^{62*} Tai kenkia sveikatai. (*Pranc.*)

^{63*} Ak mano daktare (*pranc.*).

^{64*} Pagerina virškinimą (*pranc.*).

^{65*} Dalyvauti tardyme (*pranc.*).

^{66*} Gerdamas kavą (*pranc.*).

^{67*} Deginimas ant laužo (*isp.*).

^{68*} Toks išblyškęs (*pranc.*).

^{69*} Tiberijaus Kaprio saloje³⁰⁸ (*pranc.*).

Generoliene tapt sutiktų neprašyta.

Neverksiu — kunigas paliudys tai vėliau.

SENATORIUS

A propos, kunigas...

(*Kunigui*)

Prieiki artėliau!

Žiūrėkite, *quelle figure! Il a l'air d'un poète.*^{70*}

Ar matėte kada *un regard aussi bête*^{71*}?

Štai romo stiklas — gerk, klebone, nesvarstyk.

KUN. PETRAS

Aš ne...

SENATORIUS Klebone, gerk!

KUN. PETRAS

Esu broliukas tik.

SENATORIUS

Man nesvarbu visai, broliukas tu ar dédé,

Tačiau iš kur žinai, kieno vaikai kur sėdi?

Sakyk, ar tu gaudus jo motinai nešei?

KUN. PETRAS

Aš.

SENATORIUS

Girdit?

(*Sekretoriui*)

Užrašyk! Ar viską užrašei?

(*Kunigui*)

Iš kur žinai? Ėhė, paukštelis išsigando!

Pamatė, kad rašai, ir išsisukti bando.

Kokios brolijos tu?

KUN. PETRAS

Aš — bernardinai.

SENATORIUS

Kaip?

Bet giminės geri dominikonai, taip?

Juk Rolisonas ten lig šios dienos tupėjo.

Sakyk, iš kur žinai ir kas tau priplepėjo?

Girdi! Aš įsakau — užtenka tų maldu.

Vienuoli, su tavim kalbu valdžios vardu,

Galbūt parodyti tau rusišką bizūną?

(*Sekretoriui*)

^{70*} Koks veidas! Jis turi poeto išvaizdą. (*Pranc.*)

^{71*} Tokį kvailą žvilgsnį (*pranc.*).

Rašyk: tylėjo.

(*Kunigui*)

Taip. O visgi keista būna:

Juk teologiją tu moki mintinai —

Kad kiekviena valdžia iš viešpaties³⁰⁹ — žinai?

Tai kaipgi tu gali jos neklausyt nūnai?

(*Kunigas tyli*)

Pakart tave, broliuk, iš tikro kyla noras.

Vargu ar beprikels tave po to prioras.

KUN. PETRAS

Pakęsti valdžią — dar nereiškia jos klausyt.

Išeina kartais ji iš pragaro...

SENATORIUS

Ak, šit!

Jei įsakyčiau aš tuoju tave pakarti,

Manai, kad aš už tai nuo caro gaučiau barti?

Tepasakytų jis: „Apsėdo jus velniai!“

O tu tuo tarpu jau kybotumei seniai.

Tad klausiu, bet dabar jau paskutinį sykį:

Apie mušimą tą iš kur žinai? Sakyki!

Juk danguje dėl to turbūt nesilankei?

Pasakė angelai? Velniai?

KUN. PETRAS

Tu pasakei.

SENATORIUS (*nustebęs*)

„Tu“?.. Pasakei man: tu? tu? tu? tu?

DAKTARAS

Cha, klebone!

Į poną kreipiasi: šviesiausias mano pone.

(*Pelikanui*)

Pamokyk jį kalbėt: jis tikras gyvulys.

Duok jam...

(*Rodo ranka*)

PELIKANAS (*kerta Kunigui per veidą*)

Senatorių užpykino, kvailys!

KUNIGAS (*Daktarui*)

Atleisk jam, viešpatie, nes jis ir pats nežino

Ką daręs! Jis save šiais žodžiais pragaišino.

Dar šiandien mirsi tu.

SENATORIUS

Kaip? Kaip?

BAIKOVAS

Jisai juokauja.

Dar kartą snukin režk — tegu išpranašauja.

(*Duoda jam sprigtą*)

KUN. PETRAS

Ir tu juo pasekei, nors nesate draugai.

Nueisi jo pėdom: gyvensi neilgai.

SENATORIUS

Pašaukt Botvinką, ei! Suimti šitą kūmą —

Aš pats jį tardysiu, turėsiu malonumą.

Žiūrėsim, ar ilgai tylės taip atkakliai.

Kas inspiravo jį?

DAKTARAS Drištu pranešt kukliai:

Aš spėju esančią slaptai jų visą gaują,

O Čartoriskis³¹⁰ jai, man rodos, vadovauja.

SENATORIUS (*pašokdamas nuo kėdės*)

Que me dites-vous là, mon cher?^{72*} Niekus kalbi!

Impossible^{73*} ...

(*Sau*)

O ką? Byla labai svarbi.

Jei kunigaikštį man pavyktų dar įpinti...

(*Daktarui*)

Iš kur žinai?

DAKTARAS Seniai nešioju šitą mintį.

SENATORIUS

Ir nieko nesakei?

DAKTARAS Neklausėte. Sakiau,

Kad įpūsta ugnis gesinti bus sunkiau.

SENATORIUS

Bet kunigaikštis? Ne!

DAKTARAS Dalykas, pone, aiškus:

Turiu parodymus, skundus, pagautus laiškus.

SENATORIUS

Tai jo laiškai?

DAKTARAS O ne, bet kalbama tenai

Apie jį patį, ir yra visi planai.

Profesoriai taip pat prie šito maišto dedas,

Beje, Lelevelis — visų vyriausias vadas.

^{72*} Ką tu man kalbi, mano mielas? (*Pranc.*)

^{73*} Negali būti (*pranc.*).

SENATORIUS (*sau*)

Ak, kad įrodymas pakliūtų į rankas!
 Kad bent šešėlis to įrodymo ar kas!
 Įgriso man dažnai girdėta pastabėlė:
 „Tai Čartoriskis taip senatorių iškėlė“.
 Žiūrėsime, kuris galėsime girtis mes:
 Ar tas, kurs iškelia, ar tas, kuris išmes?
 (*Daktarui*)

Eikš, *que je vous embrasse*^{74*}, — dalykai, aišku, svarbūs.
 Iš karto supratau: tai ne vaikiūkščių darbas,
 Ir kunigaikštis čia įpainiotas seniai.

DAKTARAS (*familiariai*)

Supratote? Kas jus apgaus — nebent velniai.

SENATORIUS (*rimtai*)

Nors aš jau ir anksčiau žinojau šį dalyką,
 Bet jeigu jums surast įrodymų pavyko,
 Tai *écoutez*^{75*}, žadu senatoriaus žodžiu
 Jums pensiją perpus padidint iš pradžių —
 Prilygint skundą šį dešimtmečiui tarnystės,
 Paskui seniūnija³¹¹ ir šiaip mielaširdystės,
 Ir ordinas — gerai jums caras užmokės!
 O paprašysiu aš, jei tik prašyt reikės.

DAKTARAS

Ir man dalykas šis pakankamai kainavo:
 Juk aš samdžiau šnopus iš menko išdo savo,
 Bet carui tarnavau — kitokio tikslo nėr.

SENATORIUS (*imdamas jį už parankės*)

Su sekretoriumi nueikite, *mon cher*,
 Tų popierių paimt ir jų užantspauduoti.
 (*Daktarui*)

O vakare reikės aptarti, suplanuoti.

(*Sau*)

Aš tardymus vedžiau, prakaitavau ilgai,
 O jam iš viso to garbė ir pinigai!

(*Susimąsto*)

(*Sekretoriui į ausį*)

^{74*} Kad apkabinčiau (*pranc.*).

^{75*} Klausykite (*pranc.*).

Liepk daktarą kartu su popieriais suimti.

(Įeinančiam Baikovui)

Tatai byla svarbi — reikės ja užsiimti,

Nes daktaras staiga prasarė. Kvočiau,

Bet tardymas turės paveikti jį rimčiau.

(Pelikanas, matydamas Senatoriaus malonę, palydi Daktarą ir žemai jam nusilenkia)

DAKTARAS *(sau)*

Tu neseniai mane atstūmei, riestanosi!

Bet kai pastumsiu aš, tai jau neatsistosi.

(Senatoriui)

Sugrįšiu tuoj.

SENATORIUS *(nerūpestingai)*

O aš aštuntą išvykstu.

DAKTARAS *(žiūrėdamas į laikrodį)*

Kas tai? Jau dvylikta? Beveik dienos metu?

SENATORIUS

Penkta.

DAKTARAS Penkta? Matyt, kad laikrodys netikęs —

Sustojo kažkodėl rodyklės ant dvylikės.

Reikės jį pataisyti, o tai apgaus mane.

Kad per plaukelį bent jis pajudėtų — ne!

KUN. PETRAS

Jau tavo laikrodžiui nelemta pajudėti...

Brolau, pats laikas bus tau atgailą pradėti.

DAKTARAS

Ko nori, pasakyk!

PELIKANAS Jis buria tau kažką.

Koks blizgesys akių — tarytum driežo, a?

KUN. PETRAS

Aukščiausias įvairiai įspėja piktą žmogų.

PELIKANAS

Ne kunigas jisai, o šnipas po mūsų stogu...

(Iš kairės pusės atsидaro durys, įeina daug išsipusčiusių damų, valdininkų, svečių — girdisi muzika)

PONIA GUBERNATORIENĖ

Ar galim?

PONIA TARĖJO ŽMONA

C'est indigne!^{76*}

PONIA GENEROLIENĖ *Ah! mon cher Sénateur*^{77*},
Mes laukėm, laukėm jūs!

PONIA TARĖJO ŽMONA *Vraiment, c'est un malheur.*^{78*}
VISI (kartu)

Atėjome ieškot.

SENATORIUS Kokia garbė šiai salei!

DAMA

Mes galim šokt ir čia — juk vietos iki valiai.

(*Visi sustoja ir ruošiasi šokiui*)

SENATORIUS

Pardon, mille pardons, j'étais très occupé.

Que vois-je, un menuet? parfaitement groupé!

Cela m'a rappelé les jours de ma jeunesse!^{79*}

KUNIGAİKŠTIENĖ

Ce n'est qu'une surprise.^{80*}

SENATORIUS

Est-ce vous, ma déesse!

Que j'aime cette danse, une surprise? ah! dieux!^{81*}

KUNIGAİKŠTIENĖ

Vous danserez, j'espère.^{82*}

SENATORIUS

Certes, et de mon mieux.^{83*}

(*Muzika groja menuetą iš „Don Žuano“. Kairėje pusėje stovi valdininkai ir jų žmonos, dešinėje keletas jaunuolių, keli jauni rusų karininkai, keletas senių, apsirengusių lenkiškai, ir kelios jaunos damos. Viduryje — menuetas. Senatorius šoka su Baikovo sužadėtine, Baikovas — su Kunigaikštiene*)

^{76*} Tai netinka! (*Pranc.*)

^{77*} Ak brangusis senatoriau (*pranc.*).

^{78*} Iš tikrųjų tai nelaimė. (*Pranc.*)

^{79*} Atsiprašau, tūkstantį kartų atsiprašau, buvau labai užimtas. Ką aš matau, menuetas? Puikiai sugrupuoti! Tai priminė man jaunystės dienas! (*Pranc.*)

^{80*} Tai tiktai siurprizas³¹². (*Pranc.*)

^{81*} Tai jūs, mano dievaite! Kaip aš mėgstu šitą šokį, siurprizas? O dievai! (*Pranc.*)

^{82*} Tikiuosi, jūs šoksitė. (*Pranc.*)

^{83*} Žinoma, ir kiek galima geriau. (*Pranc.*)

BALIUS

DAINUOJAMA SCENA

IŠ DEŠINĖS PUSĖS

DAMA

Žiūrėk, kaip senis suktis bando —
 Tegu nusišuka sau sprandą.
 (Senatoriui)
 Kiek daug garbės, kiek džiaugsmo man!
 (Į šalį)
Il crêvera dans l'instant.^{84*}

JAUNAS ŽMOGUS

Tiek daug žmonių kankinęs, mušęs,
 Jis šiandien šoka sau ramus.
 Žiūrėk, šuoliuoja tarsai lūšis
 Ir šaudo akimis į mus.

DAMA

Jis vakar mušė, plakė, šaukė,
 Praliejo tiek nekalto kraujo,
 O šiandien, žiū, nagus įtraukė
 Ir meilinas visiems iš naujo.

IŠ KAIRĖS PUSĖS

KOLEGIJOS REGISTRATORIUS (*Tarėjui*) *

Žiūrėk, senatorius kad šoka —
 Ir aš, tarėjau, šokt kviečiu!

TARĖJAS³¹³

Žinai, kad man neapsimoka
 Išėiti šokio su pačiu.

REGISTRATORIUS

Surasim damų — ir jaunų.

TARĖJAS

Visai ne apie tai kalba.
 Geriau aš vienas šokt einu
 Nei su tavim, — šalin, arba...

REGISTRATORIUS

Kodėl?

TARĖJAS Matai: esu tarėjas.

^{84*} Jis netrukus nusprogs. (*Pranc.*)

REGISTRATORIUS

Aš registratorius esu.

TARĖJAS

Per menkas man toksai šokėjas.

Ir kaip jūs drįstate? Baisu!

(*Pulkininkui*)

Eime pašokt — juk šiandien balius.

Žiūrėk, kaip šoka jo šviesybė.

PULKININKAS (*rodydamas Registratorių*)

O kas tasai plepys, skarmalius?

TARĖJAS

Tai registratorius. Bjaurybė!

PULKININKAS

Tai jakobinas, tikras mietas!

DAMA (*Senatoriui*)

Kiek daug garbės, kiek džiaugsmo man!

TARĖJAS (*piktai*)

Čia susimaišė rangai, vietos!

DAMA

Il crêvera dans l'instant.

KAIRĖ PUSĖ, *choru*

DAMOS

Ah, quelle beauté, quelle grâce!^{85*}

VYRAI

Koks blizgesys, kiek daug didybės!

DEŠINĖ PUSĖ, *choru*

VYRAI

Ak, niekšai, šelmiai, ak, bjaurybės!

Dangaus bausmė juos ras.

SENATORIUS (*šokdamas, Gubernatorienei*)

Geidžiu arčiau pažint seniūną —

Žmona graži, dukra taip pat,

Bet jos čia niekada nebūna...

GUBERNATORIUS³¹⁴ (*bėgdamas paskui Senatorių*)

Mes sutvarkysim tai kaipmat.

(*Prieina prie Seniūno*)

Kur jūs žmona?

SENIŪNAS

Namie paliko.

^{85*} Ak, koks grožis, koks grakštumas! (*Pranc.*)

GUBERNATORIUS

O dukros?

SENIŪNAS Kad tiktai viena.

GUBERNATORIENĖ

Ir ji į balių neatvyko?

SENIŪNAS

Ne!

GUBERNATORIENĖ

Jūs čia vienas?

SENIŪNAS Taip.

GUBERNATORIUS Žmona

Turbūt senatorių pažįsta?

SENIŪNAS

Aš ją tik sau turiu, manau.

GUBERNATORIENĖ

Atvesiu dukrą — ji nedrįsta.

SENIŪNAS

Jūs patarnavimus žinau.

GUBERNATORIUS

Menuete porų stokoja,

Reikėtų damų bent kelių.

SENIŪNAS

Dukrelės poros nevilioja,

Aš pats jai porą rast galiu.

GUBERNATORIENĖ

Girdėjau, šoka ir dainuoja —

Senatorius pakviestų ją.

SENIŪNAS

Matau, senatorius šnairuoja

Iš karto į kelias, deja!

KAIRĖ PUSĖ, *choru*

Koks šitų rūmų spindesys,

Kiek daug čia visko, kur dairais!

DEŠINĖ PUSĖ, *choru*

Iš ryto kraują laka jis,

O romą — vakarais.

TARĖJAS (*rodydamas Senatorių*)

Jisai, nors lupa, bet vaišina,

Tokiam ir kailio negailu.

SENIŪNAS

Vaikus kalėjiman sodina,
Mus varo prie stalų*.

RUSŲ KARININKAS (*Bestuževui*³¹⁵)

Nekeista, kad mus keikia šičia:
Jau šimtas metų greitai bus,
Kai siunčia Lenkijon lyg tyčia
Vagis ir plėšikus.

STUDENTAS (*Karininkui*)

Žiūrėk, štai Baikovas skėtrioja,
Koks veidas! Šypsosi saldžiai.
Lyg rupūžė mėšle rėplioja
Išpūtes pilvą išdidžiai.
Kaip šuo bjaurius dantis iškišo,
Įsistebeilijo švieson,
Klausyk, juk Baikovas pamišo!

(*Baikovas niūniuoja*)

(*Baikovui*)

Mon Général, quelle chanson!^{86*}

BAIKOVAS (*dainuoja Beranžė dainą*³¹⁶)

Quel honneur, quel bonheur!
Ah! monsieur le sénateur!
Je suis votre humble serviteur, etc., etc.^{87*}

STUDENTAS

Général, ce sont vos paroles?^{88*}

BAIKOVAS

Oui.^{89*}

STUDENTAS

Je vous en fais compliment.^{90*}

VIENAS KARININKŲ (*juokdamasis*)

Ces couplets sont vraiment fort drôles,

^{86*} Mano generole, kas per dainelė! (*Pranc.*)

^{87*} Kokia garbė, kokia laimė! Ak pone senatoriau! Esu jūsų nuolankiausias tarnas,
ir t.t., ir t.t. (*Pranc.*)

^{88*} Generole, ar tai jūsų žodžiai? (*Pranc.*)

^{89*} Taip. (*Pranc.*)

^{90*} Aš sveikinu jus. (*Pranc.*)

Quel ton satirique et plaisant!^{91*}

JAUNAS ŽMOGUS

Pour votre muse sans rivale

Je vous ferais académicien.^{92*}

BAIKOVAS (*į ausį, rodydamas Kunigaikštienę*)

Ragai jam būtų ne pro šal.

SENATORIUS (*į ausį, rodydamas Baikovo sužadėtinę*)

Va, va, je te coifferai bien.^{93*}

PANELĖ³¹⁸ (*šokdama, Motinai*)

Bjaurus ir senas — nepatinka.

MOTINA (*iš dešinės pusės*)

Tai meski jį — ir bus ramu.

TARĖJO ŽMONA (*iš dešinės pusės*)

Kaip tau, dukrele, viskas tinka!

SENIŪNAS

Kaip trenkia nuo visų romu!

KITO TARĖJO ŽMONA (*Dukrai, stovinčiai šalia*)

Pakelk aukščiau akis, Zosele,

Gal jo šviesybė pamatys.

SENIŪNAS

Jei man jisai pastotų kelią,

Vienam iš mudviejų —

(*paliesdamas kardą*)

mirtis!

KAIRĖ PUSĖ, *choru*

Koks blizgesys, kiek daug didybės!

Ah, quelle beauté, quelle grâce!

DEŠINĖ PUSĖ, *choru*

Ak, niekšai, šelmiai, ak, bjaurybės!

Dangaus bausmė juos ras.

IŠ DEŠINĖS PUSĖS JAUNIMAS TARPUSAVY

JUSTINAS POLIS³¹⁹ (*Bestuževui, rodydamas Senatorių*)

Įsmeigčiau peilį jam į šoną

Arba į snukį trenkčiau bent.

^{91*} Tie kupletai iš tikrųjų labai juokingi, koks satyrinis ir juokaujamas tonas! (*Pranc.*)

^{92*} Už jūsų nepalyginamą mūžą aš padaryčiau jus akademiku³¹⁷. (*Pranc.*)

^{93*} Na, na, aš tau uždėsiu ragus. (*Pranc.*)

BESTUŽEVAS

Ir kas iš to? Nebus šėtono,
Bet pragaras neduos gyvent.
Jisai kartos, jog sostą gina —
Ir mokyklas jums uždarys.
Sakys: studentai — jakobinai
Ir gyvus juos praris.

JUSTINAS POLIS

Bet užmokės tasai žandaras
Už kraujo, ašarų marias.

BESTUŽEVAS

Šunidę gerą laiko caras —
Ne tas, tai kitas atsiras.

POLIS

Ak, leisk užmušti šitą kvailį!

BESTUŽEVAS

Aš perspėju tave!

POLIS

Tai bent gerai išdirti kailį...

BESTUŽEVAS

Ir pražudyt save.

POLIS

To niekšo, žmogžudžio, galvijo...

BESTUŽEVAS

Geriau eime iš čia, brangus!

POLIS

Nejaugi taip visi jų bijo?
Nieks neatkeršys jiems?
(*Eina prie durų*)

KUN. PETRAS

Dangus!

(*Muzika staiga pasikeičia ir groja Komandoro ariją*³²⁰)

ŠOKĖJAI

Kas atsitiko, kas?

SVEČIAI

Kodėl taip niūriai groja?

VIENAS (*žiūrėdamas pro langą*)

Koks debesis, žiūrėk, sutemo... jau krapnoja.
(*Uždaro langą — tolumoje griaudžia*)

SENATORIUS

Kodėl negrojaite?

DIRIGENTAS Sumaišėme.

SENATORIUS Lazdų!

DIRIGENTAS

Turėjome šalia mes ir kitų gaidų —

Jie nesuprato ir suklydo, po paralių!

SENATORIUS

Na, na — *arrangez donc*^{94*} — tai tęsim, ponai, balių!

(*Už durų pasigirsta baisus riksmas*)

PONIA ROLISON (*už durų, kraupiu balsu*)

Įleisk!..

SEKRETORIUS Tai neregė.

LIOKAJUS (*susijaudinęs*) Ji regi — tamsoje.

Kaip lekia laiptais! Ei, laikykite!

KITI LIOKAJAI Deja!

PONIA ROLISON

Ar rasiu aš čionai tą žmogžudį, sakykit?

LIOKAJUS (*nori sulaikyti — ji pastumia vieną Liokajų*)

Žiūrėk, kaip stumdosi! Pamišėlė — laikykite!

PONIA ROLISON

Kur tu? Aš galvą tau suskaldyt atėjau...

Kaip mano sūnui! Ak, jisai negyvas jau!

Pro langą išmestas — ar sąžinę turi tu —

Ant akmenų kietų! Kad pragaras prarytų

Tave, girtuokli! Na, eik, kraują nusiplauk!

Tu, krokodile, ei! Kur tu esi? Palauk —

Suplėšysiu tave, kaip tu kad mano Jasių.

Pro langą išmetė! Maniau, kad gyvą rasiu.

Vienatinis sūnus, maitintojas brangus!..

O šis gyvena sau! Tai ar yra dangus?

KUN. PETRAS

Nepiktžodžiauk! Sūnus tavasis gyvas dar.

PONIA ROLISON

Dar gyvas? O, kieno žodžius girdžiu dabar?

^{94*} Padarykite tvarką (*pranc.*).

Ar tai tiesa? Juk aš bematant nuskubėjau.
 „Nupuolė!“ — šaukia. Bet lavono neregėjau —
 Vienintelio sūnaus lavono!.. Kaip baisu!
 Sūnelio nemačiau. Matai — akla esu!
 Tačiau ant akmenų jaučiau nekaltą kraują —
 Čia aš jį vėl jaučiu — čia, dieve, tarp visų
 Yra jo budelis, čia žmogžudys puotauja!

*(Eina tiesiai prie Senatoriaus. Senatorius bėga. Ponia Rolison
 krinta apalpusi ant grindų. Prie jos prieina tik kun. Petras
 ir Seniūnas. Girdėti perkūno trenksmas)*

VISI *(išsigandę)*

Ir žodis tapo kūnu! Tai čia!

KITI Čia! Čia!

KUN. PETRAS Ne.

VIENAS *(žiūrėdamas pro langą)*

Tačiau visai arti — čia pat, šiame name.

SENATORIUS *(prieina prie lango)*

Ten daktaro langai!

KAŽKURIS ŽIŪROVAS Iš baimės dreba kūnas.

KAŽKAS IŠ GATVĖS *(juokdamasis)*

Nusinešė velniai!

(Įbėga persigandęs Pelikanas)

SENATORIUS Kur daktaras?

PELIKANAS Perkūnas

Jį nutrenkė staiga. Suprasti negali:

Aplinkui juk yra žaibogaudžiai keli,

O užmušė jį ten, kur jis ligonius gydė.

Sidabrinius rublius perkūnas tesulydė,

Kur buvo prie galvos spintelėj padėti —

Dėl katastrofos šios tie rubliai iralti.

SENIŪNAS

Cariniai pinigai tik nelaimingi esti.

SENATORIUS *(Damoms)*

Sumaišėt šokį, ech! Prašyčiau, ponios, tęsti!

(Matydamas, kad gelbsti ponią Rolison)

Išneškit ją iš čia, padėkit jai, tačiau

Išneškit.

KUN. PETRAS

Prie sūnaus?

SENATORIUS Kur norit, tik greičiau.

KUN. PETRAS

Tai leiskit aplankyti šios moteriškos sūnų —

Jisai dar gyvas juk!

SENATORIUS Eik, eik sau, po perkūnų!

(*Sau*)

Jau daktaro nėra, ak, *c'est inconcevable!*^{95*}

Išpranašavo jam tas kunigas — *c'est diable!*^{96*}

(*Visiems*)

Ir kas gi čia baisaus? Pavasarį³²¹ labai

Dažnai iš debesų pasipila žaibai.

TARĖJO ŽMONA (*savo vyrui*)

Kalbėk, kaip išmanai, o baimė ima žmogų.

Nebūsiu su jumis ilgiau po vienu stogu,

Kalbėjau: tik neliesk vaikelių nekaltų.

Tylėjau, kol žydus plakei ir kūlei tu,

Tačiau vaikus... Matai, ar baigiasi geruoju?

TARĖJAS

Kvaila esi.

TARĖJO ŽMONA Eime namo — aš negaluoju.

(*Vėl trenkia perkūnas — visi pabėga: pirma kairė, paskui
dešinė pusė. Pasilieka Senatorius, Pelikanas, kun. Petras*)

SENATORIUS (*žiūrėdamas į bėgančius*)

Prakeiktas daktaras! Tasai niurgzlys baisus

Pastipdamas svečius išvaikė man visus.

(*Pelikanui*)

Kaip spokso kunigas! *Voyez, quel oeil hagard.*^{97*}

Tai keistas nuotykis, *un singulier hasard*^{98*}.

Na, kunige, sakyk, ar burtus tu čia sėjį,

Kad numatai žaibus, mirties kelius atspėjį?

(*Kunigas tyli*)

^{95*} Tai nesuprantama! (*Pranc.*)

^{96*} Tai velniškas dalykas! (*Pranc.*)

^{97*} Žiūrėk, koks klaidus žvilgsnis. (*Pranc.*)

^{98*} Tai keistas nuotykis (*pranc.*).

O kalbant atvirai, tai daktaras tasai
 Ir kaltas, nes per daug jau stengėsi jisai.
On aurait fort à dire^{99*} — žmogus, matyt, apako
 Ir nebematė jau tiesaus ir aiškaus tako!
 Na, kunige, tyli? Ir nebijai kančios?
 Verčiau paleisiu jį: *on dirait bien des choses!*..^{100*}
 (*Susimąsto*)

PELIKANAS

Cha cha! Jei ši byla taip pavojinga būtų,
 Tai nuo perkūno mums visų pirmiausia kliūtų.

KUN. PETRAS

Papasakosiu jums prilyginimus du³²²...

SENATORIUS (*susidomėjęs*)

Apie perkūną gal? Kalbėk!

KUN. PETRAS

Anuo metu

Keliavo būreliu kažkur pakeleivingi.
 Prie mūro sienos jie atsigulė aptingę.
 Tarp jų — ir žmogžudys. Jį angelas nakčia
 Prikėlęs tarė: „Eik, žmogau, greičiau iš čia,
 Nes siena grius“. Ir šit — išliko niekadėjas,
 O užmušė visus. Tasai, rankas sudėjęs,
 Pasimeldė karštai: „Dėkoju tau, dangau!“
 O dievo angelas jam tarė taip: „Žmogau,
 Tu už visus kitus nusikaltai daugiausia
 Ir užtatai mirtim numirsi niekingiausia“.

O kitas toks. Kadais, seniai, labai seniai,
 Romėnai, kovoje įveikę sumaniai
 Karalių kažkurį, išžudė jo kariauną
 Ir rotmistrus visus³²³ — tiek seną, tiek ir jauną.
 Tačiau karalių, seniūnus jo bei vadus
 Paliko gyvus dar romėnas išdidus.
 O šie, kvailiai, linksmi tarpusavy kalbėjo:
 „Atsidėkosim jam, kad mūs pasigailėjo“.
 Bet pertarė ūmai kareivis tuos kvailius:
 „Valdovas iš tiesų paliko gyvus jus,

^{99*} Būtų galima pasakyti (*pranc.*).

^{100*} Bus per daug kalbų!.. (*Pranc*)

Kad kaip šunis paskui prie ratų prirakintų
Ir po stovyklą šią tampydamas kankintų.
Į Romą nuvarys, nes esate verti,
Kad pamatytų jus romėnai iš arti
Ir šlovintų balsu galingą vadą savo,
Kurs priešą sumušė, jo rotmistrus pagavo.
Paskui jus atiduos į budelio nagus,
Šis požemy giliam įkalins kaip vergus,
Kur amžina rauda, keiksmas, dantų griežimas³²⁴
Ir amžina tamsa — toksai bus jūs likimas“.
Karalius tarė tam romėnui taip: „Kvaily!
Iš kur likimą mūs žinoti tu gali?
Gal su vadu drauge tu puotose sėdėjai,
Girdėjai jo žodžius ir jo planus atspėjai?“
Ir gėrė, juokėsi jisai iš žodžių tų
Su pulkininkais ir su hetmonais kartu.

SENATORIUS (*nuobodžiaudamas*)

Il bat la campagne...^{101*} Et, paleisiu šitą kvailį —
Eik sau! Pakliūsi vėl — aš taip išdirbsiu kailį,
Kad nepažins tavęs net motina tikra
Ir būsi panašus į Rolisoną tą.

(Senatorius su Pelikanu eina į šavo kambarius. Kun. Petras eina prie durų ir sutinka Konradą, kurį du kareiviai veda tardyti. Pamatęs Kunigą, Konradas sustoja ir ilgai žiūri į jį)

KONRADAS

Kaip keista! Niekados jo nemačiau lig šiolei,
Tačiau pažįstu jį kaip tikrą savo brolių.
O gal sapne? Taip, taip, — atsimenu, sapne
Tas veidas, akys tos žiūrėjo į mane.
Tai jis neleido man į prarają nukristi.
(*Kunigui*)
Nors, kunige, manęs turbūt nė nepažįsti,
Bet leiski padėkot užu malonę tą,
Kur mano sąžinei per tamstą apreikšta.
Tu — draugas man brangus, nors ir sapne matytas,
Kada tikrovėj jų yra vos vienas kitas.

^{101*} Jis klieidi. (*Pranc.*)

Paimk, tave prašau, šį žiedą ir parduok —
Beturčiams ir mišioms, ką gausi, atiduok,
Tegu jas už vėles skaistyklos atnašauja.
Nelaisvė! Kaip gerai dabar aš pažinau ją!
Juk skaistykla taip pat nelaisvė, aš manau,
O man ar teks mišių klausyti — nežinau.

KUN. PETRAS

Teks. O už žiedą šį tau patarimą duosiu.
Tu tolimais keliais nežinomais važiuosi,
Protingų ir garsių sutiksi. Jų būry
Dar protingesnio tu ieškoki vis, kurį
Pažinsi, nes jisai pagarbins pirmas Kristų.
Klausyk, ką jis sakys...

KONRADAS (*įsižiūrėdamas*)

Tai tu?.. Bet ne — aš klystu...

Dėl dievo, palūkėk...

KUN. PETRAS Lik sveikas, negaliu!

KONRADAS

Tik vieną žodį...

KAREIVIS Ne! Ne tuo eini keliu!

IX SCENA

VĖLINIŲ NAKTIS

TOLĖLIAU MATYTI KOPLYČIA — KAPINĖS — BURTININKAS IR MOTERIS GEDULO RŪBAIS

BUR TININKAS

Jau būriai žmonių regėti —
Laikas vėlines pradėti.
Ko tu lauki kapuose?

MOTERIS

Ne, aš neisiu į koplyčią,
Aš geriau paliksiu šičia
Susitikti su dvasia
To, kurs naktį tamsią, baisią
Apsireiškė man kadaise³²⁵.
Visas kruvinas, jisai,
Dvasių apsuptas, piktai
Į mane tada žiūrėjo
Ir nė žodžio nekalbėjo.

BUR TININKAS

Gyvas buvo jis — užtai
Ir tylėjo taip keistai.
Mat mes galim iš tikrųjų
Šiąnakt kviesti tarp kitų
Ir dvasias visų gyvųjų.
Nors jų kūnai tuo metu
Savo darę nepaliauja:
Kalba, žaidžia ar kariauja,
O vardu šaukta dvasia
Apsireikš migla blausia,
Bet pakolei turi kūną,
Nebyli, kurčia ji būna³²⁶.

MOTERIS

O žaizda — ką reiškia ji?

BURTININKAS

Tai, matyt, žaizda širdy.

MOTERIS

Aš viena pamesiu kelią.

BURTININKAS

Aš padėsiu tau, dukrele.

Jie vieni ten burt pradės,

Kitas senis jiems padės.

Šit — giesmė jau ataidėjo,

Tai, vadinasi, prasidėjo.

Prisišauks dabar vėlių

Vainiku ir kuodeliu.

Oro vėlės atsišaukia.

Ar matai — kaip žiburiai

Žemėn lekia jų būriai?

Lyg ugnies grandinės plaukia.

Oro vėlės ten — matai?

Virš koplyčios jos aukštai —

Lyg balti balandžiai lekia

Gaisrui siautėjant mieste:

Juodame dangaus skliaute

Blaškos prieglobsčio netekę,

Blyksi gaisro šviesoje

Tarsi žvaigždės danguje.

MOTERIS

Jo kol kas nėra, deja!

BURTININKAS

Žiū, koplyčioj suliepsnojo —

Tai užkeikė ugnimi,

Tarp kitų ir kūną jojo

Iš kapų prikeldami.

Ir ateis visi lig vieno —

Tu pažinsi jų nūnai.

Tik už ąžuolo kamieno

Pasislėpki būtinai:

Šitas ąžuolas išpuvęs

Buvo raganų slėptuvė.

Blyksi mėlyni žaibai,

Visos kapinės sujudo,

Atsivėrė jau grabai,
Ir numirėliai prabudo.
Šitai ištiesė kažkas
Ilgas ir sausas rankas.
Dega akys kaip žarijos —
Slėpkis medyje greičiau,
Nes sudegins iš toli jos,
Man nebaisios jos tačiau.

MOTERIS

Ką matai?

BURTININKAS Lavoną šviežią!³²⁷

Kaip anglis juoda kakta³²⁸.

Dantimis baidyklė griežia,

Dūmais spjaudosi pikta.

Vietoje akių matyti

Du auksiniai įstatyti,

O auksiniuose tuose

Tupi, šaiposi velniukas.

Strapalioja kaip ožiukas,

Mirksi vis pikta dvasia.

Šmėkla bėga ir vaitoja,

Rankom semia, grabalioja,

Tartum ji tarp rankų tų

Auksą seikėtų sietu.

ŠMĖKLA

A, kurgi bažnyčia, sakykit, kur eiti?

O kas ją parodys man, kas?

Taip degina kaktą dukatai įkaitę

Ir svilina auksas rankas.

Žmogau, iš kančių tu mane išvaduoki,

Kančių neregėtai sunkių!

Vargdieniams šį auksą verčiau atiduoki,

Nuplėšk dukatus nuo akių!

Nenori! Turėsiu tad auksą seikėti,

Pakol tas vaikų žmogžudys

Gaus galą — tada jį pripilsiu kaip rėtį,

Bus aukso pilna jo širdis.

Paskui per akis ir ausis jį išliesiu,
 Pripildysiu vėl lig kraštų
 Ir auksą lavonu, tarytum sietu,
 Aš pilstysiu, sversiu, seikėsiu!
 Kada prasijosiu tiek daug pinigų!
 Reiks laukti ilgai!.. Aš degu! Aš degu!
 (*Dingsta*)

BURTININKAS

Žiū!

MOTERIS O kas ten?

BURTININKAS Netoliese

Vėl numirėlis. Jisai
 Iš duobės mums ranką tiesia,
 Nesupuvusią visai.
 Jis iš kapo lipti ruošias
 Kaip vestuvėms pasipuošęs³²⁹.
 Kirminai apgraužė jį,
 Bet pažinti dar gali.

Jis po kapines klajoja,
 Velnias jį tolyn vilioja
 Pasivertęs mergele,
 Pamojuoja rankele,
 Mirksi, juokiasi jam tyčia
 Ir neleidžia į koplyčią.
 Šmėkla vejasi ją vis,
 Bet, atrodo, nepavys.
 It malūnas koks skėtrioja —
 Čia ranka, tenai vėl — koja,
 Apkabint jau siekia ją,
 Bet tuo tarpu atsiranda
 Iš kažkur šunų ruja
 Ir lavoną plėšia, kanda,
 Draskalioja į šalis,
 Kol suplėšo į dalis —
 Vienas koją, kitas ranką,
 Ir ištašo jas po lanką.

Kūno dalys kažkodėl
Ima ir atgyja vėl,
O atgiję kojos, rankos
Vėl į vieną vietą renkas.
Tartum rupūžė galva
Paršuoliuoja anava,
Grobai savo kelią baigė
Lyg bjauri didžiulė sraigė...
Jau priaugo prie pečių
Jo galva. O takučiu
Raitos pirštai nudraskyti —
Stengias ranką pasivyti.
Štai ir vėl abi rankas
Lyg prigliejęs būtų kas,
Atšliaužė nutrauktos kojos,
Vėl jis visas atsistojo
Ir dabar vaikysis vis
Tą mergele. Kai pavys,
Šunys vėl nutemps į šoną
Ir suplėšys tą lavoną.
Tepraryja jį kapai!

MOTERIS

Tu bijai?

BURTININKAS Bjaurus labai!

Rupūžės, vikšrai ir sraigės —
Kiek bjaurybių vien jame!

MOTERIS

Tarp tų dvasių nēr jo, ne!

BURTININKAS

Vėlinių naktis jau baigės.
Greit giedos tretį gaidžiai.
Prosenolius paminėję,
Žmonės skirstos pamaldžiai.

MOTERIS

O jisai ir neatėjo!

BURTININKAS

Jei dar kūne jo dvasia,
Tu jo vardą pasakyki,
Tai burtažole baisia

Aš užbursiu ją dar sykį, —
Kūną jo dvasia paliks,
Prieš tave kaipmat išdygs.

MOTERIS

Pasakiau...

BURTININKAS Jis negirdėjo...

Aš užkeikiau...

MOTERIS Neatėjo!

BURTININKAS

Moterie! Matyti, jis
Pakeitė tikyba savo
Ar gal kitą vardą gavo³³⁰ ...
Baigiasi naktis — greit švis.
Jau nusilpo mano žodis —
Mylimas nepasirodys.

(Išeina iš medžio)

Kas tai? Kas tai? Iš rytų,
Nuo pat miesto Gedimino,
Kiek tiktai beįkabina,
Daug važiuotų bei raitų³³¹
Vis į šiaurės pusę skuba
Arklius vydami risčia.
Pirmutinio — juodas rūbas...

MOTERIS

Jis!

BURTININKAS Ir atlekia į čia.

MOTERIS

Pažiūrėjo, apsisuko
Ir atgal keliu nurūko.
Tik kartelį — ir gana!

BURTININKAS

O krūtinė kruvina:
Tūkstančiai žaizdų baisiausių
Dienąnakt kankina jį,
Tūkstančiai kardų aštriausių
Įsmeigti giliai širdy.
Tik mirtis žaizdas užgydys.

MOTERIS

Kas jį skriaudžia, dieve didis?

BURTININKAS

Žiaurūs budeliai tautos
Jī kankina.

MOTERIS

Ant kaktos
Matēsi žaizda mažytē,
Lyg raudona kruopelytē,—
Kraužo lašas kaktoje.

BURTININKAS

Aš taip pat regėjau ją —
Pats susižeidė, matyti³³².
Nors maža, bet jos, deja,
Nė mirtis jau neužgydys.

MOTERIS

Ak, padėk jam, dieve didis!

Pirmo veiksmo pabaiga

**III
DALIES
FRAGMENTAI**

KELIAS Į RUSIJĄ

Giliau į tą kraštą — labiau sulaukėjęs.
 Vežimas tik skrenda kaip dykvietėj vėjas,
 O akys kaip du sakalėliai aukštai
 Tik blaškos viršum to sniegų vandenyno,
 Audrų nešami, kaip nutūpt nebežino:
 Regėdami sniegą beribį tiktai,
 Sparnų nesudėję, vis lekia ir lekia
 Ir jaučia, kaip silpsta jų jėgos išsekę.

Nei miesto, nei kalno — tik veltui žvalgaus,
 Nėr pėdsakų čia nei gamtos, nei žmogaus:
 Kiek akys aprėpia, vien žemė čia plyti —
 Ją dievas tik vakar sukūrė, matyti.
 Bet kalba ką kita rasti palaikai
 Mamuto — per tvaną jis bus čia prigėręs³³³,
 Ir žino gerai nūn maskviškiai vaikai,
 Kad dievas šią žemę seniai jau sutvėręs,
 Kad Nojaus laikais ji prekiavus esą
 Su Azija — ką gi, gal tai ir tiesa.
 Taip pat ir knygelė papasakot gali,
 Jėga kitados parnešta į šią šalį³³⁴,
 Kad ji, nors nūnai apleista ir tuščia,
 O tautą ne vieną pagimdžiusi čia.
 Bet didžiojo tvano ištrintos, nuplautos
 Čia pėdos močiutės gamtos ištisai.
 Nors užgimė šičia ir gentys, ir tautos,
 Bet pėdsakų jos nepaliko visai.
 Tik Alpių kalnyne aptiksi netyčia

Žymių, kad jų ordos buvojusios šičia³³⁵.
O Romos paminklai byloja³³⁶ nūnai,
Kad ėję plėšikai iš čia į tenai.

O šiandien negyvas, tylus kraštas šitas,
Tarytumei lapas dar neprirašytas,—
Ar dievo ranka tam lape parašys
Ir žmogų išaukštins parašymas šis?
Ar jis šventą tiesą panūs įrašyti,
Kad meilė turėtų žmoniją tvarkyti.
Kad laikos pasaulis malda ir auka?
O gal dievo priešo niekšinga ranka
Su kardu iškirs šioje knygoje mintį,
Kad reikia grandinėm žmoniją rakinti,
O žmogų nekaltą botagais kankinti?

Po baltus laukus siunta vėjas piktai —
Jau sniego bangas jo sparnai palytėjo.
Bet jūra baltoji, įaudrinta vėjo,
Iš baltojo guolio pakyla tiktai,
Ir vėlei tarytum sustingsta jos bangos,
Nurimsta, nuščiūva, vėl pažeme rangos.
O kartais čionai uraganas baisus,
Pažadintas vėjo, pakyla iš miego,
Ir lig pat Euksino³³⁷ jis baido visus,
Maišydamas debesis baltojo sniego,—
Užpusto jisai keleivius įvairius
Tarytum samumas³³⁸ klajoklių būrius.
Be galo, be krašto vien sniegas baltuoja.
Kur ne kur jo dangą pradūrę, antai
Tarytumei salos ar jūros krantai
Šiaurinės eglaitės ir pušys juoduoja.

Kur ne kur iš medžių, kirviu sukirsti,
Lyg kūgiai dūluoja ant balto sniegyno —
Iš tolo atrodo juokingi, keisti,
O žmonės tuos laužus namais pavadino.
Toliau — visas tūkstantis šitų laužų —
Visi jie vienodi, viršum jų dūmeliai

Vingiuoja ir tirpsta danguj pamažu,
Ir blizga iš tolo mažyčiai langeliai.
Jie čia dviem eilėm išrikiuoti prie kelio,
Tenai rateliu, o tenai kvadratu,
Ir žmonės jų būrį vadina miestu.

Žmonių sutinku — tarsi eglės šiaurinės,
Pečiai jų galingi ir plačios krūtinės.
Kaip medžiai ir žvėrys po baltu sniegu,
Jie šiurkštūs, gyvybės pilni ir jėgų.
O veidas kiekvieno — kaip jojo tėvynė:
Tuščia, atvira ir laukinė dykynė.
Ugnis jų širdžių, it vulkanų kokių,
Veidų nepasiekus, krūtinėj rusena,
Jų lūpose ji dar lig šiol neplevena,
Nepalietė dar jų kaktų ir akių.
Tuo tarpu kitur žmonių veidą kiekvieną
Vis rašė likimo ranka nuolatos
Viltim ir skausmais, ir todėl jie šiandieną —
Tarytum paminklas savosios tautos.
Čia akys žmogaus — kaip tie miestai regėti:
Ir plačios, ir skaidrios, bet niekad širdis
Vienodos ramybės jų nesuardys,
Ilgiau ir giliau jos nemoka liūdėti:
Iš tolo atrodo gražu ir jauku,
Į vidų įeisi — ten tuščia, nyku.
Čia kūnui žmogaus dar švelnumo stokoja,
Jame dar besparnė lėlytė žiemoja,
Kuri čia krūtinę skridimui paruoš,
Išties sparnelius ir gražiai pasipuoš.
Bet kai vieną sykį nušvis laisvės saulė,
Kažin, koks vabzdys išplasnų į pasaulį?
Gal savo sparnus čia drugelis išties,
O gal koks bjaurus sutvėrimas nakties?

Po sniego dykynę keliai susipynė —
Juos pratiesė ne karavanai slenką,
Ne gudrūs vaizbūnai juos šičia pramynė,
Tik caras nubrėžė juos savo ranka.

Jei lenkų kaimelis kely pasitiko
Ar kelias atėjo lig lenkų pilių —
Kaimeliai ir pilys bematant išnyko,
Nes caras tai pavertė savo keliu.
Sniege net sunku tuos kelius pastebėti,
Bet, mišką pasiekęs, juos aiškiai regi:
Į šiaurę jie bėga vienodi, ilgi,
Kaip upės į jūrą, jie skuba duobėti.

Bet kas jais keliauja? Šit prunkščia arkliai —
Skubėdamos raitelių virtinės joja,
Kaip juodas žaltys, per pusnis atkakliai
Pavargę, iš lėto kareiviai maknoja.
Jie, carui įsakius, į šiaurę keliais
Žygiuoja³³⁹ išsekę, pikti, apsiblausę,
Iš šiaurės kiti į Kaukazą išeis³⁴⁰
Kariauti; kodėl ar už ką — nieks neklausia.
Kinkuoja mongolai³⁴¹ — geltonos spalvos
Išpurte veidai jų ir nosys priplotos.
Ten vargšas lietuvis kaimietis vos vos
Klampoja nuliūdęs, išbalęs, ligotas.
Ten angliški ginklai, o šičia lankai —
Kalmukai³⁴² juos nešasi tarsi vaikai.
O jų karininkai? Čia prūsas važiuoja
Karietoj ir Šilerio dainą niūniuoja³⁴³,
Ir muša karius bizūnu pakely.
Tenai štai prancūzą matyti gali —
Ieškoti karjeros į šiaurę atvykęs,
Dabar liberalią dainelę jis mykia:
Mąstytojas, kurs su kalmukų vadu
Vis tarias ir deras toliau nuo kitų,
Kaip armijai maisto nupirkt kuo pigiausiai.
Jei pusė kareivių išmirs — tai daugiausia,
O kasą galėsią dalytis perpus.
Jei visas tas reikalas paslėptas bus,
Ministras pakels juos į pirmąjį rangą,
O caras duos ordiną, spustels jų ranką.

O šit kibitka — pasitraukia šalin
Kariai ir vežimai, užleidę jai vietą,
O ji tarsi vėjas vis lekia tolyn,
Nustūmus nuo kelio net vado karietą.
Žandaras vis muša vežėją, o tas,
Iškėlęs botagą, kareivių gretas
Kapoja, kiek rankom pasiekia ir gali —
Sumindysiu, traukis kas gyvas į šalį!
Ir kurgi taip lekia keista kibitka?
Matyt, kad į sostinę skuba žandaras,
Tikriausiai sučiupęs jis vežasi ką.
„Turbūt ką nors užsieny pagriebė caras? —
Spėlioja orus generolas rimtai.—
Gal saksų karalius, prancūzų ar prūsų
Neteko malonės pas viešpatį mūsų
Ir caras įsakė suimt jį už tai?
Gal netgi didesnę didybėje savo —
Gal patį Jermolovą³⁴⁴ jau areštavo?*

Kaip klaikiai jis žiūri! Kiek žvilgsny jėgos!³⁴⁵
Nors sėdi šiauduos, betgi primena didį,
Galingą — vežimų eilė iš paskos:
Tai rūmų svita jį, matyti, palydi,
Ir žiūri į mus iš aukštybių, piktai.
Galvojau, kad jie — tai ne šiaip kokie ponai,
O bent generolai arba šambelionai,
Tuo tarpu matau: čia vaikučiai tiktai.
Tai kurgi juos veža taip tolimą kelią?
Kodėl įtarimą valdovui jie kelia?“
Spėlioja vadai vis — kodėl ir už ką?
Į sostinę lekia tiesiog kibitka.

SOSTINĖS PRIEMIESČIAI

Iš tolo matyti, kad sostinė šičia.
 Šalikelėm rūmai, puikiausi namai,
 O čia jau kažkas panašaus į koplyčią,
 Lyg kupetos statulos gumšo tenai —
 Šiaudais per šalčius jas gerai apvynioja.
 Korinto kolonos³⁴⁶, į eilę sustoję,
 Itališki rūmai to kiemo gale,
 Japoniški, kiniški kioskai³⁴⁷ šalia.
 Dar Jekaterinos laikais pastatyti
 Griuvėsiai³⁴⁸ antai klasikiniai matyti.
 Namų įvairiausių prie kelio šimtai —
 Tarytum visi, kiek tik esama, žvėrys
 Narvuos sutupdyti — ir akys jais gėris.
 Bet keista, kai niekur tarp jų nematai
 Nė vieno, kurs būtų pačių sugalvotas,
 Kuriam šviestų rusų fantazija, protas.
 Tačiau koks puikumas tų rūmų senų!
 O kiek čia, tarp pelkių, vienų akmenų
 Sukrauta.

Kai Romoje statė kadaise
 Teatrą, tai auksas upeliais tenai
 Tekėjo*, o čiagi, kai caro tarnai
 Sau rūmus puikiausius statyt užsipaisė,
 Tai kraujo bei ašarų liejos tvanai.
 Kiek daug jiems reikėjo kalčių išgalvoti,
 Kad būtų kam akmenis šituos kilnoti!
 Kiek daug jiems reikėjo ištremt nekaltų,
 Kiek daug apiplėšti kraštų pavergtų,

Kol kraujas lietuvių, vargai Ukrainos
Ir Lenkijos auksas nupirko jiems tai,
Kuo spindi puošniausios Paryžiaus vitrinos,
Kol rūmus gražiausius pastatė antai,
Šampanais nuplautas tų rūmų parketas,
Ir trypia kasdien jį grakštus menuetas.

Dabar šičia tuščia, nes dvaras mieste.
Iš smarvės pajutęs, kur keliasi caras,
Tą smarvę kaip musės atsiveja dvaras.
Tik vėjas dainuoja tų rūmų skliaute —
Jų ponai į miestą žiemoti išvykę.
Ir aš įvažiuosiu į miestą tuojau.
Vidudienis. Laikrodžiai muša dvylikę,
O saulė pakrypus į vakarus jau.*
Padangė plačiai atvira ir didinga,
Visa nusiblaiviusi, aiški, švari,
Bespalvė kaip stiklas, tyra ir skaidri,
Kaip mirusio akys — atvertos, sustingę.

Jau miestas artėja. Virš miesto — keisti
Portalai ir bokštai, iškilę vienodai,
Kolonos ir sienos, ir mūrai balti,
Lyg kad Babilonijos kabantys sodai³⁴⁹.
Tai dūmai virš miesto iš jo kaminų
Grakščiai kolonas ir tuos bokštus sudaro.
Tie šviečia kaip marmuras baltas Kararos³⁵⁰,
Šie primena spalvą brangių akmenų.
Aukštai šitie dūmai vėl saviškai tvarkos:
Pasikelia skliautai, susipina arkos,
Ir sienos, ir stogas, keisčiausi namai;
Sakytumei miestas, kurs, tarsi užburtas,
Viduržemio jūroj iškyla ūmai
Ar, Libijos rūko ir karščių sukurtas,
Iš tolo vilioja keleivį — tačiau
Neleidžia jam niekad prieiti arčiau.*

Grandinės sužvango. Iškratę, apklausę
Vartus atidarė — įleido galiausia.

PETERBURGAS

Senovės italai ir graikai jau matė,
 Jog dievo pašonėj gyvent patogiau,
 Tarp girių šventų jie namus savo statė
 Arba ant kalnų — kad tik būtų saugiau.
 Taip statėsi Roma, Atėnai ir Sparta.
 O gotikos amžiuį barono pilis³⁵¹,
 Apgynus apylinkę visą ne kartą,
 Prie šono sau glaudė po kaimus kelis;
 Arba kur prie upės ant kranto uolėto
 Gyvenvietės augo su amžiais iš lėto.
 Visas jas įkūrė kas nors, kaip antai:
 Dievai ar globėjai, arba amatai.

Kodėl rusų sostinė čia įsikūrus?
 Kodėl pastatyta kampely jinai,
 Kuris neseniai atkovotas iš jūros
 Ir čuchnų³⁵², gyvenusių vakar čionai*?
 Šykšti šičia žemė ir duona, ir vaisiais.
 Čia vėjas ir sniegas, rūkai ir lietus.
 Jei šalta — tai šalta, jei karšta — tai baisiai:
 Čia oras kaip juokas despoto — rūstus!
 Ne liaudis, o caras tas pelkes pamatė —
 Patiko. Žmonių nesiklausęs visai,
 Čia sostinę sau, o ne miestą pastatė:
 Taip caras parodė³⁵³, ką gali jisai.

Ir paliepė caras parūpinti polių
 Ir pelkėn sukalti daug tūkstančių jų,
 Sutrypt kita tiek į tas pelkes maskolių.

Ant pagrindo to iš lavonų, kraujų,
 Užkinkęs į pavalkus jauną ir seną,
 Laivu, vežimu, pagaliau — karučiu
 Sau medį ir akmenį brangų gabeno
 Iš savo valstybės ir žemių svečių.*

Paryžiuje buvęs — jo dvasią neramią
 Aikštėm bandė mėgdžiot, bulvarais keliais.
 Tas užtvankas matė turbūt Amsterdame.
 O Roma, girdėjo, namais dideliais
 Puikuojasi — taigi statyt juos įsakė.
 Venecija taipgi patraukė jo akį,
 Beplaukianti tartum graži ir jauna
 Lig pusės nuoga sirena³⁵⁴ — mergina,—
 Ir caras iškast kanalus įsigeidžia,
 Juos tiltais apjuosia, gondolų paleidžia.
 Paryžius, Venecija — viskas sykiu,
 Tik stinga šlovės šitų miestų puikių.
 O juk architektai net posakį savo
 Sukūrė: kad Roma — žmogaus tvarinys,
 Veneciją, sako, dievai suplanavo.
 O kai Peterburgą žmogus privažiavo,
 Pasakė: šėtono tatai kūriny!

Čia gatvės, nors plačios, keistai sutvarkytos:
 Tarytum tarpekliai, nuobodūs, ilgi.
 Didžiuliai namai: čia akmuo, o ten plytos,
 Čia molį, ten marmurą žibant regi.
 O rūmai vienodi griežtai išrikiuoti,
 Tarytum kareiviai į ilgą rikiuotę.
 Ant sienų lentelių visokių gausu.
 Kalbų įvairumas! Ir dairos poetas:
 Ar Babelio bokšte³⁵⁵, ar kur aš esu?
 Štai užrašai: „*Chanas kirgizų*³⁵⁶ *Achmetas,*
Kurs reikalus lenkų sutvarko kaip retas,
Senatorius“. Kitas: „*Čia monsieur Žoko*³⁵⁷,
Kurs moko Paryžiaus akcento. Užėjęs —
Išmoksi. Yra jis orkestro griežėjas,
Mokyklų inspektorius, taipgi virėjas“.

Čia: „Džokas Piačerė³⁵⁸, kurs, tarp kita ko,
Gamino dešras caro rūmų panaitėms
Ir steigia dabar pensioną mergaitėms“.

Ten: „Pastorius Dineris³⁵⁹ kviečia, kuris
Jau daugelį ordinų turi, ir jis
Šiandieną pamokslą ketina sakyti,
Kad popiežium carą derėtų laikyti,
Tuo vienytis kviesdamas kalvinistus,
Socinijonus³⁶⁰ ir anabaptistus³⁶¹,
Nes šitaip įsako mums ciesaorius mūsų
Ir jo alijantas³⁶² — valdytojas Prūsų,
Priėmęs naujausią tikybą, kuri
Taipogi mums liepia laikytis būry*“.

Ten: „Moterų drapanos“. Šičia: „Pyragai“,
„Žaisliukai ir gaidos“. Galiausiai — „Botagai“.

Vežimai, kariatės bei ratai klegą
Triukšminga gatve važinėja kažkur tai,
Tarytum kokioj panoramoje burtai³⁶³ —
Tiktai pasirodo ir dingsta staiga.
Pasostę apžergęs vežėjas barzdotas —
Jo ūsai ir veidas nuo šalčio šarmotas.
Mažyliai du priekyje joja raiti, —
Tarytum Borėjo vaikučiai³⁶⁴ greiti;
Jie švilpia ir minią nuvaiko nuo kelio.
Krypuoja būrys įvairiausių rogelių,
Tarytumei ančių, baltų ir baikščių.
Žmogus čia išėjęs alsuoja šalčiu,
Tad skubinas, bėga sustiręs, sušalęs,
Ir akys jo blausios, ir veidas išbalęs,
Kalena dantim, trepsi, trina rankas.
Kai žmonės alsuoja arba kai prabyla,
Tai garas kaip dūmai stulpais iš jų kyla.
Regėdamas tai, pagalvotų bet kas,
Kad krosnys berūkstančios vaikščioja šičia*.
Prastuomenės spaudžiamos, plaukia antai
Dvi eilės ištįsusios — oriai, rimtai,
Lyg eitų maldingai aplinkui bažnyčią,
Lyg upėje ižas judėtų lėtai.

Nejau ta gauja pasivaikščiūt išėjo,
Nei šalčio nepaiso, nei geliančio vėjo?
O taip, nors vėjuota tatai valanda,
Tačiau pasivaikščiūt be galo naudinga!
Mat vaikšto kaip tik pėsčias caras tada,
Visi jo ministrai, carienė didinga.
Čia tūzai ir damos žygiuoja šalia,
Tarytum karių išrikiuotos kohortos
Arba netvarkingai išmėtytos kortos:
Karaliai ir damos, valetai — gale,
Čia pikai ir kryžiai, o šičia — raudonos,
Ir žengia gatve dvi ilgiausios kolonos
Tenai, kur žmonių kuo daugiau, kur šviesiau,
Tilteliais, išmargintais plokštėm granito,
Stori valdininkai šalia vienas kito.
Šisai išdidus, atsisagstęs pusiau,
Kad kryžiai matytų pro kailinį paltą.
Tas ordinus rodo, ir, norint jam šalta,
Kaip vabalas šliaužia žingsniu jis lėtu
Ir ieško sau lygių žvilgsniu tarp kitų.
Čia gvardijos pienburnius irgi sutiksi:
Ploni tarsi ietys, pilvais suveržtais,
Panašūs į širšes, akutėmis blyksi.
Toliau — valdininkai kaklais ištiestais
Tik dairo, kuriam čia žemai nusilenkti,
Kurio — nematyti, kurio — išsilenkti,—
Kiekvienas tiktai prieš vyresnį lankstus,
Ropoja taryt skorpionas šlykštus.
O damos tarp jų tiktai švagžda, tik tviska —
Tiek daug skrybėlaičių, parėdų ir visko:
Prancūziškai čia kiekviena išpuošta,
Kojelė batelin grakščiai įsprausta.
Štai ši — baltutėlė, o šita — raudona.
Bet caras jau grįžta. Pasiveja poną
Jo rogės ar važis. Lyg laivas puošnus
Šalia besimaudančių tyliai praplaukia.
Pirmieji įsėdo ir dingo nelaukę.
Pasuko pėstieji taip pat į namus.
Ne vienas jų kosti, bet tvirtina poniai,

Kad šiandien jis laiką praleidęs maloniai:
„Regėjome carą. Lig juostos bemaž
Nusilenkiau jo generolui ir aš“.

Gatve tuo metu svetimšaliai praėjo³⁶⁵ —
Jie išroda skyrės iš būrio kitų.
Žmonių jie, atrodo, neapžiūrinėjo,
Tiktai susikaupę domėjos miestu.
Jo pamatus, stogus, jo langus ir sienas
Žinovo žvilgsniu čiupinėjo kiekvienas,
Tarytum norėtų ištirt, ar plyta
Į sieną gerai ir tvirtai padėta.
Ir, galvas nuleidę, nuėjo, nes jautė,
Kad šitokios sienos ne žmogui išgriauti.
Paliko stovėt piligrimas³⁶⁶ tiktai,
Kuris, vienas sau nusijuokęs piktai
Ir kumštį sugniaužęs, į akmenis tvojo,
Iškėlęs jį, miestui kerštingai grūmojo.
Sunėrė rankas ant krūtinės jisai,
O žvilgsnį lyg durtuvą tą dviašmenį
Į rūmus įsmeigęs, jis caro jų menėį
Ieškojo,— ir tarsi Samsonas tasai,
Kurs po filistinų kolonom stovėjo,
Galvojo kažką ir žmonių neregėjo.
Šešėlis nukrito staiga ant kaktos,
Tarytum drobulė ant karsto lentos,
Išbalęs jo veidas ūmai patamsėjo —
Sakytum, kad vakaras taip iš dangaus,
Pirmiausia paženklinęs veidą žmogaus,
Šešėliais toliau pasiskleist privalėjo.

Stovėjo ir kitas žmogus netolies³⁶⁷.
Jog tai ne keleivis — lengviausiai pažino
Kiekvienas, pažvelgęs į jį iš šalies:
Kai išmalda vargšams jis gatvėj dalino,
Visus juos vardais pavadino, o tą
Paklausė, kokia jo vaikų sveikata.
Paskui jis prie upės ant kranto parimo,—
Liepsnojo saulėlydy rūmų stogai,

Klajojo po miestą jo žvilgsnis ilgai,
Bet žvilgsnis ne toks kaip ano piligrimo:
Išvydęs kareivį be kojos, ūmai
Jis nulenkę galvą pamaldžią žemai,
Iškėlė rankas ir meilingai veizėjo,
O akys jo liūdesiu švietė giliu,
Kaip angelo to, kurs išgelbėti ėjo
Skaistykloje kenčiančių vargšių vėlių,
Kurs matė žmonių nesibaigiančią kančią,—
Žinojo: ilgai dar kentėti reikės³⁶⁸,
Pakol laisvės saulė ir jiems patekės,
Pakolei sutrūks jų grandinės ir pančiai.
Išvydęs tad verkiantį, verkė drauge,
O ašaros karčios prapuolė sniege,
Bet dievas visas jas surinks vieną dieną
Ir jūra saldybių atlygins kiekvieną.

Jie liko vieni. Švietė rūmų langai.
Ir nors mintyse jie paskendę stovėjo,
Tačiau vienas kitą galop pastebėjo
Ir tyrė žvilgsniu vienas kitą ilgai.
Galiausiai antrasis priėjo ir tarė³⁶⁹:
„Brolau, negeroji tave čia atvarė —
Nuliūdęs ir vienas čia stovi, žodžiu,
Sakyk, kas esi ir ko ieškai, meldžiu.
Krikščionis esu aš, tad kryžių ir vytį
Nešioju³⁷⁰. O tu kas, meldžiu pasakyti“.

Tačiau piligrimas su savo mintim,
Tik galvą papurtęs, pabėgo į šalį.
O jau kitą rytą, šviežia atmintim
Prikėlęs šį vaizdą, gailėtis jo gali.
Ir jeigu tą žmogų pažins — sustabdys,
Nes jaučia gerai piligrimo širdis,
Jog, norint jo balsą jis pirmąkart girdi,
Iš veido galbūt nepažįsta visai,
Bet balsas ir žodžiai įstrigo į širdį —
O gal šitą žmogų sapnavo jisai?

PETRO DIDŽIOJO PAMINKLAS

Po vienu dangojum, kedenamu vėjo,
 Per lietų sutemus du žmonės stovėjo:
 Tai tas Vakarų kitatautis sūnus,
 Carinės galybės čia ištremtas žiauriai,
 Antrasis — tai genijus rusų kilnus³⁷¹,
 Poetas, garsus dainomis visoj Šiaurėj.
 Nors jų pažintis truko taip neilgai,
 Bet jiedu jau buvo geriausi draugai.
 Virš visko, kas žemiška, kilo jų širdys,
 Tarytum dvi uolos, kurias kitados
 Atskyrė žemai upeliūkštis įširdęs,
 Bet linksta aukštai jos viena prie kitos
 Ir šniokščiant upokšnij aukštybėj vos girdi.
 Į Petro paminklą žiūrėjo svetys,
 Poetas tylom dėstė savo mintis:

„Čia carui, kuris nusipelnęs be galo,
 Paminklą pastatė carienė kita*.
 Užkėlė atlietą jį ant bucefalo³⁷²,
 Jau buvo tam carui vieta surasta.
 Bet ant savo žemės stovėt jis negali,
 Jam ankšta tėvynėj prie savo tautos,
 Ir siuntė carienė į svetimą šalį
 Parvežti po kojomis žemės kitos.
 Ir šitai, carienės didžios įsakytas,
 Iš Suomijos žemės atplaukia granitas.
 Į krantą išlipęs, jisai paklusniai
 Atbėga į miestą ir lenkiasi jai*.

Ir caras išjoja bizūną iškėlęs,
Kilniai apsisupęs romėno toga,
Šuoliuoja jo žirgas tarytum pašėlęs,
Pašoka piestu ir sustingsta staiga.

Ne, Markui Aurelijui³⁷³ Romoj statytas
Paminklas daug kartų gražesnis nei šitas.
Šnipus išnaikinės ir išdavikus,
Jisai pagarsėjo kaip vadas puikus,
Kurs buvo teisingas, narsus, išmintingas,
Kuris prie Paktolio ir Reino³⁷⁴ visai
Sutriuškino barbarų ordas gausingas.
Ir šit Kapitolin sugrižta jisai.
Mintis apie savo valstybę, jos laimę
Plevena gyva kilnioje kaktoje,
Ranka jo tarytum pakilo savaime
Ir, minią nutildžiusi, laimina ją,
Antrąja jis žirgą šiek tiek pritūrėjo
Iš anksto atspėdamas įnorus jo.
Matyti, kad gatvėse minios stovėjo
Ir šaukė: „Valio, mūsų tėvui valio!“
O jis pro minias tas prajojo iš lėto,
Kad pats pamatyti kiekvieną galėtų.
Nors žirgas nerimsta, veržli jo risčia,
Bet žino, kad laiko jis svetį brangiausią,
Kad tėvą žmonėms jisai parneša čia,
Ir pats savo ugnį suvaldo galiausia.
Vaikai gali tėvą regėt iš arti,
Nes žirgas ramus, jo risčia nesperti.
Į nemirtingumą jie kelio neklausia!*

O Petras paleido pavadį visai,
Matyti, kad nešėsi šuoliais jisai
Ir, uolą prijojęs, pašoko, sustingo.
Iškėlė kanopas patrakęs arklys,
O caras nevaldo jo šuolio aikštingo,—
Tikriausiai nukris ir suduš į dalis.
Nuo amžių taip lekia, tačiau nenupuola,—
Taip lygiai upelio kaskados per uolą

Sušalę varvekliais pakimba ilgais,
Bet greitai jie laisvės saulutėj įkais,
Greit vėjas vakaris sušildys tą ledą —
Į ką jis pavers tironijos kaskadą?“

KARIUOMENĖS PERŽIŪRA

Vieni šunide šitą aikštę³⁷⁵ dažnai
 Vadina: čia caras šunis dresiruoja,
 O dar kiti — rūbine: caras čionai
 Iš anksto apžiūri ir prisimatuoja,
 Kaip tinka patrankų, kardų apranga,
 Ar žemės karaliai tikės jo jėga.
 Koketė, kada ji į balių eit ruošias,
 Mažiau čiupinėjasi, maivosi, puošias
 Nei caras, kuris aikštėje kas diena
 Dabinasi, čiustijas kaip mergina.
 O dar kiti tvirtina, jogei čia caras
 Tarytum perykloje peri skėrius,
 Kurie, jau ne kartą kraštus įvairius
 Užplūdę, juos nusiaubė tartumei maras.
 Galąstuvu mėgsta vadinti kai kas
 Šią aikštę: čia caras iš anksto galanda
 Peilius, o netrukus, ištiesęs rankas,
 Suvaro peilius tuos Europai į sprandą.
 Pakol apžiūrėję jai žaizdą apriš,
 Tai caras ir šachą pribaiigs, ir sultoną³⁷⁶,
 O kolei namo iš skerdyklos sugrįš —
 Įsmeigs savo peilį sarmatui į šoną³⁷⁷.
 Daug turi aikštė ši vardų, o mieste
 Valdžia ją vadina paradų aikšte.

Dešimtą — kariuomenės peržiūrų laikas.
 Jau aikštę smalsuoliai apsupo antai,
 Nelyginant ežerą supa krantai,—

Kiekvienas arčiau vis, į vidurį, taikos.
Tarytum žuvėdros viršum vandenu,
Kazokų būrelis po aikštę vis jodo
Ir plaka smalsiausių pečius bizūnu,
Išlindusiems ietimis vietą nurodo.
Jei kas lyg varlė prišokuoja arčiau,
Tai skuba minioj pasislėpt kuo greičiau.
Girdėt dundesys jau — vienodas, sunkus,
Lyg kalvėje geležį kaltų kas kūju —
Tai atveda būgnas į aikštę pulkus,
O štai ir kolonos kareivių narsiųjų:
Visi jie, vienodai, žaliai aprengti,
Iš tolo kaip musės ant sniego juoduoja.
Ir plaukia kolonos lyg upė plati.
Aikštė tarsi ežeras juda, banguoja.

O mūza, juk aš ne Homeras esu —
Ir šimtas jo lūpų mažai tepadėtų,
Galbūt tik buhalterių plunksnos (visų!)
Visus narsuolius suskaičiuoti galėtų.
Gal jos ir išvardintų karininkus,
Atskirdamos didvyrius ir jų pulkus.

Tačiau nesiskyrė jie vienas nuo kito,
Tie didvyriai! Kiek čia veidų panašių —
Tarytum prie ėdžių arklių suvaryta,
Lyg pėdas, kur surištas vienu ryšiu,
Lyg eilės gubų per laukus nustatyta,
Tarytum eilutės knygelėj arba
Visų Peterburgo salonų kalba.
Regėjau, kad buvo vieni tų maskolių
Praaugę kitus bent per šešetą colių,
Mačiau prie kepurų raidės varines:
Tatai — grenadieriai³⁷⁸. Pagal šias žymes
Aš pats priskaičiau tris pulkus tų drąsuolių.
Už jų mažesnių gal koks šimtas eilių,
Tarytum agurkų tarp lapų žalių.
Kad pulką nuo pulko atskirtų žiūrovas,
Jam reikia turėti bent tokias akis

Kaip natūralisto: dumble tik žinovas
Visų kirminėlių vardus pasakys.

Bet štai netoliese trimitai užgrojo —
Ulonai, husarai, dragūnai³⁷⁹ atjojo:
Visi kepures užsivožę puikias —
Sakytum kepurininkas savo prekes,
Į aikštę atnešęs, gražiai išdėliojo.
Galiausiai atjojo dar pulkas karių —
Visi apkalti kaip virtuvai variu³⁸⁰ —
Vien galvos arklių it kranai begūnksojo.
Gausu įvairiausiai ginkluotų pulkų,
Tačiau pagal arklius juos skirt nesunku.
Tatai atitinka ir taktiką naują,
Be to, papročiams rusų neprieštarauja.
Kadais Žomini³⁸¹, generolas, kukliai
Parašė, kad mūšy svarbiausia arkliai,
Nors rusai nuo seno tą tiesą žinoję,
Jog tris kareivius geras žirgas atstoja*;
Ogi karininko neblogas arklys
Ne vieną tarifą turės, bet kelis,
Už šitokį arklių visi susipranta
Pasiūlyti raštvedį ar muzikantą,
Brangymety netgi virėją. Beje,
Kumelė sulysus dažnai vos rėplioja,
Bet jeigu ligonius ji dar pavežioja —
Lošėjai dviem bobom prilygina ją.

Bet grįžkim atgal. Pirmas pulkas — juodais,
Antrasis taip pat ant juodų pasodintas,
Du jojo bėrais, o penktasis — baltais,
Septintas — bėrais vėl, aštuntas — sartaais,
Dešimtas šiek tiek mažesniais nei devintas,
Vienuoliktas — šyviais, tik be uodegų,
O dvyliktam kaktos tarytum sniegu
Baltai pažymėtos. Važiavo patrankų
Koks pusšimtis geras, o paskui ant rankų
Kareiviai vos vilko dėžes šovinių —
Iš viso jų buvo koks šimtas, matyti,

Nes jeigu norėtumei vienu žvilgsniu
Ir arklius, ir žmones atskirt, suskaiityti,—
Tai Napoleono reikėtų akių
Arba intendanto³⁸², kuris jau pripratęs
Nepaisyt žmonių, neskaičiuoti arklių,
Kuris, į dėžes vieną akį užmetęs,
Kaipmat pasakys, kiek senų, kiek naujų
Ir kiek šovinių jis pavogęs iš jų.

Lyg pievoj aikštėj sužaliavo mundurai.
Ją visą užpildė kareiviai kaip mūrai.
Kur ne kur dėžė pastatyta žalia
Lyg pelkių baublys ar šiaip paukštis koks retas
Arba pievų blakė žalsva kuprele.
Prie jų ir patrankos su savo lafetais
Tarytum vorai atrėpliojo šalia.

Iš priešakio matos jų kojos — du vyrai,
Už nugaros — taipgi tų kojų pora:
Pirmi — kanonieriai, antri — bombardyrų³⁸³.
Kada šitas voras užmigęs yra,
Tai kojos nueina pagal savo norą,
Palikę ilgam besiilsintį vorą,
O jam šitų kojų nereikia visai.
Bet štai — netikėtai atgijo jisai,
It koks tarantulas neišsimiegojęs*,—
Prikėlė kareivis jį neatidus,
Bematant pritraukė visas savo kojas.
Bet, pirm nei į priešą išspjaus jis nuodus,
Su priekinėm kojom ilgai nosį trina
Lyg musė, aršenike beskęsdama,
Nuodus nusibraukt nuo snukučio mėgina.
Taip lygiai patranką, prieš iššaudama,
Kareiviais kaip kojom pirmyn pasisukus,
Paskui į šalis jas atmetus kartu,
Minutę pailsi ir spjauna netrukus
Kaip tas tarantulas ugninių nuodų.

Pulkai išrikiuoti. Žiū, caras atjoja,
Jį lydi raiti admirolai keli,
Abipus minia adjutantų risnoja,
O priekyje caras. Stebėtis gali,
Kaip spindi iš tolo mundurai, galionai
Tarytum kokių arlekinų*³⁸⁴. Žodžiu,
Gausu įvairiausių ženklų ir žvaigždžių,
Tas mėlynai juosi, o šitas geltonai.
Visokių blizgučių, priėjęs arčiau,
Daugiau nei sagų ant kiekvieno mačiau.

Spindėjo visi, bet, kalbėkime tiesą,
Ne savo, o pono šviesa, užtatai
Lyg tie kirminėliai, kurių blyškią šviesą
Tiktai švento Jono naktim ir matai.
Bet caro malonė greit baigsis — ir vėlei
Praras savo šviesą menki kirminėliai:
Gyvens, bet jau niekas nuo šitos dienos
Jų baloj neras, nematys, nežinos.
Narsus generolas žygiuoja į karą,
Pataiko kulka — susilaukia šlovės,
Bet jei kiek rūščiau į jį žvilgtelės caras,
Narsus generolas išbals ir — padvės.

Dvariškis drąsiau pasitiks caro pyktį:
Nors jaučia jo baisią rūstybę, tačiau
Nemiršta ir neserga taip kaip anksčiau*, —
Jis gali į savo dvarelį išvykti,
Iš ten šambelionui trumpai parašyt
Arba rūmų damai. O būna, kad kitas
Koksai liberalas — vežėjui, ir šit —
Jis vėl caro rūmuose, vėl favoritas.
Jei šunį pro langą išmesi — padvės,
Jei katę — kaipmat vėl ant kojų stovės,
Suras kokią skylę ir vėl nesuglumus,
Vidun įsigavus ji šliaužios po rūmus.
Pakol atgalios grįš dvariškis toksai,
Humaniškai tvarko dvarelį jisai.

Carai paprastai munduruoti tebūva,
Mes tokius juos matom visur, visada,
Nes kario mundūras — tai caro oda,
Su juo jis užgimsta, su juo ir supūva.
Vos spēja iš lopšio sūnus išropot,
Kuriam jau paskirta nešiot caro varda —
Jis gauna mundurą, bizūnā ir kardā,
Kad žaisdamas pratintų lupt ir kapot.
Kada skienuoti jam reikia išmokti,
Tai kardu raides važelioja piktai;
Kai su guvernanta jis mokosi šokti*,
Tai šmaukši į taktą rimbu paprastai.
Paaugus jo visas žaidimas — žygiuoti,
Kareiviams „kairėn“, „dešinėn“ komanduoti
Arba, pasišaukus būrelį karių,
Juos mokyt rimbu sukinių įvairių.
Taip caras kiekvienas į sostą atėjo,
Todėl jis taip baido Europos šalis,—
Ne veltui dar senis Krasickis³⁸⁵ kalbėjo:
„Išminčius įrodo, o muša kvailys“.

Pirmasis pradėjo tą caropediją³⁸⁶
Pats Petras Didysis — šlovė jam už tai.
Jisai caro sostą iškėlė aukštai.
Paskui, kai Europoj žinių įsigijo,
Pasakė: „Aš Rusiją Europos šalim
Paversiu, todėl visos barzdos — šalin!“
Pasakė — ir durtinio ilgo nebliko —
Apkarpė bajorams juos caras rūstus.
Pasakė — ir barzdos prekijo, muziko
Nukrito kaip lapai kokie — per metus.
Jis įvedė durtuvą, trumpą sermėgą,
Kalėjimus įsteigė ir kadetus,
O rūmuos įsakė grot menuetus
Ir moteris šokti suvarė per jėgą;
Apstatė sargybom pasienius visus
Ir uostus aptvėrė storiausiom grandinėm,
Įkūrė senatą, šnipus ir pasus
Ir mokesčius nutarė imt už degtinę.

Nukirpęs, nuprausęs muziką, jisai
Prikimšo jį rublių, paskui apginklavo,
Sušuko Europa, nustebus visai:
„Žiūrėkite, Rusią jau civilizavo!“
Teliko visiems būsimiesiems carams
Į melą iškeisti teisybę ir protą
Ir durtuvais remti kiekvieną despota,
Jėgų negailėti pjautynėms, gaisrams.
Klastingai užgrobę ne vieną valstybę,
Vardan svetimųjų jie engia savus,
Kad liaupsintų prūsas, prancūzas guvus,
Kad anglas pagirtų jų protą, galybę.

Palaukit, prancūzai ir vokiečiai! Jūs
Suspėsite mūsų likimą patirti,
Kai caras pasės jūsų miestuose mirtį,
Kada jūsų sprandas bizūną pajus —
Pritrūks tada žodžių jį šlovint ir girti.
Kai caras parodys jums savo nagus,
Lieps Sibirą šlovint ir girt botagus,—
Galėsite tąsyk, parpuolę ant kelių,
Jūs jam padainuot šiandieninių dainelių.

Ir įlėkė caras visam spindesy,
Kareivių sveikatos paklausė, sustojo.
„Sveikatos jums linkim!“ — atsakė visi,
Tarytum koks šimtas lokių suriaumojo.
Sušuko komandą — it sviedinį, ją
Kaipmat pasičiupo uolus komendantas,
Ji ėjo — nuėjo vadų minioje,
O pats paskutinis ją griebė seržantas.
Ir ginklai suskambo, sužvango kardai,
Aikštė tarsi miškas siūbavo ir ošė.
Jei karo laive esi buvęs kadai,
Regėjai, kaip verda jūreiviai sau košę:
Į pragarą katilas jų panašus
Putoja ir tyška, tad įpila miltų —
Ne saują, ne dvi, o septynis maišus,
Ir maišo irklais, kad tiktai neprisviltų.

Istatumu rūmai Paryžiuj tačiau
Putoja už katilą šitą karščiau,
Kai siūlo projektą juose deputatai,
Kai greitai turės prasidėti debatai:
Europa išalkusi žiūri — jina
Galvoja, kad laisvę jai verda tenai.
Tik liberalizmo pumpuot nesiliauja,
Atsimena dievą kažkas pradžioje,
Bet rūmai nerimsta, neklauso, triukšmauja.
O laisvė? Prisiminė žodžiais ir ją.
Kažkas pagaliau paminės ir valdovą,
Ir vargstančius žmones, gal šūktels: „Į kovą!“,
Bet salė pavargus kalbėt jam neleis.
Ibėga finansų ministras ir ima
Maišyti tą puodą per patį virimą
Procentais ir skaičiais taryt pagaliais,
Pateikdamas izdo apyskaitą ryškią,
O salė tik verda, tik plepa, tik tyška.
Jau džiaugiasi liaudis ir dreba valdžia,
Pakolei sužino visi netikėtai,
Kad čia tik dėl mokesčio buvo kalbėta
Ir kad viso labo tai dar tik pradžia.
Kas matė, kaip verdama košė, ar šitą
Polemiką rūmų — supras iš tiesų,
Kas dėjos aikštėj, kai visi per viens kitą
Įsakymo vykdyti puolė — baisu!
Sugriaudėjo būgnai, pulkai subyrėjo,
Tarytum ledai Nevoje, į eiles,
Kurios išsiskirstė, paskui susiėjo
Sudarę aikštėj kolonas bent kelias.
Kiekvieną jų vedė pikti komendantai,
O caras kaip saulė visų vidury,
Ir sukas pulkai aikštėje aplink jį.
Paskui pasipylė būriais adjutantai,
Lyg žvirbliai ar tartum skalikų ruja,—
Kiekvienas jų bėga ir šaukia iš tolo,
Pakilo baisi sumaištis aikštėje,
Girdėti komandos rūsčių generolų.
It inkaro lynas, staiga pėstija

Per aikštę ištįso į liniją vieną,
O raitelių gretos tada paskui ją
Labiau susispaudė ir stovi lyg siena.
Po tų sukinių, derinių įvairių,
Jojimo spartaus ir kitokių dalykų
Užgriuvo ant sprando pėsčiųjų karių
Raitieji, nelyginant pulkas skalikų
Ant surišto lokio, kurs šiepias piktai
Ir, priremtas vietoje, stena tiktai.
Čia durtuvus savo pėstieji atstatė
Tarytum ežys tas, kuris nelauktai
Per lauką atbėgantį šunį pamatė.
Galiausiai jotynės, kai pulkas raitų,
Komandą padavus, sustoja kartu.
Kaip tampė patrankas, po aikštę vežiojo,
Kaip rusiškai keikė, prancūziškai lojo,
Į areštą varė, bizūnais kapojo,
Kaip kritęs nuo arklio iš skausmo vaitojo,
Kaip, carą garbstydamas, garsiai riaumojo —
Aš norą jaučiu visa tai aprašyt,
Bet veltui šaukiuos mintimis įkvėpimo,
Nes mūza manoji pusiaukelėj šit
Lyg bomba nukrito³⁸⁷, užgeso, nurimo.
Tarytum Homeras dievų kovoje —
Ir aš netikėtai užsnūdau³⁸⁸, deja!

Jau visa, ką caras kur skaitė, girdėjo,
Žinojo — kareiviai atliko seniai.
Didžiulė aikštė po truputį tuštėjo —
Skrandiniai, sermėgos, ilgi kailiniai,
Kaip trupinį musės apspitę šią aikštę,
Jau buvo visi į namus išsivaikštę.
Stebėtojai skundės alkiu ir šalčiu,
O rūmuose stalias jau laukė svečių.

Paliko vieni ambasadoriai — žmonės,
Kurių nuo aikštės nenuvysi varu,
Žinodami carą nešykštint malonės,
„Stebuklai! Stebuklai!“ — jam šaukia choru,

Kartodami šimtąjį sykį mažiausia,
Kad caras kaip taktikas genialus,
Kad turi gabius jis generolus,
Kad viskas pranoksta vaizduotę lakiausia,
Kad niekur pasauly kareivių nesą,
Kurie jo kareiviams prilygtų drąsa.
Išjuokę netikėlį Napoleoną,
Kalbas svetimšaliai pasuko į šoną,
Į laikrodžius žvilgčioti ėmė visi
Ir laukti nekantriai vaidinimo galo,—
Per dvidešimt šalčio — dienele vėsi!
Pats laikas jau būtų pakviesti prie stalo.

“Bet caras paleido ir vėl iš pradžių
Į aikštę sartinų bei juodbėrių pulką,
Išsklaidė pėsčiųjų rikiuotę — žodžiu,
Vėl sniegas po raitelių kojomis dulka,—
Ir vėlei prispaudė pėsčiųjų gretas
Gerai išmankštintos raitųjų kohortos:
Valdovas dar žaidžia kaip šuleris tas —
Kareiviai jo rankose tartumei kortos,—
Ir nors išsiskirstė pavargę draugai,
Jis kortomis vienas dar žaidžia ilgai!
Galop nusibodo — ir caras pradingo
Būry generolų — visi jie iš čia
Į rūmus nujojo skubota risčia;
Kareiviai kaip ėjo — taip vietoj sustingo.
Nuaidi trimitai, ir štai pagaliau
Atgiję kolonos žygiuoja toliau,
Gatve išsilieja ir šičia prapuola,
Visai nepanašios į tuos upelius,
Kurie kalnuose prasigraužia kelius,
Per akmenis šniokščia ir verčias per uolą,
Pakol, atsidūrę tyram ežere,
Purvus nusivalo, pailsi sustoję,
Paskui jau tūkme, kaip smaragdas skaidria,
Vėl ima spindėti, vėl saulėj pursloja.
Pulkai čia atėjo švaručiai, balti,
Išėjo iš čia purvini, prakaituoti.

Aikštė, lygu staltiesė drobės plati,
Purvyno dėmėm jau pradėjo juoduoti.

Žiūrovai ir aktoriai, kaip bematai,
Visi išsiskirstė. Aikštė ištuštėjo.
Ant sniego lavonai it musės gulėjo:
Šis raitelis, nes apsirengęs baltai,
O šitą kanopom į sniegą sumynė —
Aukų reikalauja kas dieną tėvynė.
Tas mirė kaip stulpas pulkų priešaky —
Mat kryptį jiems rodė sušaldamas ščia.
Tasai kiek suklydo rikiuotėj netyčia —
Ir kaktą sutrupino buožė sunki.
Kas gyvas, negyvas — žandarai surankios,
Į duobę suvers ir palaidos kartu:
Tam kojos sulaužytos, dar kitam — rankos,
O šitą prispaudė patrankos ratu;
Jo žarnos bematant išvirto į orą,
Sušuko jis baisiai triskart, tačiau „Cit!
Tylėk! Bent prie caro!“ — užriko majoras.
Kareivis, pripratęs aklai jo klausyt,
Sukando dantis... Miline jį pridengė,
Baisios nemalonės tuo tarpu išvengia —
Mat jeigu valdovas staiga pamatys,
Kad karį netyčia ištiko mirtis,
Kad sniegas aplinkui krauju aptaškytas,—
Suirzės į rūmus jis grįžta, tačiau
Negali pavalgyti taip kaip anksčiau,
Nes mėsai prapuola bet koks apetitas.

O štai sužeistasis, kurį prie visų
Grasindami mušė, bet jis nenustojo
Ir prie generolų garsiausiai vaitojo,
Valdovą be perstogės keikė balsu.
Tad žmonės, nustebinti įvykio šito,
Subėgę tą kankinį vargšą apspito.
Kalbėjo, būk nešęs įsakymą jis,
Staiga lyg užkeiktas sustojęs arklys,
O čia jį užgriuvęs raitų eskadronas

Pargriovė, ir šitai — sulaužytas šonas.
Aplinkui šnekėjo, kad jo tuo laiku
Ne žmonės, o vien tik arkliai pagailėjo:
Per jį nušoliavo pulkai po pulkų,
Tuo tarpu vos vienas arklys palytėjo
Ir petį sulaužė — tarytum šaka,
Pradūręs milinę, petikaulis styro,
Gulėjo keistai užlaužta jo ranka,
Ir veidas kaip kaulas išbalė to vyro,
Tačiau neprarado jėgų, ir staiga
Sveikąja ranka mosikuoti jis ima —
Atrodo, lyg šaukia prieiti kažką,
Lyg duoda kažkokį kažkam patarimą.
Bet kokį? Neaišku. Visi, kaip matai,
Šnipų išsigandę, pabėgo į šalį
Ir klausiami tiek pasakyti tegali,
Kad rusiškai, vargšas, kalbėjęs prastai.
Per sąmyšį, triukšmą mažai kas girdėjo,
Kaip jis kažin ką apie carą kalbėjo.
Pasklido gandai, kad kareivis tasai —
Tai jaunas lietuvis, gražiai munduruotas,
Garsios giminės, kad kilmingas jisai,
Jėga iš mokyklos rekrūtu įduotas.
Nemėgdamas Lenkijos, jam viršila
Tamtyč neprajodytą erzilą randa —
Girdi, tenusisuka lenkas sau sprandą.
Po įvykio šito vėl stojo tylą.
Kad būtų bent vardą kareivio ištarę —
Užmiršo kaipmat jį tarp daugel kitų.
Jį sąžinėj tavo surasim, o care!
Jį velnias parodys tarp tūkstančių tų,
Kuriems iš kasyklų neleidai išlipti,
Kuriuos tu atidavei arkliui sutrypti.

O rytą prikėlė visus iš miegų
Stūgavimas šuns — jis lavoną surado.
Atkapstė aplinkiniai iš po sniegu
Palikusį šičia nakvot po parado.
Kariuomenės peržiūra baigęs seniai —

Kodėl jis naktigultą čia apsirinko?
Šalia jo apsiaustas, šilti kailiniai.
Tikriausiai tai tarnas šaunaus karininko.
Sėdėjo ant pono plačių kailinių
Čia paliktas ir jo įsakymo laukė,
Kol patalu sniegas užklojo švelniu,
O šuo, jį suradęs, gailėdamas kaukė.
Šiltais kailiniais nesisupo jisai,
Nors ir nebešildė jo apdaras plonas.
Viena jo akis, užpustyta visai,
Kita dar vis žiūri — gal grįžta jau ponas?
Įsakė jam ponas sėdėt — ir sėdės.
Įsakė visai nejudėt — nejudės.
Ir ponas jį vietoj besėdintį rasiąs,
Tegu ir negyvą, tegu ir be dvasios:
Kairiojoj tvirtai kailiniai suspausti —
Kad tik nepavogtų — tai ponas įnirštų;
Dešnioji į užantį lindo pati
Sušilti, deja, jau neištiesė pirštų.
Ir ponas, matyt, jį užmiršo visai —
Ar tai jis mažai reikalų turi savo!
Kiekvienas supras — karininkas tasai
Į sostinę juk neseniai atvažiavo.
Jį peržiūra traukė visai kuo kitu —
Jisėjo parodyt naujų epoletų.
Galbūt po parado nuvyko pietų,
Kad moterims jais pasigirti galėtų,
Gal sėdo prie kortų su savo draugu,—
Tuo tarpu jo tarną užpustė sniegu.
Gal gėda jam buvo kitiems pasakyti,
Kad jis čia atvykęs šiltais kailiniais,
Kad jam šitie šalčiai sunku išlaikyti
Tuo tarpu, kai caras juos laiko švelniais,—
Jei peržiūroj tu kailiniuotas — tau galas,
Nes visi pasakys: koksai liberalas!
O vargšas mužike! Žmogum tu jauties
Ar gal šunimi, jei taip šuniškai miršti?
Jau ponas tikriausiai suspėjo pamiršti,
Kad jam tu kaip šuo tarnavai lig mirties.

O vargšas muzike! Širdis virti ima,
Kai aš pamąstau apie tavo likimą!
Tavęs, vargše slave, man gaila išties!
Ak vargeta liaudie! Ir kaip negailauti:
Tik vieną žinai heroizmą — vergauti.

DIENA PRIEŠ PETERBURGO APSĖMIMĄ 1824³⁸⁹

OLEŠKEVIČIUS *

Kai degė padangė šalčiu ištisai,
 Staiga juodos dėmės virš miesto iškilo,
 Tarytum veide pašarvoto, kursai
 Prie krosnies troboj truputėlį atšilo,
 Tačiau vos atšilęs jis tuo pat laiku
 Jau trenkia mirties ir puvesių tvaiku.
 Šilčiau pasidarė. Ir dūmų kolonos,
 Parėmusios dangų, grakštutės ir plonos,
 Lyg burtai kokie, subyrėjo ūmai,
 Sugniužo ir plaukiojo gatvėm žemai.
 Jau dūmai lyg vandenys miestą apsėmė,
 Užklojo garais jį lyg stora skraiste;
 Į vakarą sniego pusnynai tirpt ėmė,
 Ir drumzlinas Stiksas³⁹⁰ paplūdo mieste.
 Rogutės nuo jo į tarpuvartes spruko,
 Vėl grindiniu ratai pradėjo bildėti.
 Tarp dūmų, garų ir tirštėjančio rūko
 Sunku juos atskirti, jų šviesas įžiūrėt,—
 Žibintų švieselės vos vos bematyti,
 Tarytum žaltvykslės virš pelkių jos švyti.

Tie patys jaunuoliai³⁹¹ vėl ėjo krantu
 Didžiulės Nevos. Nors juos vakaras dengė,
 Tačiau jie šnipų kiek galėdami vengė —
 Lengviausia išvengti jų tokiu metu.
 Savąja kalba patyliukais kalbėjo,
 Niūniavo dainelę, o kartais, beje,
 Jie dairės sustoję nakties tamsoje —

Ar kas nepamatė? Ar sekt nepradėjo?
Girdėjosi jų prislopinti balsai.
Krantinė jiems priminė Alpėse uolą.
Sustojo galiausiai prie kelio, kursai,
Prakirtęs granitą, į upę įpuola.
Išvydo — ant laiptų pakopų šaltų
Stovėjo žmogus su mažu žibintu:
Ne šnipas tai buvo, nes upę stebėjo —
Gal keltis per šitokį išą norėjo?
Nebuvo tatai nei vėlyvas žvejys,
Nes laikė žibintą ir popierius jis.
Tad ką jis čia veikia, ko laukia, ko tyli?
Ištraukė iš vandens virvę žmogus,
Suskaitęs užrašė į knygą mazgus —
Matavo ištvinusią upę, jos gylį.
Žibinto šviesoje paslaptinga knyga
Ir veidas iš tolo atrodė geltonas,
Tarytum dangų debesėlis koks plonas,
Kada jis prieš saulę nušvinta staiga:
Gražus ir kilnus buvo veidas žmogaus to.
Stebėdamas virvę juodam vandeny,
Išgirdo žingsnius — tai kad bent pasiklaustų,
Kur eina, ko ieško praeiviai jauni.
Jis ženklų jaunuolių tylėti paprašė,
Suskaitė mazgus ir į knygą užrašė.
Kažkas nuostabaus buvo tam žmogui,
Jog norint jaunuoliai prie jo ir priėjo,
Nors juokės iš jo vieni sau širdyje,
Tačiau, neišdrįsę trukdyt jo, tylėjo.
Čia vienas sušuko: „Tai jis! Tai jisai!
Tapytojas, lenkas — pažįstu nuo seno“.
Tačiau, nuo spalvų jau atpratęs visai,
Jis mokosi burtų, kerėjimo meno
Iš Biblijos ir iš legendų žilų —
Su dvasiom jis, sako, turįs reikalų.
Galop žmogysta, prie vandens atsistojus,
Prabilo į dangų ištiesus rankas:
„Didžiulį stebuklą mums žada rytojus —
Už pirmą bus antras baisėnis kur kas.“

Sutryps visagalis asirų galybę³⁹²,
Nuo žemės nušluos Babilono didybę.
O trečiajį, dieve, nukreipki nuo mūsų!“
Tai taręs, jaunimą prie upės paliko,
Pats laiptais į viršų pakilo iš tyko,
Pasuko, matyti, tiesiog į namus.
Nė vienas jo žodžių gerai nesuprato,
Vieni susimąstė, juokavo kiti:
„Keistuolis! Nejaugi jis ateitį mato?“
Šiek tiek pastovėję prie upės arti,
Namo nuskubėjo kiekvienas, kas gyvas,
Nes vakaras buvo audringas, vėlyvas.

Bet vienas negrįžo. Palikęs visus,
Keistuoliui jisai iš paskos nuskubėjo,
Nematė žmogaus, vien žibintas blausus
Tarytum žvaigždė pro miglas temirgėjo.
Ir nors nepažino tapytojo jis,
Kalbos neišgirdo jo žodis į žodį,
Bet balsas ir burtų baisi paslaptis
Jį sukrėtė smarkiai — ir jam pasirodė,
Kad balsas girdėtas, tad vijos krantu
Keistuolį su knygom ir su žibintu,
Kuris, greitai nešamas, geso, liepsnojo,
Kas kartą mažėjo; audros sūkury
Staiga ėmė blėsti, paskui apsistojo
Didžiulės aikštės pačiame vidury.
Praeivis, paspartinęs žingsnį, pribėgo.
Aikštėj dar nuo seno riogsojo uola,
Ant jos, susisupęs į seną sermėgą,
Stovėjo tapytojas kaip statula.
Vienplaukis, sustingęs tarytum šešėlis,
O dešinę ranką į dangų iškėlęs,
Jis laikė žibintą aukštai virš galvos.
Stovėdamas šitaip aikštėj ant uolos,
Žiūrėjo į rūmus su šviečiančiu langu.
O buvo aplinkui gūdu ir tamsu.
Šnibždėdamas malda, jis kreipės į dangų,
Paskui prakalbėjo galingu balsu:

„Užmigt neįstengi lig šiolei, o care,
Dvariškiai jau miega — o tu negali.
Dangus dar žodžius įspėjimo tau taria
Paduodamas ženklą: bausmė netoli.
Bet caras jau merkiasi! Greit nugalėtas
Jis, viską užmiršęs, ramiausiai užsnūs...
Ne kartą jis angelo buvo įspėtas,
Įspėtas aiškiau ir griežčiau — per sapnus.

O buvo žmogum juk ir caras kadaise³⁹³,
Kai jis neturėjo tirono nagų.
Kadangi dangaus įspėjimų nepaisė,
Tai greitai pavirto šėtono draugu.
O šį paskutinį dangaus įspėjimą,
Kaip kliedesį kvailą, šalin vyti ima.
Iškels jį rytoj palaižūnai aukštai,
Pakolei šėtonas sutryps nelauktai...

O valdinius caro nameliųuos žemiausiuos
Pasiuks šitas viešpaties pirštas pirmiausia.
Nes jeigu perkūnas, kai baudžia medžius,
Ir kerta pirmiausia į patį aukščiausią,
Tai, bausdamas žmones, jis mato skurdžius
Ir trenkia pirmiausia į patį mažiausią...

Užmigot laimingi, pikti ar girti,
Rytoj atsibūsit — o vargšai žmoneliai!
Miegokit ramiai kaip tie girios žvėreliai,
Nejaučiat — medžiotojas vaikšto arti, —
Jis viską naikina — ir šiokį, ir tokį,
Pakolei užtinka besnaudžiantį lokį.

Jau viesulai galvas pakėlė — baisu! —
Jie šiaurės leduos ligi šiolei miegojo, —
Sparnus pasidarė sau iš debesų,
Ir jūrų, ir upių vilnis pabalnojo.
Girdžiu, kaip įsiutinta jūros banga
Sutrupina ledo grandinę jėga
Ir sprandą galingą į dangų ištiesia.

Jau greitai sutraukys visus retežius³⁹⁴ —
Iš tolo girdžiu tarsi kūjo dūžius...“

Pajutęs, kad klausos kažkas netoliese,
Prapuolė tarytum šešėlis tamsus
Ar tartum šiurpus nujautimas nelaimės,
Kurs širdį pripildė laukimo ir baimės,
Ir dingo nesuprastas — betgi baisy³⁹⁵.

[*Fragmento*] *pabaiga*

ŠĶ FRAGMENTA
DRAUGAMS
RUSAMS

skiria
AUTORIUS

DRAUGAMS RUSAMS

Ar atmenat mane? O aš, kai pagalvoju
Apie draugus, kurie kapuos, ištrėmime, —
Tada ir apie jus, mieli draugai, svajoju,
Veidai jūs kaip gyvi iškyla prieš mane.

Kur jūs dabar visi? Rylejeva³⁹⁶, o care,
Už kaklo išdidaus seniai pakorei tu...
O, vargas toms tautoms, kurios apjakę karia
Savuosius pranašus³⁹⁷ ir pranašus kitų.

Kur ta ranka, kuria kaip draugą apkabino
Poetas ir karys Bestuževas³⁹⁸? Ir tą
Rūdynuos prie sunkaus karučio prirakino,
Šiandieną plūkiasi su lenku jis greta.

Kitus galbūt sunki dangaus bausmė ištiko,
Gal už tarnybą kas ar ordiną ūmai
Parsidavė — ir štai tarp caro pakalikų
Jis lankstosi dabar prie durų jo žemai.

Gal carui šlovę kas iš jūsų pranašauja
Pardavęs talentą, tėvynę ir draugus,
Gal Lenkijojej krauju nuo rankų plauna kraują,
Prieš carą kaip angis vyniojas paslaugus.

Tegul tad ši daina pas jus į Šiaurę skrenda
Aidėdama tarp tų ledynų amžinų,
Teatneša jinai džiaugsmingą laisvės gandą,
Kaip gervės atneša gegužį ant sparnų.